

”Maailma ei anna Japanin unohtaa”

**Uutisointi seksiorjuuteen pakotetuista ”lohtunaisista” *The Japan Times* -sanomalehdessä
vuosina 1991–1996**

Noora Reiman

Pro gradu -tutkielma

Poliittinen historia

Turun yliopisto, syksy 2025

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

TURUN YLIOPISTO
Filosofian, poliittisen historian ja valtio-opin laitos/

Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta

REIMAN, NOORA: ”Maailma ei anna Japanin unohtaa” – Uutisointi seksiorjuuteen pakotetuista ”lohtunaisista” *The Japan Times* -sanomalehdessä vuosina 1991–1996

Pro gradu -tutkielma, 96 s., 1 liites.
Poliittinen historia
Syksy 2025

Tutkielma tarkastelee, mitä ja miten japanilainen englanninkielinen sanomalehti *The Japan Times* vuosina 1991–1996 kirjoitti niin kutsutuista ”lohtunaisista”, jotka Japanin keisarillisen armeija pakotti sotilaiden seksiorjiksi Japanin miehittämällä alueilla jo ennen toista maailmansotaa ja sen aikana. Tutkielman tavoitteena on selvittää, miksi aiheesta kirjoitettiin tietyllä tavalla juuri kyseisenä ajankohtana sekä mitä tekstit ja niissä tehdyt valinnat kertovat *The Japan Timesista*, Japanin sanomalehtikulttuurista ja historiapolitiisesta keskustelusta 1990-luvun Japanissa.

Toisen maailmansodan jälkeen Japaniin lujittui narratiivi, jossa painottui Japanin asema sodan uhrina. Vaikeista aiheista, kuten ”lohtunaisista”, vaiettiin vuosikymmenten ajaksi. Syksyllä 1991 eteläkorealainen Kim Hak Sun avautui kokemuksistaan julkisuuteen ja todisti olleensa seksiorjuuden uhri. Ulostulo rohkaisi myös muita uhreja astumaan esiin ja vaatimaan Japanilta virallista anteeksipyyntöä sekä korvausta kokemuksistaan. Kiista valtion osallisuudesta ja vastuusta tapahtumiin huipentui Japanin perustamaan Asian Women’s Fund -rahastoon, jonka toiminta käynnistyi vuonna 1995.

Tutkielma on lehdistöpohjainen mielipidetutkimus, jonka alkuperäisaineistona toimivat *The Japan Times* uutiset ja pääkirjoitukset. Aineistoa analysoidaan tutkielmassa diskurssianalyysin keinoin. Menetelmä mahdollistaa tekstien tarkastelun suhteuttamalla sen aikakauden poliittiseen ja journalistiseen kontekstiin, jota määrittivät konservatiivisen Liberaalidemokraattisen puolueen (LDP) hegemoninen asema pääministeripuolueena sekä reporteriklubijärjestelmän aiheuttamat haasteet. Japanin suurimmat medialähteet tekevät *kisha*-klubien eli reporteriklubien kautta tiivistä yhteistyötä maan vaikuttavimpien poliitikkojen, yritysjohtajien ja virkamiesten kanssa. Järjestelmä mahdollistaa toimittajille ensikäden tietoa poliittisista ja hallinnollisista lähteistä, mutta sama tiivis yhteys ajaa toimittajia usein itsetensuuriin.

Tutkielma laajentaa ymmärrystä Japanin sodanjälkeisestä muistipolitiikasta ja median roolista sen muotoutumisessa. Tulokset osoittavat, että *The Japan Timesin* uutisointi ”lohtunaisista” muuttui tarkasteluajanjaksolla merkittävästi. 1990-luvun alussa uutisointi oli varovaista ja pidättäytyvää, mikä heijasti Japanin vaikeutta käsitellä sotahistoriaansa avoimesti ja kriittisesti. Valtionjohdon esittämät sovittelevat lausunnot sekä Japanin sisäpoliittinen murros vapauttivat median käsittelemään lohtunaiskysymystä aiempaa kriittisemmin. Uutisoinnin muutos kuvastaa sekä kasvavaa kansainvälistä painetta että hallituksen asteittain avautuvaa suhtautumista omaan menneisyyteensä.

Asiasanat: poliittinen historia, Japani, Korean tasavalta, lohtunaiset, sanomalehdet, uutisointi, toinen maailmansota, historiapolitiikka

Sisällys

1	Julkinen keskustelu ”lohtunaisista” 1990-luvun Japanissa	1
1.1	Tutkimuskysymykset ja tutkielman rakenne.....	2
1.2	Aineiston esittely.....	4
1.3	Tutkimusmetodi.....	9
1.4	Aikaisempi tutkimus ja tutkimuskirjallisuus.....	11
1.5	”Vieraan kulttuurin” konteksti.....	14
1.5.1	Japanin ristiriitainen sodanjälkeinen identiteetti ja haluttomuus käsitellä historiaa.....	14
1.5.2	Konservatiivisten liberaalidemokraattien hegemonia.....	16
1.5.3	Japanilainen reportteriklubijärjestelmä – Kisha-niminen sylikoira?.....	17
2	Lohtunaisuutisoinnin alkuvaiheet ja aiheen politisoituminen 1990-luvun alussa	19
2.1	Kim Hak Sun ja lohtunaiskysymyksen nousu julkiseen keskusteluun elokuussa 1991.....	19
2.2	Lohtunaisuutisoinnin varovainen alkutaival.....	23
2.3	Salaiset asiakirjat ja lohtunaiskeskustelun läpimurto mediassa vuonna 1992.....	28
2.4	Lohtunaiskiistan politisoituminen ja diplomaattinen ulottuvuus.....	34
2.5	”Meitä kohdeltiin kuin eläimiä” – uhrien traumat osaksi uutisointia ja historiaa.....	38
3	Muutoksen vuodet: vallanvaihto, vastuu ja ihmisoikeuskehys uutisissa 1993–1994	44
3.1	Japanin sisäpolitiikan murros antaa tilaa kriittisemmälle uutisoinnille.....	44
3.2	Ihmisoikeusdiskurssin vahvistuminen lohtunaisuutisoinnissa.....	50
3.3	Vallanvaihto politiikassa muuttaa muistipolitiikan suuntaa.....	54
3.4	”Hallituksen tulisi kantaa teoistaan vastuu” – keskustelun keskittyminen korvauksiin.....	58
4	Uutisointi lohtunaisista 1995–1996: Kiista korvauksista, katumuksesta ja kunniaista	63
4.1	Asian Women’s Fund – kiistanalainen korvausrahasto <i>The Japan Times</i> issa.....	63
4.2	Median ja Murayaman tapa muistaa sodan uhreja merkkivuonna 1995.....	67
4.3	Julkinen keskustelu kiristyy rahastosta huolimatta – tai sen seurauksena.....	71
4.4	Coomaraswamyn raportti seksiorjista ja muutos uutisten retoriikassa.....	76
4.5	Lohtunaiskysymyksen revisionistinen vastareaktio voimistuu.....	80
5	Päätelmät	85
	Lähteet	90
	Liite: Tekoilyn käyttö opinnäytetyössä	97

Kaaviot ja taulukot

Kaaviot

Kaavio 1: Hakusanojen esiintyvyys <i>The Japan Times</i> issa uutisissa ja pääkirjoituksissa vuosina 1991–1999.....	6
Kaavio 2: Hakusanan “comfort women” esiintyvyys <i>The Japan Timesin</i> artikkeleissa ajanjaksolla lokakuu 1991 – elokuu 1992.	30

Taulukot

Taulukko 1: Sota-aiheisten hakusanojen esiintyvyys <i>The Japan Timesin</i> julkaisuissa vuosina 1991–1999.	7
Taulukko 2: Hakusanojen “comfort women”, “forced prostitution”, ”sex slaves” ja ”sexual servitude” esiintyvyys <i>The Japan Timesin</i> julkaisuissa vuosina 1991–1996.	52

1 Julkinen keskustelu ”lohtunaisista” 1990-luvun Japanissa

Japaniin iskostui toisen maailmansodan jälkeen demokratiaa lujittamaan luotu narratiivi, jossa painottui Japanin asema sodan uhrina. Japanilaisten itse suorittaneet kauhuteot eivät saaneet kerronnassa tilaa.¹ 1990-luvulla historian uudelleenkäsittely kuitenkin nousi Japanissa politiikan asialistalle geopoliittisten muutosten seurauksena ja erityisesti Etelä- ja Pohjois-Korean sekä muiden naapurivaltioiden, YK:n ja valtiosta riippumattomien naisjärjestöjen painostaessa Japanin hallitusta hyvittämään Japanin armeijan käsissä kärsineiden ”lohtunaisien” kokemukset ja kantamaan vastuun historiastaan.² ”Lohtunainen” on kiertoilmaisua naisista, joita Japanin keisarillisen armeija pakotti sotilaiden seksiorjiksi Japanin miehittämällä alueella jo ennen toista maailmansotaa, mutta erityisesti sen aikana. Japaniksi naisista käytetään termejä *jūgun ianfu* (engl. ”military comfort women”) tai lyhyesti pelkkä *ianfu* (engl. ”comfort women”). Uhrien määrän on arvioitu olevan jossain 80 000 ja 200 000 välillä. Suurin osa heistä oli korealaisia.³

Vaikka ”seksiorja” on terminä merkitykseltään täsmällinen ja yksiselitteinen, kiertoilmaisua ”lohtunainen” käytetään edelleen ja se on vakiintunut myös tiedotusvälineiden käyttöön. Englanninkielinen termi ”comfort women”, vastaa koreankielistä sekä japaninkielistä sanaa.⁴ Käytän tutkielmassani ilmaisua ”lohtunainen” ensisijaisesti selkeyden vuoksi, sillä se on myös *The Japan Timesin* ja suurimman osan aiemmasta tutkimuksesta käyttämä nimitys naisille. Termin käyttö on kuitenkin ongelmallista. Monet ”lohtunaiset” olivat tapahtumahetkellä alaikäisiä, eikä termistä ilmene uhrien kokema raaka seksuaalinen väkivalta. Ilmaisua käytetään myös hyvin erilaisin motiivein: seksiorjien kokemuksia kyseenalaistavat tahot käyttävät ilmaisua tarkoituksenaan häivyttää toiminnan väkivaltaista ja epäinhimillistä luonnetta, kun taas uhrien oikeuksia puolustavat tahot käyttävät ilmausta usein lainausmerkeissä korostaakseen sen paradoksaalista luonnetta. Termi pohjautuu patriarkaaliseen järjestelmään, jossa miesten katsottiin olevan oikeutettuja hetkelliseen helpotukseen, vaikka tämä tapahtuisi väkivalloin ja naisten koskemattomuuden loukkaamisen kustannuksella.⁵ Tästä syystä olen päättänyt käyttää tutkielmassani ilmaisua ”lohtunainen” lainausmerkeissä ottaen samalla huomioon termin vakiintuneen aseman, mutta myös eettisen ja kielellisen ongelmallisuuden.

¹ Miyoshi Jager ja Mitter 2007, 6–7.

² Barkan 2001, 47.

³ Kumagai 2014, 118.

⁴ Pak 2016, 1007.

⁵ Dionisio 2025, 1–2.

”Lohtunaiset” ja heidän kokemuksensa pysyttelivät piilossa laajalta julkiselta käsittelyltä, kunnes elokuussa 1991 eteläkorealainen Kim Hak Sun astui julkisuuteen vaati Japanin hallitukselta virallista anteeksipyyntöä ja korvauksia kokemuksistaan, mikä rohkaisi myös muita uhreja astumaan esiin. Poliitikkojen esittämät anteeksipyyntöselvitykset horjuttivat aikaisempaa uhrimentaliteettia ja saivat Japanissa osakseen konservatiivista vastarintaa. Julkisen keskustelun merkittävimmiksi kysymyksiksi muodostui, kuka tapahtumista oikein oli vastuussa, oliko Japani kantanut historiastaan jo tarvittavan vastuun ja jos ei niin minkälaisiin korvauksiin ja anteeksipyyntöihin entiset ”lohtunaiset” oikein olivat oikeutettuja.

1.1 Tutkimuskysymykset ja tutkielman rakenne

Tutkielmassa tarkastelen, mitä ja miten ”lohtunaisista” kirjoitettiin japanilaisen englanninkielisen sanomalehden *The Japan Timesin* uutisissa ja pääkirjoituksissa vuosina 1991–1996. Tarkoitukseni on selvittää, mitä ”lohtunaisista” ja Japanin vastuusta heidän kokemuksiinsa lehteen kirjoitettiin, miten *The Japan Timesin* teksteissä suhtauduttiin Japanin tapaan käsitellä sen sotahistoriaa ja kantaa vastuu ”lohtunaisista” kokemuksista ja miksi aiheesta päädyttiin kirjoittamaan kyseisellä tavalla. Tarkastelen, minkälaisia teemoja ”lohtunaisista” ympärille teksteissä nostetaan ja miten ”lohtunaisista” kuvailu niihin vertautuu, miten tekstityyppien kirjoitustyyli eroavat toisistaan, miten *The Japan Times* suhtautui valtion politiikkaan ja sotahistorian uudelleen käsittelyyn sekä miten puhetapa kehittyi tarkasteltavana ajanjaksona. Tutkimuskysymysten avulla tarkoitukseni on selvittää, mitä tekstit ja niissä tehdyt valinnat kertovat *The Japan Timesista*, Japanin sanomalehtikulttuurista sekä yhteiskunnallisesta ilmapiiristä 1990-luvulla.

Sanomalehdet toimivat oivana kurkistusaukkona historian eri ajanjaksoihin, mutta jotta tekstejä on mahdollista tulkita oikein, on tutkijan tarkasteltava muun muassa lehden taustaa, asemaa, toimitus- ja lukijakuntaa sekä julkaisuhetken yhteiskunnallista ja kulttuurista ilmapiiriä. Japanin sanomalehtikulttuuri on luonteeltaan varsin erityinen, sillä valtavirtaan kuuluvat sanomalehdet pääsevät reportteriklubien kautta käsiksi virallisiin lähteisiin. Japanilaiset toimittajat suhtautuivat ulkomaalaiseen mediaan epäilevästi, minkä takia heitä ei pitkään hyväksytty osaksi järjestelmää. Vuonna 1993 tehdyn muutoksen seurauksena ulkomaalaisille kirjeenvaihtajille annettiin mahdollisuus liittyä osaksi klubeja, mutta ennen tätä vain japanilaisilla toimittajilla oli mahdollisuus päästä lähteisiin käsiksi klubien kautta.⁶ Järjestelmän tarkoitus oli lujittaa demokratiaa, mutta ajoi toimittajia sensuroimaan itseään lähteiden menettämisen pelossa. Tutkielmassani tulen

⁶ Cooper-Chen 1997, 30–31.

kiinnittämään erityishuomiota siihen, miten reportteriklubien vaikutus näkyy *The Japan Timesin* teksteissä, kun uutisoinnin aihe on kiusallinen juuri valtion hallinnon imagon kannalta.

”Lohtunaisten” kokemukset vaikuttavat Japanin ulkopoliittisiin suhteisiin vielä tänäkin päivänä, minkä takia aiheella on edelleen yhteiskunnallisesti merkittävä painoarvo. Aihetta on tarkasteltu paljon juuri historiapoliittisesta sekä ihmisoikeudellisesta näkökulmasta, myös sovinnontekoprosessia Japanin ja Etelä-Korean välillä on analysoitu paljon ja aihe on kiinnostanut erityisesti politiikan tutkijoita. ”Lohtunaisiin” liittyvässä tutkimuksessa medianäkyvyys ja sen luonne on kuitenkin jäänyt yllättävän vähälle huomiolle. Japanilainen media alkoi 1990-luvulla reportteriklubijärjestelmän itesesensuroivasta vaikutuksesta huolimatta rohkaistumaan yhteiskunnallisten epäkohtien esiintuomisessa. Media esimerkiksi paljasti ja käsitteli poliitikkojen sekä virkamiesten skandaaleja aikaisempaa aggressiivisemmin. Medialla oli Japanissa myös merkittävä asema ihmisten historiatietoisuuden muokkaamisessa ja oli pitkälti vastuussa siitä, että japanilaiset alkoivat uudelleenarvioimaan valtion menneisyyttä. Esimerkiksi ”lohtunaiset” mainittiin Japanin yläkoulun historian oppikirjoissa ensimmäistä kertaa vasta vuonna 1997. Media oli 1990-luvulla se, joka nosti aiheen kansalaisten tietoisuuteen.⁷

Vaikka kyseessä on vuodesta 1897 asti toiminut päivittäin julkaistu sanomalehti, on *The Japan Timesista* tehty varsin vähän tutkimusta. Vähäisen tutkimuksen takia tutkielmani tulee olemaan merkittävässä asemassa tutkittaessa *The Japan Timesin* asennoitumista Japanin sotahistoriaan ja sen uudelleenkäsitteilyyn erityisesti 1990-luvulla, minkä takia on tutkielmani kannalta merkittävää keskittyä aineiston sisällön ja yhteiskunnallisen viitekehyksen lisäksi myös itse sanomalehden kannalta hedelmällisiin kysymyksiin. Mitä *The Japan Timesin* lohtunaisuutisoinnilla tavoiteltiin? Oliko toimituskunnan tarkoitus haastaa valtion poliitikkojen linjaa vai mukailta sitä? Onko lehden lohtunaisuutisoinnissa mahdollista havaita kallistumista poliittiseen oikeistoon tai vasemmistoon? Kenelle uutisoinnissa annettiin palstatilaa ja kenelle ei, entä mitä kaikkea tästä voidaan päätellä?

Johdannossa esittelen valitsemani aineiston, aineiston analyysiin soveltavaani menetelmää, aiheen aikaisempaa tutkimusta sekä kontekstin kannalta merkittäviä huomioita, jotka vaikuttavat aineiston analysointiin. Koska tarkoitukseni on selvittää julkisen keskustelun kehityskulkua, tulen etenemään esseessäni pääosin kronologisesti. Sotatraumojen käsittely muuttaa yleensä muotoaan ajan kuluessa tai uuden informaation paljastuessa, joten kronologinen eteneminen on mielestäni luonnollisin tapa käsitellä aihetta. Kronologinen eteneminen mahdollistaa myös tekstien kontekstisidonnaisuuden säilymisen mahdollisimman selkeänä. Tutkielma etenee vuosittaisina kokonaisuuksina, joiden sisällä analyysi on jäsennetty myös temaattisesti. Luku 2 käsittelee vuosia

⁷ Kingston 2013, 27–28.

1991–1992, luku 3 vuosia 1993–1994 ja luku 4 vuosia 1995–1996. Alaluvut jäsenyivät kunkin ajanjakson aikana keskeisimpien esiin nousseiden teemojen mukaisesti, mikä mahdollistaa ajallisen kehityksen ja temaattisten painotusten rinnakkaisen tarkastelun. Aineiston ajanjakson aikana tapahtuneita poliittisia käännteitä käsittelemän analyysin yhteydessä, jotta tutkielma pysyy rakenteeltaan tasapainoisena ja lukijan kannalta mielekkäältä.

1.2 Aineiston esittely

Media-termi pohjautuu latinan kielen sanaan *medium*, joka viittaa keskikohtaan tai joidenkin välissä olevaan.⁸ Omassa tutkielmassani medially viitataan nimenomaan 1900-luvun yleisimpiin tiedotusvälineisiin, kuten painoviestimiin ja sähköiseen mediaan, painottaen journalistisia tekstejä. Sanomalehtien uutisissa kyse on tapahtumien representaatiosta, jossa merkittävää on aina se, mitä kuvaukseen päätetään sisällyttää ja mitä jätetään pois sekä miten tapahtumia kuvataan ja mitkä jätetään kuvaamatta. Analysoimalla tiedotusvälineiden mediatekstien kieltä voidaan vastata seuraaviin kysymyksiin: 1) miten maailma representoidaan eli esitetään lukijalle, 2) minkälaisia identiteettejä aineistossa pyritään tuottamaan ja 3) mitä suhteita on rakennettu viestintään osallistuvien osapuolien välille?⁹ Poliittisen historian tutkimukselle lehdistö toimii myös antoisana lähteenä, sillä julkaisuista voi mahdollisesti löytää myös tietoja, kuten referoituja poliitikkojen puheita, joita ei muualla ole säilynyt.¹⁰

Japani oli 1990-luvulla mediakeskeisempi kuin mikään muu teollistunut valtio. Japanilaisilla sanomalehdillä oli vuonna 1993 yksi maailman korkeimmista lukijamääristä asukasta kohden: 580 lehteä 1000 ihmistä kohden. Tämä tarkoittaa, että keskimääräinen japanilainen talous sai päivittäin 1,2 sanomalehteä, mikä oli 1,4 kertaa enemmän kuin Iso-Britanniassa ja 2,2 kertaa enemmän kuin Yhdysvalloissa.¹¹ Vuorokauden aikana Japanissa painettiin yli 72 miljoonaa kappaletta päivittäissanomalehtiä, ja aikuisista noin 90 prosenttia luki sanomalehteä päivittäin. Merkittävimmät sanomalehdet olivat *Yomiuri Shimbun*, *Asahi Shimbun*, *Mainichi Shimbun*, *Nihon Keizai Shimbun* ja *Sankei Shimbun*, joista jokaisen levikki oli päivittäin yli 2 miljoonaa.¹² Sanomalehdet olivat japanilaisten ensisijainen tiedonlähde, mikä tekee lehdistöpohjaisesta aineistosta yhteiskunnallisesti merkittävän ja poliittisen historian tutkielmaan perustellun.

⁸ Seppänen ja Väliaverron 2024, 36.

⁹ Fairclough 1997, 13–14.

¹⁰ Soikkanen 1986, 87.

¹¹ Freeman 2000, 16.

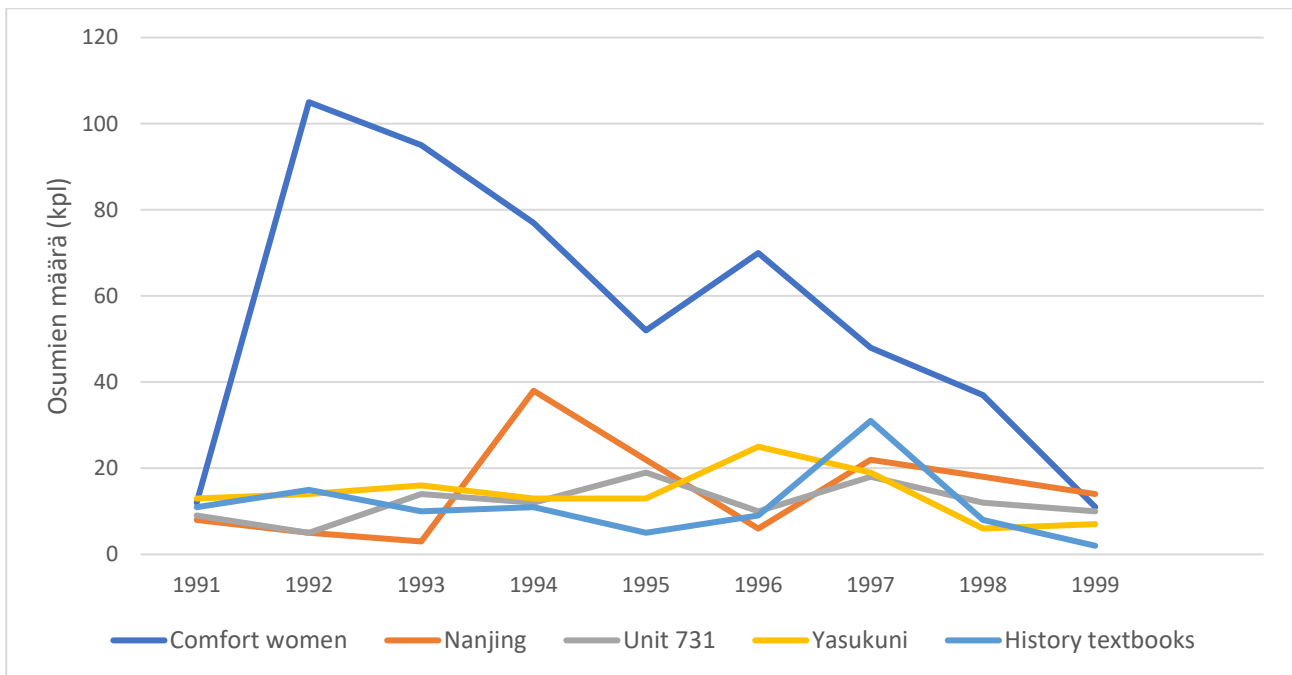
¹² Pharr 1996a, 4–5.

The Japan Times on englanninkielinen japanilainen päivittäissanomalehti, jonka ensimmäinen numero ilmestyi 22.3.1897. Lehti on Japanin vanhin ja levikiltään suurin englanninkielinen Japanin uutisia käsittelevä päivälehti, jonka kohdeyleisöön kuuluvat Japanista kiinnostuneet ihmiset, Japanissa asuvat ei-japaninkieliset sekä japanilaiset, jotka haluavat lukea uutisensa englanniksi. *The Japan Timesin* alkuperäinen tarkoitus oli toimia ”siltana Japanin ja sen ulkomaalaisten asukkaiden välillä”, mutta nykyään lehti on hyvin suosittu myös kansainvälisesti ja monet Aasiasta kiinnostuneet ulkomaalaiset lukevat verkkosivustoa päivittäin.¹³ Aineistonani käyttäneiden sanomalehtien etusivua koristaa teksti ”All the news without fear or favour”, mikä on ollut *The Japan Timesin* korostama aate läpi vuosikymmenien. Suuri osa *The Japan Timesin* japanilaisista lukijoista 1990-luvulla oli valtion koulutettua eliittiä, jotka lukivat lehteä sivistääkseen itseään ja kartuttaakseen englannin kielen osaamista. Lukijakunnasta 60 prosenttia oli japanilaisia ja 40 prosenttia ulkomaalaisia, minkä takia sen asennoitumista sotahistorian traumojen kaltaiseen arkaan ja osittain japanilaisille jopa häpeälliseen aiheeseen on mielenkiintoista tarkastella.¹⁴

Käytin ”comfort women” -hakusanan lisäksi myös muita Japanissa kyseisenä ajanjaksona puhuttaneita sotahistorian tapahtumia hahmottaakseni lohtunaisuutisoinnin merkittävyyttä sotahistoriadiskurssissa *The Japan Timesissa*. Vertailussa kävin läpi hakusanojen tuottamat osumat, joista rajasin ulos tutkimukseni kannalta irrelevantit osumat, kuten tv-ohjelmistoa käsittelevät tekstit ja kirja-arvostelut. Yksi artikkeli saattoi sisältää hakusanan useampaan kertaan, mutta muodostamassani tilastossa, jota kaavio 1 kuvaa, yksi osuma vastaa aina yhtä artikkelia. Vertailuun sisällytin uutisartikkelit ja pääkirjoitukset. Käyttämiäni hakusanoja olivat ”Nanjing”, ”Unit 731”, ”Yasukuni” ja ”history textbooks”. Kyseessä olivat 1990-luvulla Japanin sisä- ja erityisesti ulkopoliitikassa puhuttaneet sotahistoriaan liittyvät aiheet, jotka aiheuttivat ”lohtunaisten” tapaan haasteita Japanin kansainvälisessä politiikassa.

¹³ ”125 years of history”. Sustainable Japanin verkkosivut. <<https://sustainable.japantimes.com/history>> [luettu 30.1.2023].

¹⁴ Tanaka 1995, 38.

Kaavio 1: Hakusanojen esiintyvyys *The Japan Times*issa uutisissa ja pääkirjoituksissa vuosina 1991–1999.

Monet tutkijat ovat nostaneet esiin esimerkkeinä Japanissa ilmenevästä sotahistorian ongelmallisesta käsittelystä juuri seksiorjuuteen pakotetut ”lohtunaiset”, Nanjingin verilöylynä tunnetun Japanin ja Kiinan välisen verisen taistelun vuodelta 1937, japanilaisten poliitikkojen vierailut kiistanalaisella Yasukuni-pyhäköllä sekä sotahistorian revisionistisen käsittelyn japanilaisissa historian oppikirjoissa.¹⁵ Biologista sodankäyntiä ja lukuisia sotarikoksia toteuttanut Japanin yksikkö 731 ei ole yhtä suuresti uutisoitu aihe. Yksikön toteuttaman toiminnan raakuuden vuoksi aihe on kuitenkin ”lohtunaisten” kokemusten tapaan luonteeltaan äärimmäisen arkaluontoinen, minkä takia päätin lisätä sen hakusanojen joukkoon tarkastellessani Japanin sotahistoriaa käsitteleviä tapahtumia. Tilastollinen vertailu osoitti ”lohtunaisten” olevan käyttämistäni hakusanoista selkeästi uutisoiduin aihe. Aineistooni rajautui täten yhteensä 399 uutista ja 9 pääkirjoitusta.

Tutkielmassani tarkastelen uutisointia erityisesti vuosina 1991–1996. Aikarajauksessa olen painottanut aineiston olennaisuutta ja tarpeellista laajuutta. ”Lohtunaisista” ei juurikaan kirjoitettu *The Japan Times*issa ennen Kim Hak Sunin esiintuloa, mikä on mahdollista havaita myös kaaviosta 1. Keskustelu uhrien ansaitsemasta hyvityksestä ja anteeksipyyntöstä johti lopulta vuonna 1995 perustettuun Asian Women’s Fund -rahastoon, joka käynnisti virallisesti toimintansa vuonna 1996, mikä selittää kaaviossa esiintyvän toisen piikin. Aikarajaus pitää sisällään myös vuoteen 1995

¹⁵ Miyoshi Jager ja Mitter 2007; Barkan 2001; Hein 2003.

ajoittuneen toisen maailmansodan päättymisen 50-vuotispäivän, mikä lisäsi myös *The Japan Timesissa* sotahistoriaa käsittelevien tekstien määrää.

”Lohtunaiset” olivat Japanin sotahistorian medianäkyvyyden kokonaiskuvan kannalta merkittävä aihe. Taulukko 1 havainnollistaa, miten ”comfort women” vertautuu muihin Japanin kannalta merkittäviin toisen maailmansodan hakusanoihin. Hakutulokset ovat esitetty sellaisinaan eikä niistä ole rajattu ulos kontekstin kannalta irrelevantteja aiheita. Hakusana saattaa esiintyä yhdessä artikkelissa myös useamman kerran, minkä takia osumien määrä on aihetta käsittelevien tekstien määrää suurempi. Sotahistoriasta kirjoitettiin *The Japan Timesissa* paljon, mutta aihe nousi pintaan erityisesti toisen maailmansodan päättymisen 50-vuotispäivänä vuonna 1995. Hakusanan ”Pearl Harbor” osumien kasvanutta määrää vuonna 1991 puolestaan selitti hyökkäyksen 50-vuotismuistopäivä. ”Lohtunaisista” oli kuitenkin vaiettu useiden vuosikymmenten ajan, minkä takia piikki uutisoinnissa on merkittävä niin määrällisesti kuin laadullisesti.

Taulukko 1: Sota-aiheisten hakusanojen esiintyvyys *The Japan Timesin* julkaisuissa vuosina 1991–1999.

Vuosi	Comfort women	World War II	Pearl Harbor	Hiroshima and Nagasaki	Guadalcanal and battle	Wake Island
1991	24	785	387	65	3	0
1992	315	722	56	33	9	1
1993	271	657	24	51	4	0
1994	193	766	71	125	0	1
1995	112	1024	64	232	1	1
1996	163	619	25	57	0	1
1997	113	649	34	60	2	1
1998	99	599	39	64	0	1
1999	38	619	58	60	2	0

Japanilaisia sanomalehtiä tarkastellessa on otettava huomioon myös niiden suhteet paikallisiin reportteriklubeihin. Vaikka Japanin perustuslain 21. artikla turvaa lehdistönvapauden ja kieltää sensuurin, on japanilaisella medialla ollut poliitikkoja vahtivan instituution sijaan puolueettoman sivustakatsojan, ajoittain myös hiljaisen hyväksyjän, rooli.¹⁶ Japanin mediakentän suurimmat toimijat, kuten sanomalehdet ja televisiokanavat, ovat osa *kisha*-klubeiksi eli reportteriklubeiksi kutsuttuja verkostoja. Reportteriklubijärjestelmässä toimittajat tekevät tiivistä yhteistyötä vaikuttavimpien poliitikkojen, yritysjohtajien ja virkamiesten kanssa. Klubien alkuperäinen tarkoitus oli lujittaa demokratiaa ja lehdistönvapautta järjestelmän takaamien autenttisten lähteiden

¹⁶ McNeill 2014, 64.

avulla, mutta paradoksaalisesti järjestelmä ajaa toimittajia itsesensuuriin lähteiden menettämisen pelossa.¹⁷ Japanin uutisista 90 prosenttia on arvioitu tulevan virallisista lähteistä, joita reporteriklubijärjestelmä jäsenilleen tarjoaa, joten lähteiden menettäminen olisi lehdelle merkittävä taloudellinen tappio.¹⁸ Vaikka hallitus ei tue reporteriklubien avulla sen jäseniä suoraan, mahdollistavat ajankohtaiset ja ensisijaiset lähteet uutisten välittäjille taloudellisia voittoja suhteessa kilpaileviin yrityksiin.

Myös *The Japan Times* on osa järjestelmää, jonka vaikutukset näkyvät erityisesti lehden tavassa uutisoida poliittisista aiheista. Vaikka kyseessä on liberaali ja valtionjohtoa pääkirjoituksissaan kritisoivakin lehti, olivat sen uutiset tyyliltään usein varsin pidättyväisiä. Virallisia lähteitä käyttäneiden uutisten yhteyteen harvemmin kirjoitettiin valtion johtoa kritisoivia mielipiteitä, vaan kärkkäämpiä ajatuksia tuotiin esiin erillisten analyysien, pääkirjoitusten ja kolumnien kautta. Japanilaiselle sanomalehdistölle oli tyypillistä säilyttää uutisissa mahdollisimman neutraali sävy laajan lukijakunnan säilyttämiseksi, mutta poliittisia kannanottoja välteltiin myös pääkirjoitusten tasolla.¹⁹ Pääkirjoitusten katsotaan tyypillisesti edustavan lehden toimituskunnan virallista linjaa, minkä takia valitsin ne osaksi aineistoani. Vertailemalla *The Japan Times*issa julkaistujen eri juttutyypien kirjoitustapaa on mahdollista tarkastella reporteriklubijärjestelmän sensuroivaa vaikutusta: mitkä mielipiteet jätettiin uutisten ulkopuolelle ja minkä takia?

The Japan Times tarjoaa kiinnostavan esimerkin siitä, miten lehden historian ja ideologisen taustan tarkastelu mahdollistaa havaintojen tekemisen sen uutisoinnin tyypillisistä ja poikkeavista piirteistä. *The Japan Times* on erityisesti 2000-luvulla tunnettu varsin liberaalina lehtenä, mutta viime vuosikymmenen aikana lehti on esittänyt aikaisemmasta linjasta poikkeavia lausuntoja esimerkiksi ”lohtunaisista”. Suurin osa ”lohtunaisista” oli seksityöhön pakotettuja keisarillisen Japanin valtaamien alueiden kansalaisia ja tämä on *The Japan Timesin* uutisoinnissa myös tuotu esiin useaan otteeseen vuosikymmenten aikana. Vuonna 2018 lehti kuitenkin julkaisi uutisen, jossa uhreihin viitattiin ”sota-ajan työläisinä”, mikä heijastelee erityisesti Japanin äärinationalistisen ja -konservatiivisen oikeiston revisionistista näkemystä Japanin sotahistoriasta.²⁰ Lausuntojen poikkeavuus ja täten myös todellinen painoarvo on mahdollista todeta vain tuntemalla lehden aikaisemman tavan kirjoittaa kyseisistä aiheista.

¹⁷ Farley 1996, 137.

¹⁸ Freeman 2000, 63.

¹⁹ Freeman 2000, 19.

²⁰ ”South Korea’s top court orders Mitsubishi Heavy to pay compensation for wartime labor”, *The Japan Times*, 29.11.2018. <<https://www.japantimes.co.jp/news/2018/11/29/national/crime-legal/south-koreas-top-court-orders-mitsubishi-heavy-pay-compensation-wartime-labor/>> [luettu 10.11.2022].

1.3 Tutkimusmetodi

Mediaa on mahdollista tutkia monin eri tavoin. Omaa tutkielmaani kuvastaa parhaiten Timo Soikkasen käyttämä määritelmä lehdistöpohjaisesta mielipidetutkimuksesta. Tällä hän tarkoittaa tutkimusta, jonka primaarisena tarkastelun kohteena ovat lehden tai lehdistön asenteet ja mielipiteet.²¹ Tekstejä tulkittaessa on historiantutkimukselle tyypillisesti osattava harjoittaa lähdekritiikkiä, sillä kirjoitetut tekstit eivät suinkaan ole suoria esityksiä siitä, mitä todellisuudessa tapahtui. Uutisten sisältöön voivat vaikuttaa monet eri tekijät, kuten lehden poliittinen ja ideologinen tausta, käytettävissä olevat resurssit, tiedotusvälineiden luonne, toimittajan yhteiskunnallinen asema, alueellinen sidonnaisuus ja teknologiset ominaisuudet.²²

Vaikka sanomalehtiaineiston avulla pääsemme lähelle aikalaisten näkemyksiä historiasta, eivät sanomalehtiaineistoista tekemäni tulkinnat ole yleistys japanilaisten näkemyksistä tapahtumiin eikä tarkoitukseni ole esittää niitä sellaisina. Tutkielmassani kyse on *The Japan Timesin* toimittajien tavasta esittää todellisuutta ja tutkijan on osattava tulkita se sellaisena. Tästä huolimatta joukkotiedotusvälineet ovat poliittisen historian tutkijalle hyvin hedelmällisiä lähteitä, sillä ne voivat heijastella yhteiskunnassa vallitsevia käsityksiä sekä vaikuttaa kansalaisten mielipiteiden muodostumiseen.²³

Tutkielman alussa määrittämäni tutkimuskysymykset pohjautuvat lehdistöpohjaiselle mielipidetutkimukselle tyypillisiin pääkysymyksiin: *mitä, miten ja miksi*. Mitä *The Japan Times* uutisoi ”lohtunaisista”? Miten uhreista teksteissä kirjoitettiin? Miksi *The Japan Times* päätyi uutisoimaan tapahtumista valitsemaansa tapaan? Näihin kysymyksiin vastaaminen edellyttää kontekstiin perehtymistä sekä kielellistä analyysia, minkä takia päätin valita menetelmäkseni diskurssianalyysin.

Diskurssi tulee latinankielisestä verbistä ”discurro”, joka alun perin tarkoitti hajaantumista ja ympäriinsä juoksentelua, mutta uuden ajan oppineiden puheissa sanan merkitykseksi muodostui asioiden järkevä erittely. Diskurssi on käsitteenä monitulkintainen, mutta useimmiten sillä viitataan puhetapaan, oli kyseessä sitten kirjoitettu kieli, sanaton viestintä tai muu viestinnän muoto. Kyse ei ole puheen teemasta tai mielipiteistä, vaan diskurssilla viitataan merkityssuhteiden systeemiin, jonka puitteissa tietynlaista todellisuutta on mahdollista tehdä tekstin avulla ymmärrettäväksi. Tarkastelemalla diskursseja voimme hahmottaa erilaisia tapoja muokata ja kuvata todellisuutta.²⁴

²¹ Soikkanen 1986, 87.

²² Clerc 2012, 83–87.

²³ Haataja 1983, 146–147.

²⁴ Väliverronen 1998, 20; Valtonen 1998, 97–98.

Diskurssianalyysi ei ole kaiken kattava laadullinen tutkimusmenetelmä, vaan yksi laadullisen tutkimuksen vaihtoehdoista.²⁵ Kyseessä on teoreettismetodologinen viitekehys, joka voidaan käsittää kielenkäytön ja muun merkitysten rakentumisen ja välittymisen tutkimuksena, jossa tarkastellaan, miten sosiaalista todellisuutta tuotetaan erilaisissa sosiaalisissa käytännöissä.²⁶ Menetelmän avulla tutkitaan siis kielen *käyttöä* eli miten aineistossa tuotetaan versioita todellisuudesta. Diskurssianalyysia on helppo soveltaa moniin erilaisiin tarkoituksiin ja kysymysasetelmiin, kun tavoitteena on tunnistaa toistuvia yhteyksiä tekstien, diskurssikäytäntöjen ja sosiokulttuuristen toimintatapojen välillä, minkä takia se on hyvin yleinen tutkimusmenetelmä myös poliittisessa historiassa.²⁷

Historioitsija Stephen Vellan mukaan journalististen tekstien ollessa analyysin kohteena jakautuvat aineistolle esitettävät kysymykset seuraaviin teemoihin: 1) yhteiskunnallinen konteksti, 2) tekstin lajityyppi eli genre sekä 3) tekstin sisältö.²⁸ Lehti ei synny tyhjiössä, vaan sisällön analysointi edellyttää tutkijalta perehtymistä yhteiskunnalliseen kontekstiin sekä paikalliseen uutiskulttuuriin ja siellä vallitseviin uutiskriteereihin. Tutkijan on perehdyttävä tarkasteltavan aineiston kontekstiin, jotta sen sisältöä on mahdollista tulkita oikein. Toimiiko lehti itsenäisesti vai onko se sidoksissa esimerkiksi johonkin puolueeseen? Mistä lehden myynnit pääosin muodostuvat? Mikä on tekstien yleisö ja millä tavalla tämä niissä näkyy? Nämä ovat esimerkkejä toimittajien valintoihin vaikuttavista tekijöistä, joiden hahmottamista hyödynnän analyysin yhteydessä.

Tekstejä on osattava käsitellä subjektiivisina näkemyksinä, vaikka toimittajien valinnat ja kirjoitukset heijastelevatkin ympäröivän yhteiskunnan sosiaalista, kulttuurista ja poliittista todellisuutta. Aineiston toimintaympäristö vaikuttaa keskeisesti siihen, mitä uutisia lehteen valitaan ja miten lukijat näitä tulkitsevat.²⁹ Ideologisia näkemyksiä harvemmin tuodaan tekstissä esiin sellaisinaan, vaan ne usein kätkeytyvät tekstin joukkoon ”tervejärkinä” alkuoletuksina ja itsestäänselvyyksinä.³⁰ Analyysi edellyttää lehden toimitus- ja lukijakunnan tuntemusta, jotta päätelmissä osataan huomioida myös kirjoitettujen tekstien ulkopuolelle jäänyt tieto.

Diskurssianalyysin laajuus ja tieteenaloja läpileikkaava luonne on samalla myös yksi sen suurimpia haasteita. Diskurssianalyysin avulla on mahdollista vastata kielenkäytön analyysia edellyttäviin tutkimuskysymyksiin, mutta sen merkittävin puute tiedotusvälineiden analysoinnissa on kontekstin

²⁵ Jokinen et al. 2016, 221.

²⁶ Valtonen 1998, 96; Jokinen et al. 2016, 14.

²⁷ Fairclough 1997, 29.

²⁸ Vella 2020, 225.

²⁹ van Dijk 1988, 27–28.

³⁰ Fairclough 1997, 63–64.

ja sen merkityksen vähäinen huomiointi, minkä takia päädyin tutkielmassani hyödyntämään myös menetelmän kriittistä muotoa, jossa korostuu kielenkäytön ymmärtäminen sosiaalisena ja yhteiskunnallisena käytäntönä.³¹ Diskurssianalyysin vastatessa kysymyksiin *mitä* ja *miten*, on perinteisen lähdekriittisen ja kontekstualisoivan historiatieteellisen tutkimusmetodin avulla mahdollista myös selvittää *miksi*.

Kontekstia tarkastelemalla voimme tehdä päätelmiä toimittajien pyrkimyksistä ja tarkoitusperistä.³² Oliko *The Japan Timesin* tarkoitus horjuttaa vallitsevia rakenteita tuomalla esiin uusia näkökulmia tai korostamalla vaihtoehtoisia näkemyksiä aiheesta, kritisoida hallituksen toimintaa, kiillottaa Japanin imagon saanutta kolausta kansainvälisellä areenalla vai mukailla valtion poliittista linjaa? Päästäksemme käsiksi lehden asennoitumiseen lohtunaiskeskustelussa on meidän tarkasteltava, miten uutiset sekä mukailivat että uudistivat vallitsevia näkemyksiä. Ketkä teksteissä ovat äänessä ja mitkä ovat heidän taustansa? Entä mahdolliset motiivit? Mikä painoarvo keskustelijoilla on ja mitä heidän sanojensa esittämisellä yritetään lehden kautta viestiä? Minkälaisia kannanottoja lehteen valitaan ja miksi? Millaisilla otsikoilla tapahtumista uutisoidaan ja mitä sanavalinnat kertovat lehden toimittajien tarkoitusperästä? Nämä ovat toimituskunnan tekemiä tietoisia tai tiedostamattomia valintoja, joita tarkastelen juuri diskurssianalyysin avulla.

1.4 Aikaisempi tutkimus ja tutkimuskirjallisuus

Lohtunaisuutisoinnin analysoinnin kannalta merkittävin tutkimus on Han Choong Heen väitöskirja *The politics of memory in journalistic representations of human rights abuses during the Asia-Pacific War: discursive constructions of controversial "sites of memory" in three East Asian newspapers* (2010). Kriittisen diskurssianalyysin avulla Han vertailee tutkielmassaan, miten Yasukuni-vierailuista, oppikirjakiistasta ja ”lohtunaisista” kirjoitettiin kolmessa eri englanninkielisessä aasialaisessa sanomalehdessä. Hanin tarkastelemat sanomalehdet ovat kiinalainen *China Daily*, japanilainen *The Daily Yomiuri* ja eteläkorealainen *The Chosun Ilbo*. Han perehtyy väitöskirjassaan kriittistä diskurssianalyysia käyttäen valtioiden poliittiseen ja kulttuurilliseen kontekstiin ja maiden journalistiseen toimintakulttuuriin. Vaikka lähestymme aihetta hyvin samoista lähtökohdista, on tutkimuksissamme myös selkeitä eroja.

Han tarkastelee väitöskirjassaan sotahistorian arkoja aiheita 2000-luvun uutisissa ja on valinnut tarkasteluunsa valtioiden suurimmat englanninkieliset sanomalehdet. *The Daily Yomiuri* on

³¹ Fairclough 1997, 74–75.

³² van Dijk 1988, 18–28.

englanninkielinen käännös japaniksi julkaistusta *Yomiuri Shimbunista*, mistä muodostuu yksi tutkielmienne tavoitteiden merkittävimmistä eroista. Koska kyseessä on japanista englanniksi käännetty lehti, voimme olettaa tekstien olleen alun perin japanilaisia. *The Japan Times* oli 1990-luvulla ainoa englanniksi kirjoitettu sanomalehti, joka ei ollut käännös Japanin päivälehdistä. Teksti suunnattiin lähtökohtaisesti juuri Japanin ulkopuolisille ihmisille, mikä tekee aiheen tarkastelusta juuri *The Japan Timesissa* äärimmäisen mielenkiintoista. Miten uutisoidaan ulkomaalaisille aiheesta, josta oman valtion hallitus on pyrkinyt muodostamaan täysin oman narratiivin? Tarkoitukseni ei ole vertailla aineistoa muihin, vaan pohtia, miten aiheen kannalta haasteellinen lukijakunta sekä reportteriklubien toiminta heijastuu juuri *The Japan Timesin* uutisointiin.

Pak Hyeong Jun vertailee artikkelissaan *News Reporting on Comfort Women: Framing, Frame Difference, and Frame Changing in Four South Korean and Japanese Newspapers, 1998–2013* (2016) japanilaisten ja eteläkorealaisten lohtunaisuutisointia kvantitatiivisen uutiskehysanalyysin avulla. Koska valtioiden hallitukset ovat historian saatossa esittäneet tapahtumista hyvin erilaiset versiot, kokee Pak tärkeäksi vertailla sanomalehtien tapaa kirjoittaa aiheesta. Pak tuo artikkelissa esiin, kuinka ”lohtunaisia” on tutkittu paljon, mutta aihetta käsitellään usein ihmisoikeudellisista lähtökohdista käsin eikä medianäkökulmaa ole käsitelty akateemisissa teksteissä lähes ollenkaan.³³ Hanin lisäksi en ole tutkielman kirjoitushetkellä löytänyt muita ”lohtunaisista” kirjoitettuja tutkielmia, joissa tarkastelun kohteena olisi nimenomaan media ja lohtunaisuutisointi.

Ainoa ”lohtunaisien” uutisointia 1990-luvun alussa tarkasteleva tieteellinen lähde, johon olen päässyt käsiksi, on Philip Seatonin artikkeli *Reporting the ‘Comfort Women’ Issue, 1991–1992: Japan’s Contested War Memories in the National Press* (2006) käsittelee lohtunaisuutisointia japanilaisessa uutismediassa 1990-luvun alussa. Seaton vertailee artikkelissaan japanilaisten sanomalehtien uutisointia tarkoituksena selvittää, kuinka reportteriklubijärjestelmä vaikuttaa uutisten homogeenisyyteen. Artikkelissa tarkastellaan myös *The Japan Timesia* sekä kahta muuta englanninkielistä japanilaista sanomalehteä, mutta vain muutaman sivun verran, joten huomiot jäävät varsin pieniksi.

Perehtyessäni *The Japan Timesin* historiaan ja yhteiskunnalliseen asemaan hyödynsin erityisesti Silja Leppäsen pro gradua *Takahuoneista etusivuille : Recruit-korruptioskandaali Japan Times Weekly -lehdessä vuosina 1988–1989* (2003) sekä Meri Timosen pro gradua *Between power and protest – The Japan Times and Anpo-protests 1960* (2020). Molemmat gradut käyttävät lehteä alkuperäisaineistonaan onnistuneesti ja tarkastelevat *The Japan Timesin* tapaa uutisoida poliittisista kriiseistä. Opinnäytetöissä myös esimerkiksi Petra Arki on tarkastellut *The Japan Timesin*

³³ Pak 2016, 1006.

lohtunaisuutisoitinta kandidaatintutkielmassa *Lohtunaiskysymyksen käsittely The Japan Times -lehdessä vuosina 1991 ja 2011*, mutta tutkielman ajallinen rajausta kattaa vain vuodet 1991 ja 2011 eikä työ ole julkisesti saatavilla.

Tutkielmassani analysoin lohtunaiskeskustelun uutisoitinta ajanjaksona, jota ei ole samanlaisella laajuudella aikaisemmin tarkasteltu. Japanissa 1990-luvun alku ja puoliväli olivat historian uudelleen käsittelyn murrosvaihetta, mikä heijastui merkittävästi myös ”lohtunaisista” käytyyn mediakeskusteluun. Vuosina 1991–1996 Japanin hallitus muun muassa esitti seksiorjuuteen pakotetuille naisille ensimmäiset viralliset anteeksipyyntönsä, tunnusti valtion osallisuuden toimintaan ja perusti Asian Women’s Fund -rahaston osana sovinnontekoprosessia. Tutkielmani aikaraja sisältää useita käännekohtia, jotka olivat ratkaisevia sen suhteen, minkälainen tulkinta ”lohtunaisista” ja Japanin vastuusta vakiintui osaksi maan historiakertomusta ja yhteistä muistia. Tutkimukseni tuo uutta näkökulmaa myös siihen, miten kansainvälisten toimijoiden painottama ihmisoikeusdiskurssi alkoi juurtua japanilaiseen uutisjournalismiin 1990-luvun käännekohdassa.

Japanilaiseen nyky-yhteiskuntaan ja valtion kansainvälisiin suhteisiin olen perehtynyt tutkimuskirjallisuuden kautta. Historiantutkijoiden Sheila Miyoshi Jagerin ja Rana Mitterin teos *Ruptured Histories – War, Memory, and the Post-Cold War in Asia* (2007) tarjoaa paljon tietoa kylmän sodan jälkeisestä Aasiasta sekä Japanin haasteista sen historian käsittelyssä erityisesti 1990-luvulla. Japanin nyky-yhteiskunnan keskeisiin ilmiöihin olen perehtynyt muun muassa historiantutkija ja professori Jeff Kingstonin teosten kautta, joista erityisesti *Contemporary Japan – History, Politics, and Social Change Since the 1980s* (2013) ja *Press Freedom in Contemporary Japan* (2017) on ollut suuri apu perehtyessäni kontekstiin. Kingston on toiminut myös *The Japan Timesin* toimittajana.

Tutkielmani on ensisijaisesti poliittisen historian tutkielma, vaikka olen kriittistä diskurssianalyysia käyttäessäni perehtynyt myös viestintä- ja mediatutkimuksen tieteenalojen käytäntöihin ja soveltanut niitä oman aineistoni tulkintaan. Aineiston analyysiin olen käyttänyt apunani erityisesti Norman Faircloughin *Miten media puhuu* (1997), Teun Adrianus van Dijkin *News Analysis : case studies of international and national news in the press* (1988) ja Anu Kantolan, Inka Moringin ja Esa Väliverrosen toimittama *Media-analyysi : tekstistä tulkintaan* (1998). Analyysi edellyttää myös syvällistä perehtymistä moderniin japanilaiseen viestintä- ja uutiskulttuuriin, jossa merkittävimpiä mainitsemisen arvoisia teoksia ovat Anne Cooper-Chenin *Mass Communication in Japan* (1997), Laurie Anne Freemanin *Closing The Shop: Information Cartels and Japan’s Mass Media* (2000) sekä Susan J. Pharrin ja Ellis S. Kraussin toimittama *Media and Politics in Japan* (1996).

1.5 ”Vieraan kulttuurin” konteksti

Historiantutkijan tärkeimpiä tehtäviä ovat oikeuden tekeminen tutkimuksen kohteena oleville aiheille ja ihmisille sekä mahdollisimman eheän tulkinnan muodostaminen. Tähän pyrkiminen edellyttää tutkijalta muun muassa lähdekritiikin harjoittamista sekä aineistoon ja tutkimuskohteen aikaan ja kulttuuriin perehtymistä. Historiantutkija Jorma Kalela neuvoo historiantutkijoita ajattelemaan tutkimuskohdetta ikään kuin vieraana kulttuurina, johon tutkijan on perehdyttävä.³⁴ Tutkielmani kannalta yksi merkittävimpiä tutkimuseettisiä haasteita on, että kohteen kulttuuri on itselleni vieras myös konkreettisesti, minkä takia on äärimmäisen tärkeää, että tutustun 1990-luvun japanilaiseen yhteiskuntaan, kulttuuriin sekä mediakenttään ja niiden kehitykseen. Aineistosta nousseita tai niiden sisältöön vaikuttavia teemoja käsittelen analyysin yhteydessä. Uutistekstien ymmärtämisen kannalta on lukijan kuitenkin ymmärrettävä jo etukäteen muutamia yhteiskunnallisesti merkittäviä ilmiöitä, jotka vaikuttivat niin lohtunaiskeskustelun käymiseen sekä *The Japan Timesin* uutisointiin.

1.5.1 Japanin ristiriitainen sodanjälkeinen identiteetti ja haluttomuus käsitellä historiaa

Japanissa suhtautuminen sota-ajan tapahtumiin oli toisen maailmansodan jälkeen ristiriitaista. Atomipommien aiheuttama tuho ja iskuista selviytyminen jättivät jälkensä Japanin sodanjälkeiseen identiteettiin. Sodan tapahtumien käsittelyssä painottui Japanin oma asema maailmansodan uhrina, eivätkä japanilaisten itse toteuttaneet kauhuteot saaneet kerronnassa tilaa.³⁵ Kylmän sodan päätyttyä geopoliittinen tilanne Aasiassa muuttui, minkä seurauksena Japanissa oli aika arvioida maan historiaa ja se käsittelyä uudelleen.

Ennen vuotta 1989 Japani oli ollut ainoa Aasian moderni teollistunut valtio, mutta kuplatalouden puhjettua 1990-luvun alussa Japani suistui syvään lamaan. Erityisesti Kiinan rooli Aasiassa kasvoi Neuvostoliiton hajoamisen seurauksena, mutta myös Etelä-Korea, Taiwan, Thaimaa ja Filippiinit siirtyivät autoritaaristen hallitsijoiden alta demokraattisiksi valtioiksi, joihin Japanin olisi poliittisesti ja taloudellisesti kannattavaa muodostaa läheisempiä suhteita.³⁶ Jos Japani haluaisi muodostaa toimivat suhteet Aasiassa vaikutusvaltaansa kasvattaviin valtioihin, oli sen lievennettävä naapurimaiden kansalaisten japaninvastaisia asenteita ja otettava vastuu siirtomaakauden aikana tehdyistä vääryyksistä.

³⁴ Kalela 2000, 98–100.

³⁵ Miyoshi Jager ja Mitter 2007, 7.

³⁶ Berger 2007, 194.

Historian uudelleenarviointiin vaikutti myös Japanin keisarina toisen maailmansodan aikana toimineen Hirohiton kuolema vuonna 1989. Osalle japanilaisista Hirohito edusti perinteitä ja kansallista yhtenäisyyttä, osalle keisari-instituutio oli pelkkä historiallinen jäänne ja osa näki hänet fasistisen hallinnon juurien symbolina.³⁷ Keisarin kuolema merkitsi niin konkreettisesti kuin kuvainnollisesti uuden aikakauden alkua.

Japanin poliittiset johtajat esittivät 1990-luvun aikana sodan uhreille, myös ”lohtunaisille”, useita anteeksipyyntöjä, joista monet otettiin naapurimaissa myönteisesti vastaan. Sovinnontekoa kuitenkin hankaloittivat Japanissa anteeksipyynnöistä seuranneet konservatiiviset vastareaktiot.³⁸ Revisionistinen nationalismi alkoi kasvattamaan suosiotaan japanilaisten oikeistokonservatiivien keskuudessa 1970-luvusta lähtien osittain samoista geopoliittisista syistä kuin historian uudelleenarvioinnin tarve.³⁹ Japanin militarismia ja sodan tapahtumia vähäteltiin muun muassa siinä toivossa, ettei ulkopuolisille muodostuisi Japanista aiheettomia uhkakuvia.⁴⁰ Kansallismielisyyden edistämistä lisäsi myös 1980-luvun alussa monien akateemikoiden, yhteiskuntakriitikoiden ja suosittujen kirjailijoiden ajatukset japanilaisuuden ainutlaatuisuudesta harmonisena ja homogeenisena yhteiskuntana.⁴¹ Konservatiivien revisionistisissa tulkinnoissa alkoi kuitenkin esiintyä menneisyyden tapahtumien, kuten Nanjingin verilöylyn ja armeijan käyttämien seksiorjien, kieltämistä sekä sotaa romantisoivia näkemyksiä Japanista Aasian ”vapauttajana”.

Japanin vastahakoinen historiankäsittely alkoi herättää negatiivista huomiota myös Aasian ulkopuolella. Japania alettiin julkisessa keskustelussa vertaamaan yhä useammin erityisesti Länsi-Saksaan, joka toimi vertauksissa esimerkkinä siitä, miten historiaa Japanin tapauksessa kannattaisi käsitellä.⁴² Eroavaisuuksia selittäviä tekijöitä ovat esimerkiksi Japaniin iskostunut uhrimentaliteetti sekä se, ettei Japanilla ollut yhtä merkittäviä intressejä lähentyä naapurivaltioidensa kanssa kuin Neuvostoliiton uhkaa kohtaamalla Länsi-Saksalla. Japanilla ei ollut samanlaisia paineita alueelliselle uudelleenintegroitumiselle, sillä sodanjälkeinen liittolaisuus Yhdysvaltojen kanssa eristi Japanin tehokkaasti naapurivaltioista ja näiden vaatimuksista.⁴³

Myös kulttuurillisia tekijöitä on esitetty yhdeksi ilmiötä selittäväksi syyksi. Verratessa Japania länsimaihin, kuten Saksaan, vallitsee Japanissa läntiselle maailmalle tyypillisen kristinuskosta juontuvat ”syyllisyyden kulttuurin” sijaan kungfutselainen ”häpeän kulttuuri”, jonka takia

³⁷ Seraphim 2007, 28–29.

³⁸ Forsberg 2012, 79.

³⁹ Tipton 2015, 174.

⁴⁰ Miyoshi Jager ja Mitter 2007, 7–8.

⁴¹ Tipton 2015, 252.

⁴² Seraphim 2007, 32–33

⁴³ Forsberg 2012, 79; Kingston 2013, 165–166.

japanilaiset vaikenevat häpeällisestä menneisyydestään. Vertaus ei kuitenkaan ole aukoton, sillä syyllisyyden ja katumuksen tunteita on löydettävissä myös Japanin tavassa käsitellä sen historiaa, eikä eroavaisuus täten yksinään riitä selittämään ilmiötä.⁴⁴

1.5.2 Konservatiivisten liberaalidemokraattien hegemonia

Vierasta kulttuuria ja aikaa tarkastellessa on tärkeää olla tekemättä turhan laajoja johtopäätöksiä. Koska tarkoitukseni on tarkastella uutisten lisäksi myös niiden ympäröivää yhteiskuntaa, on mielestäni tärkeää huomioida, ettei hallitukseen valittujen poliitikkojen näkemyksiä voi suoraan heijastaa valtavirran mielipiteisiin 1990-luvun Japanissa. Missään muussa vakiintuneessa demokratiassa eivät kansalaiset identifioineet itseään puolueen kannattajiksi yhtä vähän kuin Japanissa.⁴⁵ 1990-luvulla erityisesti kaupunkialueiden äänestäjät olivat kyllästyneitä valtion politiikkaan ja yhä useammasta tuli liikkuva äänestäjä.⁴⁶

Japani on ollut perustuslaillinen monarkia vuodesta 1947, mutta maan politiikkaa on jo vuosikymmenien ajan dominoinut vuonna 1955 perustettu konservatiivinen ja keskustaoikeistolainen Liberaalidemokraattinen puolue (LDP).⁴⁷ Japanin poliittisen järjestelmän rakenteet tukivat puolueen hegemoniaa, eikä oppositiolla tai medially ollut riittävää vaikutusvaltaa horjuttaa LDP:n hallitusasemaa. Japanissa vaalit käytiin vuodesta 1947 vuoteen 1994 yhden äänen menetelmällä (engl. *single nontransferable vote*), jota toteutettiin vaalipiireissä (engl. *multimember districts*), joista valittiin parlamenttiin noin kahdesta kuuteen ehdokasta. Koska yhden äänen menetelmässä valittiin eniten ääniä saaneet ehdokkaat, olivat vaalit hyvin ehdokaskeskeisiä. Vaalipiireissä äänistä kilpailivat keskenään usein juuri LDP:n ehdokkaat.⁴⁸

Valituksi tuleminen edellytti kalliita vaalikampanjoita ja ehdokkaat tukeutuivat vaalipiirin asukkaisiin vetoaviin lupauksiin. Puolueen ehdokkaita äänestettiin henkilökohtaisten ominaisuuksien ja vaalilupausten mukaan sen sijaan, että valintaan vaikuttaisi ehdokkaiden ideologiset näkemyserot.⁴⁹ LDP oli tunnettu ja vaikutusvaltainen puolue, jonka pitkäaikaisilla poliitikoilla oli mahdollisuudet mittaviin vaalirahoituksiin.⁵⁰ Järjestelmällinen korruptio suosi jo

⁴⁴ Barkan 2001, 63; Buruma 2002, 116–117.

⁴⁵ Krauss ja Pekkanen 2004, 12.

⁴⁶ Tipton 2015, 265.

⁴⁷ Krauss 2022, 814.

⁴⁸ Kingston 2013, 107; Krauss ja Pekkanen 2004, 5.

⁴⁹ Kingston 2013, 107; Krauss ja Pekkanen 2004, 5.

⁵⁰ Krauss ja Pekkanen 2004, 4–5

vallassa olevia poliitikkoja rajoittaen muutoksen mahdollisuuksia vaaleissa ja järjestelmästä muodostui kehä, joka johti LDP:n yliedustukseen parlamentissa ja kasvavaan kilpailuun LDP:n sisällä.⁵¹

LDP:n hegemonista asemaa ylläpitivät vaalijärjestelmä, poliitikkojen tiiviit siteet virkamiehiin sekä korruptio, mutta myös vaikuttavan vastaehdokkaan puute. Kansalaisten luottamus poliitikkoihin, virkamiehiin ja virkavaltaan oli 1990-luvulla heikkoa, LDP:n päätöksiä pidettiin huonoina ja johtajuutta heikkona. Tästä huolimatta puolue onnistui vakuuttamaan äänestäjät siitä, että se oli puutteistaan huolimatta paras vaihtoehto ylläpitämään erityisesti valtion taloutta ja turvallisuutta. LDP:n hegemonia säilyi pientä säröä lukuun ottamatta aina vuoteen 2009 asti.⁵²

1.5.3 Japanilainen reportteriklubijärjestelmä – Kisha-niminen sylikoira?

Lehdistöanalyysissa on tärkeää arvioida tarkasteltavan valtion lehdistövapautta. Lehdistön vapautuminen tapahtuu usein demokratiaan kuuluvan monipuoluejärjestelmän synty- ja muotoutumisvaiheen kanssa, minkä takia toimivan demokraattisen järjestelmän yhtenä merkittävänä kriteerinä on vapaa lehdistö.⁵³ Lehdistönvapauden ja demokratian kannalta ideaalitulanteessa media on mahdollista hahmottaa merkittävänä itsenäisenä toimijana, joka edistää toiminnallaan politiikan läpinäkyvyyttä. Media määrittää politiikan asialistaa ja vahtii politiikkaa yhteiskunnan puolesta suojellakseen kansalaisten etua ja demokratiaa puuttamalla politiikan käytäntöjen epäkohtiin toimimalla täten ikään kuin ”vallan vahtikoirana”.⁵⁴ Vahtikoiraksi japanilaista sanomalehdistöä ei kuitenkaan voi kutsua. Japanissa yhä tänäkin päivänä toimivat reportteriklubit määrittävät joukkotiedotusvälineiden yhteiset säännöt, joiden ymmärtäminen on omassa tutkielmassani välttämätöntä virheellisten johtopäätösten karsimiseksi.

Ensimmäinen *kisha*-klubi perustettiin Japanin parlamentin perustamisen myötä vuonna 1890 toimittajien toiveesta päästä helpommin käsiksi valtiohallinnon virallisiin lähteisiin.⁵⁵ Toisen maailmansodan aikana japanilainen lehdistö joutui sensurointisäädösten alle, jolloin militaristinen hallitus päätyi kontrolloimaan mediaa ja tätä kautta myös *kisha*-klubien toimintaa. Kritiikki

⁵¹ Kingston 2013, 99, 107.

⁵² Kingston 2013, 102; Tipton 2015, 265–266.

⁵³ Kortti 2016, 76.

⁵⁴ Pharr 1996b, 19; Herkman 2011, 12.

⁵⁵ Freeman 2000, 47–48.

armeijaa ja valtiota kohtaan katosivat mediasta lehdistövapauden lakkauttamisen myötä ja klubeista tehtiin merkittävä osa sota-ajan propagandakoneistoa.⁵⁶

Lehdistön vapaus Japanissa taattiin uuden perustuslain myötä vuonna 1947 Japanin siirryttyä liittoutuneiden ja erityisesti Yhdysvaltojen vallan alle. Yhdysvaltojen miehityksen päätavoitteena oli lujittaa Japaniin demokratia, minkä yhtenä keinona käytettiin paikallisen mediakentän uudistusta. Informaatiokulku haluttiin vapauttaa hallituksen vallan alta. Lehdistöä rajoittavia lakeja kumottiin, mutta uudistuksista huolimatta reportteriklubien toiminta jatkui osana japanilaista mediakenttää. Vaikka reportteriklubeja oli aikaisemmin käytetty median kontrollointiin, ei itse järjestelmästä haluttu luopua, sillä se helpotti informatiivisten ja virallisten lähteiden saatavuutta.⁵⁷

Tänä päivänä toimivien reportteriklubien tarkkaa määrää ei tiedetä, mutta Japanin mediakenttää tutkinut Freeman arvioi vuonna 2000 klubeja olleen koko maassa yhteensä noin 600–700 ja näistä 121 toimisi pelkästään Tokiossa.⁵⁸ Reportteriklubit ovat sen jäsenille järjestettyjä tiloja, joissa kyseiseen klubiin kuuluvat journalistit työskentelevät yhdessä. Järjestelmästä puhuttaessa usein korostetaan journalistien ja poliitikkojen välille muodostuvaa intiimiä suhdetta, mutta myös keskenään kilpailevissa uutisorganisaatioissa työskentelevien journalistien välinen suhde on tiivis, sillä he käytännössä kirjoittavat artikkelit keskenään yhteisien lähteiden avulla. Toimittajat tapaavat toisiaan ja lähteitään usein myös alkoholipainotteisten tapaamisten yhteydessä, mikä muokkaa vuorovaikutusta virallisesta yhä henkilökohtaisempaan suuntaan.⁵⁹ Kilpailevien toimittajien välille muodostui yhteisymmärrys siitä, etteivät yksittäiset lehdet pimittäisi tietoa toisilta, vaan kaikki klubin jäsenet saisivat yhtenäiset tiedot virallisista lähteistä ja ne julkaistaisiin kansalaisille samaan aikaan. Uutisten julkaisuajankohtia myös suunniteltiin yhdessä toimittajien kesken.⁶⁰

Toimittajien ja valtion johtohahmojen välisiin suhteisiin erikoistunut järjestelmä ei toki rajoitu ainoastaan Japaniin. Myös muualla maailmassa kuten Yhdysvalloissa ja Iso-Britanniassa on järjestetty poliitikkojen ja journalistien välistä informaationkulkua helpottavia järjestelyjä. Myös Suomesta löytyy esimerkkejä journalistien yhdistyksistä, joiden tarkoituksena oli edistää ammatillista identiteettiä ja sananvapautta, kuten Pressiklubi. *Kisha*-klubit eroavat kansainvälisistä verrokeistaan siten, että Japanissa toiminta on huomattavasti laajempaa, organisoidumpaa ja jäseniä koskevat säädökset ovat tiukkoja. Japanilaisen median ja politiikan verkostot perustuvat pitkäaikaiseen ja organisoituun vuorovaikutussuhteeseen, joka länsimaissa on pirstaloituneempaa.⁶¹

⁵⁶ Freeman 2000, 52; Nakano 2017, 31.

⁵⁷ Nakano 2017, 32.

⁵⁸ Freeman 2000, 68–69.

⁵⁹ Borowieck 2016, 49; Farley 1996, 136–137.

⁶⁰ Freeman 2000, 104.

⁶¹ Freeman 2000, 12, 172–173.

2 Lohtunaisuutisoinnin alkuvaiheet ja aiheen politisoituminen 1990-luvun alussa

1990-luvun alussa vallitsi Aasiassa yhä hiljaisuus sota-ajan tapahtumista. Japanin armeijan järjestelmällisen seksiorjuuden uhrit olivat yhä olemassa, mutta eivät osana kollektiivista muistia. Vuoden 1991 elokuussa tämä hiljaisuus kuitenkin murtui, kun vaienneet naiset alkoivat astua yksi kerrallaan esiin vaatien Japanin hallitukselta hyvitystä kokemistaan vääryyksistä. Luvussa tarkastellaan *The Japan Timesin* lohtunaisuutisointia vuosina 1991 ja 1992, jolloin naisten kokemukset nousivat uhrien esiintulon seurauksena ensimmäistä kertaa julkiseen käsittelyyn. Luvun tarkoituksena on selvittää, miten tapaus sekä uhrit esiteltiin lukijoille ja minkälainen merkitys ”lohtunaisille” ja aiheen politisoitumiselle rakennettiin.

2.1 Kim Hak Sun ja lohtunaiskysymyksen nousu julkiseen keskusteluun elokuussa 1991

Sota ja seksi kohtaavat usein toisensa. Sotahistoriaan on kirjoitettu muun muassa seksityöläisistä, jotka oleskelevat sotilaiden majoitusten lähietäällä, kuin myös vallattujen alueiden raiskatuista siviileistä. Prostituution harjoittaminen oli Japanissa täysin laillista toisen maailman sodan aikana, ja jo ennen sotaa seksityöntekijöitä majoitui usein sotilasleirien läheisyyteen. On kuitenkin erityisen tärkeää huomioida, että toiminta poikkesi merkittävästi Japanin armeijan organisoimista ”lohtuasemista”, joissa ”lohtunaiset” pakotettiin toimimaan. Japanilaisten yksityisten seksityöläisten asema perustui joko ainakin osittaiseen vapaaehtoisuuteen tai yksityisten ihmisten harjoittamaan ihmiskauppaan, kun taas ”lohtunaisien” tapauksessa toiminta perustui huijauksiin, pakottamiseen ja väkivaltaan.⁶² Osa ”lohtunaisista” oli suoraan ihmiskaupan uhreja, monia pakotettiin seksityöhön joko väkivalloin tai muuten uhkaamalla, osa taas ajautui osaksi ihmisoikeuksia rikkovaan toimintaan huono-osaisuutensa vuoksi, sillä heillä ei ollut köyhyyden ja sodan keskellä muuta vaihtoehtoa selvitä sodasta hengissä.⁶³ ”Lohtunaisien” joukkoon mahtui myös esimerkiksi köyhistä perheistä tulevia japanilaisia, niin kutsuttuja *karayuki-saneja*, joiden vanhemmat olivat myyneet heidät prostituutioon.⁶⁴

⁶² Min 2021, 22.

⁶³ Min 2021, 22.

⁶⁴ Tanaka 2002, 10.

Toisin kuin esimerkiksi monissa liittoutuneiden armeijoissa toisen maailmansodan aikana, Japanin sotilasvoimien rivijäsenillä ei ollut määriteltyjä lomakausia. Sotilasjohtajat huolestuivat, että paikallisten asenteet vihamieliset asenteet japanilaisia kohtaan pahenisivat, jos turhautuneet sotilaat päätyisivät raiskaamaan paikallisia siviilejä. Armeijan organisoimia ”lohtuasemia” päätettiin perustaa, jotta japanilaiset sotilaat eivät raiskaisi vallattujen alueiden siviilejä. Järjestelmän perimmäinen tarkoitus ei ollut vallattujen alueiden siviilien suojeleminen, vaan oman edun ajaminen. ”Lohtuasemat” oli tarkoitettu tarjoamaan sotilaille myös jonkinlaista vapaa-aikaa miehityksen aikana.⁶⁵

Prostituutiolla on Japanissa pitkä historia. Yksityisesti toimivia bordelleja perustettiin Japanin sotilasyksiköiden läheisyyteen jo Kiinan–Japanin sodan aikana (1894–1895), mutta armeija aloitti sotilasbordellien organisoimisen todistetusti Venäjän–Japanin sodan aikana 1904–1905.⁶⁶ Naisten ja tyttöjen rekrytointia ja pakottamista ”lohtunaisiksi” seksiorjuuteen tapahtui ainakin vuodesta 1932 vuoteen 1945 asti.⁶⁷ Vieläkään ei ole varmaa tietoa siitä, milloin Japanin keisarillinen armeijan perusti ensimmäisen sotilasbordellin eli ”lohtuaseman” (jap. *ianjo*), sillä monet aiheita käsittelevistä alkuperäisdokumenteista tuhottiin Japanin antautumisen jälkeen. Aikaisimpia havaintoja armeijan alaisuudessa toimineista yksinomaan japanilaisille sotilaille perustetuista ”lohtuasemista” ja naisen organisoimisesta prostituutioon on tehty tammikuun 28. päivän välikohtauksen yhteydessä Shanghaissa vuonna 1932.⁶⁸

Toisen maailmansodanaikaiset tapahtumat nousivat japanilaisessa lehdistössä aina silloin tällöin esiin, usein esimerkiksi taistelujen tai sodan päättymisen vuosipäivien yhteydessä, mutta yleisesti ottaen japanilaisten suorittamista sotarikoksista pyrittiin vaikenemaan. ”Lohtunaisien” kokemukset jäivät ulkopuolelle myös sodan sovitteluista, eikä heitä nostanut korvauksien toivossa esiin niin Etelä-Korea, YK kuin Yhdysvallatkaan.⁶⁹ Vuosikymmenien hiljaisuus rikkoutui, kun eteläkorealainen 67-vuotias Kim Hak Sun esiintyi Soulissa 14.8.1991 lehdistötilaisuudessa, jossa hän avautui kokemuksistaan ”lohtunaisena” ja todisti olleensa seksiorjuuden uhri.

Kim Hak Suniin viitataan usein ensimmäisenä julkisuuteen nousseena ”lohtunaisena”, mutta kuvaus on harhaanjohtava, sillä ”lohtunaisista” oltiin tietoisia jo ennen Kimin antamaa lausuntoa.

Tapahtumia oli käsitelty jo aiemmin myös tieteellisissä julkaisuissa. Yksi ensimmäisistä ”lohtunaisia” käsittelevistä teoksista oli japanilaisen toimittajan Senda Kakoun kirja *Jugun Ianfu*

⁶⁵ Tanaka 2002, 28–29.

⁶⁶ Min 2021, 23–24.

⁶⁷ Ibid., 26.

⁶⁸ Ibid., 7; Tanaka 2002, 8.

⁶⁹ Son 2020, 306.

(engl. *Military Comfort Women*), joka julkaistiin vuonna 1973. Kakou itse kiinnostui ”lohtunaisista” työskennellessään sota-ajan valokuvien parissa, mutta hänen teoksensa herätti myös muiden ihmisten kiinnostuksen. ”Lohtunaisia” käsitteleviä kirjoja myytiin 1970-luvulla puoli miljoonaa kappaletta.⁷⁰ Kirjojen lisäksi ”lohtunaisia” käsiteltiin myös elokuvissa. Esimerkiksi vuonna 1979 freelancer-toimittaja Tetsuo Yamatanin tuottama elokuva *Okinawa no Haumoni* (engl. *An Old Lady in Okinawa: Testimony of a Military Comfort Woman*) perustui korealaisen Pae Pong Gin kokemuksiin. Pae oli virallisesti ensimmäinen korealainen ”lohtunainen”, joka esiintyi julkisuudessa omalla nimellään, mutta hänen ulostulonsa ei ollut läheskään yhtä poliittinen kuin Kimin. Kirjat ja elokuva eivät kuitenkaan saaneet aikaan suuria yhteiskunnallisia reaktioita tai lisänneet merkittävästi kansalaisten tietoisuutta aiheesta.⁷¹

*The Japan Times*issa oli 1980-luvulla yhteensä vain kolme mainintaa ”lohtunaisista”.⁷² Kaikki kolme uutista käsittelevät julkaistuja elokuvia tai dokumentteja, mutta vain yhdessä tuotiin ilmi uhrien kokemaa väkivaltaa tai kuinka osa heistä ajautui toimintaan joko väkisin tai petoksen seurauksena.⁷³ Artikkelissa esiintyi kuitenkin myös uhrien kokemusta vähätteleviä ja kieltäviä näkemyksiä eikä kumpaakaan esitetty toista totuudenmukaisempana. Jutussa siteerataan entistä sotilassairaanhoidajaa, joka väitti, että ”paikalliset ihmiset olisivat kärsineet vielä enemmän, jos Japani ei olisi tuonut sota-alueille sen omia prostituoituja”.⁷⁴ Lisäksi eräs elokuvassa haastateltu veteraani kiisti, että ”lohtunaisia” olisi Etelä-Tyynenmeren alueella ollut ollenkaan. Näiden kolmen uutisjulkaisun lisäksi ei *The Japan Times*ista löydy hakusanoilla ”comfort women” tai ”military prostitute” ainuttakaan artikkelia, jossa seksiorjien kokemuksia tai aihetta käsitteleviä mediajulkaisuja olisi mainittu. Vaikka aiheesta siis löytyi joitain mainintoja, oli yleinen tietoisuus aiheesta hyvin vähäistä. Naisten kokemukset jäivät historiaan kipeinä ja käsittelemättöminä haavoina, mutta salaisuudesta ei kuitenkaan ollut kyse.

Vaikka Kim ei ollut ensimmäinen nimellään julkisesti esiintynyt ”lohtunainen”, oli hän ensimmäinen, joka antoi julkisesti todistuksen kokemuksistaan Japanin armeijan seksiorjana, mikä herätti niin Etelä-Korean ja Japanin kuin myös kansainvälisen median huomion. Kimin 14.8.1991 järjestämä lehdistötilaisuus televisioitiin, mutta *The Japan Times*issa ”lohtunaisiin” uutisaiheena

⁷⁰ Son 2020, 306; Seaton 2006, 99.

⁷¹ Son 2020, 306; Barkan 2001, 52–53.

⁷² *The Japan Times*, 23.8.1980, ”Documentary Film Series on ‘Humanity’ Scheduled”; *The Japan Times*, 29.7.1989, ”Journal features missionary tales recounting postwar life”; *The Japan Times*, 12.8.1989, ”New Guinea women retell a chilling story of terror under Japanese rule”.

⁷³ *The Japan Times*, 12.8.1989, ”New Guinea women retell a chilling story of terror under Japanese rule”.

⁷⁴ ”It would have been worse for the local people if Japan hadn’t taken its own prostitutes to the war zones”, *The Japan Times*, 12.8.1989, ”New Guinea women retell a chilling story of terror under Japanese rule”. Kaikki käännökset ovat kirjoittajan omia, ellei toisin mainita.

tartuttiin vasta kaksi viikkoa tilaisuuden jälkeen.⁷⁵ Viive voi viitata siihen, ettei lehdessä vielä tunnistettu tapahtumien uutisarvoa, sillä julkinen keskustelu ”lohtunaisista” oli ollut niin vähäistä. On myös mahdollista, että Kimin lehdistötilaisuus jäi *The Japan Times*issa toisen maailmansodan päättymisen muistopäivän uutisoinnin varjoon.

*The Japan Times*issa uutisoitiin usein elokuussa tavanomaista useammin sotahistoriaan liittyvistä aiheista. Elokuun 15. päivänä Japanissa vietetään toisen maailmansodan päättymisen muistopäivänä, jolloin poliitikot pitävät muistopuheita ja kansalaiset voivat osallistua seremoniamenoihin, joissa muistetaan sodan uhreja. Vuonna 1991 uutisiin nousi esimerkiksi raportti, joka käsitteli Japanin hyväksikäyttämiä korealaisia pakkotyöläisiä, jotka työskentelivät Nagasakin prefektuurissa, kun ydinpommei pudotettiin Nagasakiin vuonna 1945.⁷⁶ Muistopäivää käsittelevissä uutisissa korostuivat japanilaisten poliitikkojen näkemykset, kun esimerkiksi pääministeri Toshiki Kaifun kirjoitettiin korostavan kansainvälisen yhteisön harmonian merkitystä ja kuinka jokainen on vastuussa rauhan rakentamisesta.⁷⁷

Palstatilaa sodanjälkimaininkien kontekstissa veivät myös Japanin ja Yhdysvaltojen suhteet. Joulukuussa 1991 tuli kuluneeksi 50 vuotta Pearl Harborin hyökkäyksestä, mikä lisäsi Yhdysvaltoihin liittyvien sotahistoriajulkaisujen uutisarvoa. Tämä näkyi *The Japan Times*issa esimerkiksi sodan päättymisen muistopäivää käsittelevässä numerossa, jonka etusivulle oli nostettu Japanin ja Yhdysvaltojen välinen kiista siitä, tulisiko Japania yksin pitää sodasta vastuussa vai olisiko myös Yhdysvallat velvollinen pyytämään anteeksi toteuttamiaan ydiniskuja.⁷⁸

Pearl Harborista kirjoitettiin *The Japan Times*issa määrällisesti huomattavasti enemmän kuin ”lohtunaisista”. Vuoden 1991 uutisista löytyi hakusanalla ”Pearl Harbor” löytyi yhteensä 387 osumaa, kun taas hakusana ”comfort women” tuotti yhteensä 24 tulosta. Tämä ei kuitenkaan poikennut juurikaan muista japanilaisista sanomalehdistä. Median ja kulttuurintutkimuksen tohtori Philip Seaton on tarkastellut lohtunaisuutisoitinta japanilaisissa sanomalehdissä vuosina 1991–1992. Hänen mukaansa ”lohtunaisien” esiintulo ja heidän kannattajiensa esittämä tuki kyllä näkyi mediassa vuoden 1991 aikana, mutta naisten esiintulo ei saanut aikaan merkittävää mediahuomiota verrattuna samana vuonna järjestettyihin Pearl Harborin 50. muistopäivän muistotilaisuuksiin.⁷⁹

⁷⁵ *The Japan Times*, 24.8.1991, ”Ex-’comfort woman’ to sue for cash, apology”.

⁷⁶ *The Japan Times*, 15.8.1991, ”Report sheds light on forced laborers”; *The Japan Times*, 15.8.1991, ”Bomb survivors feel neglect”.

⁷⁷ *The Japan Times*, 16.8.1991, ”Government memorial rites mark surrender anniversary”.

⁷⁸ *The Japan Times*, 16.8.1991, ”U.S., too, should apologize, official says”.

⁷⁹ Seaton 2006, 102.

2.2 Lohtunaisuutisoinnin varovainen alkutaival

Ensimmäisessä esiin astuneita ”lohtunaisia” käsittelevässä *The Japan Timesin* artikkelissa kirjoitetaan kyseessä olevan ”korealainen nainen, joka pakotettiin tarjoamaan seksiä japanilaisille sotilaille toisen maailmansodan aikana”.⁸⁰ Naisiin viitattiin yleisesti tunnistamattomina, eikä Kimin nimeä mainittu *The Japan Timesissa* kuin vasta marraskuussa 1991.⁸¹ Elokuussa kirjoitettu uutinen toi kuitenkin heti lukijan tietoisuuteen, että kyseessä oli vuosikymmenien ajan käsittelemättömänä pysynyt tapaus Aasian historiasta maininnalla, kuinka naiset ovat rikkoneet yli neljän vuosikymmenen mittaisen hiljaisuuden. Lohtunaisuutisointi ei kuitenkaan vielä vuonna 1991 täysin heijastanut uhrien kokemusten traumaattisuutta, mikä saattoi myös johtua siitä, että niin harva oli avautunut kokemuksistaan. Naisten kokemusten kuvailtiin olleen ”sota-ajan pakkoprostituutiota” ja ”seksipalvelujen tarjoamista”, mikä eroaa huomattavasti sanavalinnoista, joita *The Japan Timesissa* päädyttiin myöhemmin käyttämään.⁸²

Pidättäytyvästä terminologiasta huolimatta uutisista välittyi, että *The Japan Times* antoi tukensa uhreille. Tapahtumia oli kuvattu lehden omin sanoin muun muassa seuraavasti:

Heille [”lohtunaisille”] kerrottiin, että he tulisivat työskentelemään sotilastehtaissa ja muissa tehtävissä tehdäkseen työtä toisen maailmansodan voiton eteen. Todellisuudessa monet heistä vietiin rintama-alueille ja pakotettiin tarjoamaan seksuaalisia palveluja sotilaille.⁸³

Sitaatista ilmenee, että *The Japan Times* sisällytti jo lohtunaisuutisoinnin alkuvaiheessa juttuihin näkökulman siitä, että toiminta ei perustunut vapaaehtoisuuteen. Myös hiljaisuuden taustat avataan lukijalle heti uutisen alussa Korean neuvoston edustajan (engl. Korean Council for Women Drafted Under Japanese Rule, usein lyhennetty Korean Council) sitaatilla: ”Useimmat entiset ’lohtunaiset’ häpeävät liikaa vaatiakseen oikeuksiaan julkisesti”.⁸⁴

Joulukuun 6. päivänä 1991, päivää ennen Pearl Harborin hyökkäyksen 50. vuosipäivää, Kim ja kaksi nimetöntä uhria nostivat Tokiossa kanteen Japanin hallitusta vastaan. He vaativat virallista anteeksipyyntöä ja rahallisia korvauksia Japanin valtiolta kokemistaan julmuuksista. Yksi esimerkki

⁸⁰ “A korean woman who was forced to provide sex for Japanese soldiers during World War II”, *The Japan Times*, 24.8.1991, ”Ex-’comfort woman’ to sue for cash, apology”.

⁸¹ *The Japan Times*, 12.11.1991, ”’Comfort woman’ to tell her story”.

⁸² ”Forced wartime prostitution”, *The Japan Times*, 12.12.1991, ”Retreat made on forced wartime prostitution”; ”provide sexual services”, *The Japan Times*, 24.8.1991, ”Ex-’comfort woman’ to sue for cash, apology”.

⁸³ ”They were told that they would work in military factories and do other work to help win World War II. In fact, many were taken to battlefields and were forced to provide sexual services to the soldiers”, *The Japan Times*, 24.8.1991, ”Ex-’comfort woman’ to sue for cash, apology”.

⁸⁴ ”Most of the former ’comfort women’ are too ashamed to claim their rights publicly”, *The Japan Times*, 24.8.1991, ”Ex-’comfort woman’ to sue for cash, apology”.

selviytyjien kokemasta häpeästä oli se, ettei Kimillä ollut lainkaan lähiomaisia, minkä hän myös kertoi olleen merkittävä syy sille, että hän uskalsi tuoda tarinansa julkisuuteen.⁸⁵ Kimillä ei ollut perheenjäseniä, jotka olisivat joutuneet kärsimään negatiivisista seurauksista, joita ulostulo mahdollisesti aiheuttaisi. Tämä oli konkreettinen todiste siitä, kuinka häpeä sai uhrin vaikenemaan.⁸⁶

”Lohtunaiset” nousivat julkiseen keskusteluun myös Etelä-Koreassa vasta 1980-luvun lopulla paikallisten demokratialiikkeen ansiosta. Korealaiset alkoivat ensimmäistä kertaa käsittelemään monia vaiettujakin historiallisia ja poliittisia teemoja, joista yksi oli ”lohtunaiset”. ”Lohtunaiset” eivät kuitenkaan Etelä-Koreassakaan saavuttaneet suurempaa huomiota ennen 1990-lukua. Monet pitivät tapahtumia häpeällisinä niin naisten itsensä kuin koko kansakunnan kannalta, minkä takia aiheesta ei haluttu julkisesti puhua. Seksuaalisen väkivallan uhreihin liittyvän sosiaalisen stigman takia monet selviytyjät päättivät olla astumatta julkisuuteen.⁸⁷ Sodasta selvinneet ”lohtunaiset” kärsivät sosiaalisesta eristämisestä, avio-ongelmista ja köyhyydestä, jotka olivat seurausta niin seksiorjuuden jättämästä traumasta kuin myös Korean yhteiskunnan patriarkaalisesta luonteesta ja eriävistä moraalikäsitteistä liittyen miesten ja naisten seksuaalisuuteen.⁸⁸

Ensimmäiset uutiset esiin tulleista ”lohtunaisista” eivät juurikaan sisältäneet kuvauksia tai yksityiskohtaista tietoa siitä, mitä naiset olivat seksityön lisäksi asemilla kohdanneet. Tämä johtui todennäköisesti siitä, että tuolloin oli vain vähän selviytyjien kertomuksia, joista uutisoida. Joulukuussa, Kimin ja kahden muun uhrin nostettua kanteen Japanin hallitusta vastaan, *The Japan Times* kuitenkin sisällytti uutiseensa Kimin omia kertomuksia hänen traumaattisista kokemuksistaan ”lohtuasemalla”. Uutisessa mainittiin, kuinka Kimin mukaan hän oli joutunut raiskauksen ja pahoinpitelyn uhriksi. Hän kertoi kolmesta pakoyrityksestään ja kuinka oli saanut tapahtumista elinikäisen trauman.⁸⁹ Kimin kertomukset esitettiin uutisessa sellaisenaan ilman kyseenalaistavia kommentteja. Teksti säilytti vakavan ja asiallisen sävyn, eikä se sortunut aiheeseen nähden epäasialliseen tai sensaatiomaiseen esitystapaan.

Tapahtumien edetessä ja uusien uhrien avautuessa kokemuksistaan alkoi erityisesti toimittajien nimillä julkaistuissa uutisissa esiintyä entistä graafisempia ja tunteita herättäviä kuvauksia tapahtumista. Sanomalehdissä yleensä, mutta myös Japanissa, on toimituksella lopullinen vastuu artikkeleista, minkä takia uutisissa esiintyy harvoin kirjoittajan nimeä. Toimittajien nimet olivat japanilaisissa lehdissä yleensä kirjattu osaksi haastatteluja, erikoispalstoja ja tausta-analyysseja.⁹⁰

⁸⁵ *The Japan Times*, 7.12.1991, ”Former troops and ‘comfort women’ sue”.

⁸⁶ Barkan 2001, 54–55.

⁸⁷ Yoon 2020, 23–24.

⁸⁸ Min 2021, 24.

⁸⁹ *The Japan Times*, 7.12.1991, ”Former troops and ‘comfort women’ sue”.

⁹⁰ Cooper-Chen 1997, 62.

Näin oli myös *The Japan Times*issa. Nimettömät ilman kirjoittajamerkintää julkaistut perustekstit olivat tyyliään pidättyväisempiä ja keskittyivät faktojen neutraaliin referointiin, kun taas toimittajien nimillä varustetut artikkelit sisälsivät vivahteikkaampaa kieltä ja paikoittain myös kriittisempää näkökulmaa ajankohtaisiin aiheisiin.

Esimerkiksi toimittaja Jocelyn Fordin kirjoittama artikkeli nimettömänä pysyttelevän ”lohtunaisen” kokemuksista sisälsi yksityiskohtaisia ja pysäyttäviä kuvauksia siitä, miten tämä oli 15-vuotiaana huijattu sotilasbordelliin. Lukijalle rakennetaan mielikuva tilanteen absurdiudesta, kun Ford kuvailee, kuinka “rekkoja jyristeli paikalle päivittäin purkaen sotilaita jonoihin odottamaan vuoroaan”.⁹¹ Hän tuo esiin myös japanilaisten sotilaiden esineellistävän puhutavan, jossa naisiin viitattiin armeijan lahjana palkintona ahkeruudesta.⁹² Artikkelin tuo konkreettisesti esiin lohtunaisjärjestelmän makaaberin luonteen kirjoittamalla, kuinka osa naisista kuoli asemilla väkivallan tai sairauksien seurauksena, osa taas ajautui itsemurhaan vielä tapahtumien jälkeenkin. Ford ei ota suoraan kantaa siihen, millaiseen hyvitykseen uhrit hänen mielestään olisivat oikeutettuja, mutta korostaa tilanteen kiireellisyyttä. Ilmauksella, kuinka kyseessä on ”kilpailu aikaa vastaan” hän viittaa siihen, että uhrien kokemukset on tunnistettava ja heidän äänensä kuultava ennen kuin on liian myöhäistä.⁹³ Kriittisten näkökulmien esittäminen yksittäisten toimittajien nimissä antoi *The Japan Times*ille liikkumavaraa tuoda esiin myös poliittisesti arkoja tai poikkeavia mielipiteitä tiukasti säännellyssä reportteriklubijärjestelmässä. Käytäntö mahdollisti sen, että lehti pystyi julkaisemaan kriittisempää sisältöä ilman, että näkemykset olivat tulkittavissa koko toimituksen viralliseksi kannaksi.

Uhrien todellista määrää on vaikea arvioida, sillä uhrit vaikenivat kokemuksistaan eikä virallisia lukuja toiminnan epämääräisen vuoksi kirjattu ylös. Tästä syystä esitetyt arviot uhrien lukumäärästä usein heijastavat myös toimijan laajempaa asennoitumista aiheeseen. Erityisesti oikeistokonservatiivien revisionistisissa piireissä valtion osallisuus lohtunaisjärjestelmään kiistetään kokonaan, mutta osa kiistää myös ”lohtunaisen” olemassaolon.⁹⁴ Revisionistinen historioitsija Ikuhiko Hata on esimerkiksi kyseenalaistanut ”lohtunaisen” määrästä esitetyn arvion paikkansapitävyyden ja arvioi itse kokonaismäärän olleen alle 20 000.⁹⁵

⁹¹ “Trucks would rumble up to the church daily, disgorging soldiers into lines to wait their turn”, *The Japan Times*, 14.12.1991, “Court will hear untold story of ‘comfort women’”.

⁹² *The Japan Times*, 14.12.1991, “Court will hear untold story of ‘comfort women’”.

⁹³ “In a race against time”, *The Japan Times*, 14.12.1991, “Court will hear untold story of ‘comfort women’”.

⁹⁴ Yamaguchi 2018, 221.

⁹⁵ Kingston 2013, 168.

The Japan Timesin uutisoinnissa sen sijaan käytettiin jo 1990-luvun alusta lähtien arviota, jonka mukaan uhreja oli joko 80 000–200 000 tai 100 000–200 000.⁹⁶ Arviot ovat myös nykyisen tutkimuskirjallisuuden yleisesti hyväksymiä. Vaikka uhreja vielä 1990-luvun alussa tiedettiin nimeltä vain vähän, *The Japan Times* käytti uutisoinnissaan arviota, joka perustui tutkimustietoon ja oli uhrien sekä heidän tukijoidensa hyväksymä arvio. Esitetty arvio uhrien lukumäärästä pysyi uutisoinnissa samana koko tarkasteluajanjakson ajan. Uutisoinnissa tuotiin myös heti esiin, kuinka osa uhreista oli tapahtumien aikaan myöhäisessä teini-iässä tai noin 20-vuotiaita.⁹⁷ Myös alaikäisten uhrien osuus tuotiin siis heti ilmi tukemaan esitystä tapahtumien traumaattisuudesta ja poikkeuksellisuudesta.

The Japan Timesin uutisoidessa naisten nostaneesta kanteesta hallitusta vastaan oli uutiseen sisällytetty nyt myös valtionjohdon reaktio tapaukseen. Ulkoministeriön tiedottajan Taichi Watanaben kerrotaan ilmoittaneen hallituksen tuntevan myötätuntoa naisia kohtaan, mutta rahallisiin korvauksiin heillä ei olisi mahdollisuutta.⁹⁸ Watanabe vetosi vuonna 1965 solmittuun sopimukseen (engl. Treaty on Basic Relations between Japan and the Republic of Korea), jossa palautettiin Japanin ja Etelä-Korean diplomaattiset suhteet. Hänen kommenttinsa esitettiin uutisessa sellaisinaan ilman lisäselitystä sopimuksen taustasta tai sen merkityksestä. Sopimus solmittiin vuonna 1965 Yhdysvaltojen painostuksesta tarkoituksena normalisoida Japanin ja Etelä-Korean diplomaattiset suhteet. Japani maksoi Etelä-Korealle taloudellista hyvitystä siirtomaavallan aikaisista vahingoista 800 miljoonan dollarin edestä ja maiden diplomaattisuhteet normalisoitiin. Sodan uhreja ei käsitelty sopimuksessa suoraan, sillä sen allekirjoitushetkellä ei vielä oltu täysin tietoisia Japanin suorittamista ihmisoikeusloukkauksista ”lohtunaisia” kohtaan, tai ainakaan siitä, missä laajuudessa ja miten toiminta oli todellisuudessa organisoitu.⁹⁹ Teksti heijastaa *The Japan Timesin* uutisointitapaa, kun kyseessä oli suoraan valtion lähteistä tulleet tiedot: viralliset lausunnot raportoitiin neutraalisti ilman toimituksellista tulkintaa tai laajempaa kontekstia.

Pääkirjoituksissaan *The Japan Times* valitsi kuitenkin heti lohtunaisuutisoinnin alusta asti linjan, jossa korostui hallituksen vastuu sota-ajan tapahtumien hyvittämisestä sekä aktiivisemmän roolin ottaminen historian uudelleenarvioinnissa. Lehden ensimmäinen ”lohtunaisia” käsittelevä pääkirjoitus julkaistiin 15.12.1991, viikko uhrien kanteen nostamisen jälkeen.¹⁰⁰ Pääkirjoituspalsta oli jaettu kahteen osaan, joista ensimmäinen kritisoi hallituksen ja erityisesti LDP:n ajamaa

⁹⁶ Ks. esim. *The Japan Times*, 24.8.1991, ”Ex-’comfort woman’ to sue for cash, apology”; *The Japan Times*, 12.12.1991, ”Retreat made on forced wartime prostitution”; *The Japan Times*, 15.12.1991, ”More than sympathy needed”, pk.

⁹⁷ *The Japan Times*, 24.8.1991, ”Ex-’comfort woman’ to sue for cash, apology”.

⁹⁸ *The Japan Times*, 7.12.1991, ”Former troops and ‘comfort women’ sue.”

⁹⁹ Kingston 2018, 11; Barkan 2001, 56.

¹⁰⁰ *The Japan Times*, 15.12.1991, ”More than sympathy needed”, pk.

veropolitiikkaa.¹⁰¹ 1990-luku alkoi Japanissa myrskyisästi talouden äkillisen romahduksen seurauksena, ja Japani ajautui syvään lamaan. Työttömyys, itsemurhat, avioerot ja perheväkivalta lisääntyivät Japanissa huomattavasti.¹⁰² Koska lohtunaiskiista oli vasta alkuvaiheissa, eikä sen saama mediahuomio ollut vielä kovin suurta, ei aiheelle todennäköisesti koettu vielä tarpeelliseksi omistaa kokonaista pääkirjoitusta. Julkaisujen asettelussa taloutta käsittelevä kirjoitus sijoittui myös ”lohtunaisia” käsittelevän tekstin edelle.

Pääkirjoituksessa esitetään suoraa kritiikkiä Japanin hallitukselle sen puutteellisesta ja passiivisesta tavasta käsitellä Japanin ongelmallista historiaa. Lehti ottaa uhreja tukevan kannan kiistassa jo otsikkotasolla: ”Muutakin kuin myötätuntoa tarvitaan”. Kirjoituksessa tunnustetaan naisten kokema kärsimys, mutta myös pakoyritykset ja itsemurhat mainitaan. Pääkirjoitus kritisoi hallituksen aiempaa politiikkaa, jossa asiaa on lähestytty lähinnä oikeudellisesta näkökulmasta. Lehdessä korostetaan, ettei tämä riitä vastaamaan naisten vaatimuksiin. Hallituksen reagoinnista tilanteeseen kirjoitetaan seuraavasti:

On kuitenkin lupaavia merkkejä siitä, että hallitus olisi lieventämässä kantaansa – jälleen kerran vastauksena ulkomaiseen paineeseen.¹⁰³

Kirjoituksesta välittyy kuva, että lehden toimituskunta on ollut pitkään tyytymätön hallituksen tapaan käsitellä valtion synkkää historiaa. Tekstissä suunnan todetaan olevan oikea, mutta pääpaino on silti hallituksen pitkään jatkuneessa passiivisessä linjassa. Pääkirjoitus ei ota suoraan kantaa, olisivatko naiset oikeutettuja esimerkiksi rahallisiin korvauksiin, mutta aikaisemman linjan todetaan olleen riittämätön. Kirjoituksessa toivotaan poliitikoilta sovitteluvampaa lähestymistapaa ja se päättyy symbolisesti sanoihin: ”On viimein aika sulkea tämä häpeällinen kappale”.¹⁰⁴ Pääkirjoitus liittyy ”lohtunaisien” esiin tulon ja poliitikkojen reaktiot osaksi laajempaa moraalista ja poliittista keskustelua vastuunkannosta liittyen Japanin tapaan käsitellä sen sotahistoriaa.

Vaikka kirjoituksessa esitetään kritiikkiä hallituksen toimia kohtaan ja ”lohtunaisien” kokemukset tuodaan esiin niitä vähättelemättä, lehti ei kuitenkaan ota aktiivista roolia naisten oikeuksien ajamisessa. Naisiin ei viitata uhreina, eikä pääkirjoituksessa esitetä konkreettisesti vaatimuksia siitä, miten uhrien kokema kärsimys tulisi hyvittää. Myös kirjoituksen julkaisuajankohta on huomioitava. Pääkirjoituksessa todetaan, että Japani oli suostunut Etelä-Korean ulkoministeriön esittämään vaatimukseen ”lohtunaisiin” liittyvästä laajamittaisesta tutkimuksesta. Pääkirjoitus julkaistiin siis

¹⁰¹ *The Japan Times*, 15.11.1991, ”At taxpayers’ expense”, pk.

¹⁰² Kingston 2013, 23.

¹⁰³ ”There are welcome signs, however, that the government is relaxing its position – once again in response to foreign pressure”, *The Japan Times*, 15.12.1991, ”More than sympathy needed”, pk.

¹⁰⁴ ”It is time to close this shameful chapter honorably at last”, *The Japan Times*, 15.12.1991, ”More than sympathy needed”, pk.

aikaan, jolloin lehdellä oli viitteitä siitä, että hallituksen linja oli mahdollisesti muuttumassa, mikä teki kritiikin esittämisestä turvallisempaa. *The Japan Times* enemmänkin kommentoi ja arvioi tapahtumia sen sijaan, että se aktiivisesti vaatisi muutosta ensimmäisten joukossa ja asettuisi näin hallitusta vastaan.

Vaikka Kimin esiintulo ja uhrien hallitukselle esittämät vaatimukset herättivät median kiinnostuksen, ei kyseessä ollut etusivun uutinen. ”Lohtunaisista” oli tiedetty jo ennen Kimin lausuntoa, eikä tämä ollut ensimmäinen kerta, kun sodassa kärsineet henkilöt vaativat Japanin hallitukselta anteeksipyyntöä ja korvauksia.¹⁰⁵ Lohtunaiskiistan uutisoinnin alkuvaiheissa olennaista oli lukijoiden informointi siitä, mistä tapauksessa oikein oli kyse. *The Japan Times* antoi uutisissaan tilaa uhrien henkilökohtaisille kokemuksille, mutta muuten uutisointi oli varsin pintapuolista. Lukijan annetaan ymmärtää, että tapauksella on mahdollisia vaikutuksia Japanin ja Etelä-Korean kahdenvälisiin suhteisiin. Esimerkiksi uhrien esittämiä vaatimuksia käsittelevän uutisen yhteyteen oli lisätty maininta pääministeri Kiichi Miyazawan tulevasta vierailusta Etelä-Koreaan seuraavana vuoden tammikuussa.¹⁰⁶ Laajemmin ”lohtunaisien” merkitystä Japanin kansainväliselle imagolle ei kuitenkaan juurikaan käsitelty. Vaikka hallituksen suunnalta ilmeni varovaista myöntyvyyttä naisten tapauksen uudelleenarviointiin, vetosivat poliitikot puheenvuoroissaan jo sovittuihin sopimuksiin. Japanin hallitus myös kiisti, että valtiolla olisi ollut mitään osallisuutta toimintaan. Lohtunaiskiista sai uuden poliittisen ja moraalisen ulottuvuuden, kun valtion osallisuus lohtunaisjärjestelmän organisointiin paljastui alkuvuonna 1992, mikä nosti aiheen ensimmäistä kertaa myös etusivun uutiseksi.

2.3 Salaiset asiakirjat ja lohtunaiskeskustelun läpimurto mediassa vuonna 1992

Japanilaisessa mediakulttuurissa journalistit ja uutiset jakautuvat kahteen kategoriaan: ”koviin” (*koha*) ja ”pehmeisiin” (*nampa*). ”Kovat uutiset” käsittelevät politiikkaa ja taloutta kapeammalla otteella, kun taas ”pehmeissä uutisissa” tarkastelu on laajempaa, yhteiskunnallisempaa ja analyttisempaa. Poliitikot ja virkamiehet suosivat toimittajia, jotka työskentelevät kovien uutisten parissa, sillä hallituksen toimia kriittisesti tai spekulatiivisesti tarkastelevat journalistit nähdään usein epäluotettavina. Tämän seurauksena haastattelut, viralliset lausunnot ja muu ensikäden tieto kanavoituvat ensisijaisesti ”kovien” uutisten toimituksiin, kun taas analyttisemmät ja kriittisemmät näkökulmat jäävät herkemmin toimituksellisten rajojen ulkopuolelle. Jako selittää, miksi poliittiset

¹⁰⁵ Seaton 2006, 102.

¹⁰⁶ *The Japan Times*, 12.12.1991, ”Retreat made on forced wartime prostitution”.

skandaalit eivät Japanissa tyypillisesti päädy sanomalehtien etusivulle ainakaan niiden alkuvaiheessa, vaikka ne ylittäisivätkin uutiskynnyksen. Etusivuja hallitsevat usein nimenomaan ”kovat” uutiset, joissa korostuu viranomaislähteisiin tukeutuva näkökulma.¹⁰⁷

”Lohtunaiset” nousivat median ja kansalaisten kiinnostuksen kohteeksi Kim Hak Sunin tultua julkisuuteen, mutta etusivulle asti aihe ei *The Japan Timesissa* päässyt huomioimatta yhtä lyhyttä ”lohtunaisia” käsittelevän elokuvan nostoa elokuussa 1991.¹⁰⁸ Tammikuussa 1992 ”lohtunaisista” tuli etusivun uutinen niin *The Japan Timesissa* kuin japanilaisessa mediassa, kun japanilainen historian professori Yoshiaki Yoshimi löysi Japanin asevoimien arkistosta asiakirjoja, jotka osoittivat, että Japanin sotilashallinto oli vastuussa ”lohtuasemien” perustamisesta ja hallinnoinnista sekä ”lohtunaisien” kuljettamisesta.¹⁰⁹ Japanin hallituksen oli enää mahdotonta vedota vastuukysymyksissä valtion ulkopuolisuuteen. Löydöksillä oli merkittävä vaikutus lohtunaiskysymyksen uutisointiin, mikä näkyy muun muassa uutisten määrässä.

”Lohtunaiset” mainitsevien hakutulosten määrä kasvoi huomattavasti alkuvuoden 1992 aikana, mikä näkyi myös *The Japan Timesin* sivuilla, kuten kaavio 2 osoittaa. Vaikka ulkomaisessa mediassa oli jo aiemmin esitetty samansuuntaisia todisteita Japanin valtion mahdollisesta osallisuudesta ”lohtuasemien” toimintaan, aiheesta kirjoittaminen tuli japanilaisissa sanomalehdissä ”sallittua” vasta löydösten julkaisun seurauksena.¹¹⁰ Myös *The Japan Times* oli jo ennen Yoshimin paljastuksia viitannut uutisissaan yksittäisiin spekulatioihin hallituksen roolista, mutta aihe ei noussut laajemmin median kiinnostuksen kohteeksi.¹¹¹

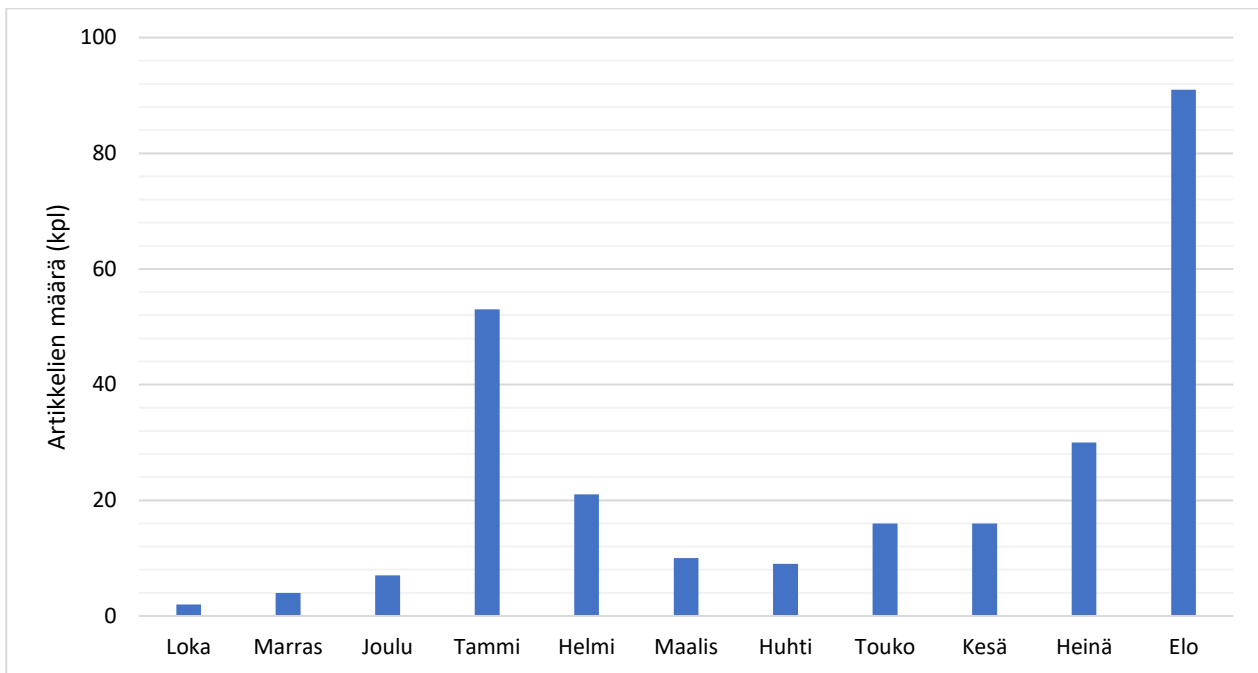
¹⁰⁷ Freeman 2000, 118–119.

¹⁰⁸ *The Japan Times*, 8.8.1991, ”Victims of War”.

¹⁰⁹ Min 2021, 42.

¹¹⁰ Seaton 2006, 103.

¹¹¹ *The Japan Times*, 21.3.1991, ”State allegedly helped set up sex facility in ‘44”.

Kaavio 2: Hakusanan “comfort women” esiintyvyys *The Japan Timesin* artikkeleissa ajanjaksolla lokakuu 1991 – elokuu 1992.

Länsimaisesta näkökulmasta voisi olettaa, että sanomalehdet kilpailisivat keskenään siitä, kuka saa ensimmäisenä uutisoida paljastuksista. Japanissa tilanne on kuitenkin toinen: korkeamman journalistisen tason julkaisut jättävät usein seksuaalisuutta, juoruja ja järjestäytynyttä rikollisuutta koskevat aiheet viihdelehtien käsiteltäviksi, kunnes niillä katsotaan olevan laajempaa yhteiskunnallista merkitystä. Esimerkiksi *Asahi Shimbunissa* on todettu tietoisesti vältettävät tiettyjen aiheiden uutisointia, sillä toimituksessa ajateltiin, etteivät lukijat halunneet lukea epämiellyttävistä tai kiusaannuttavista aiheista. Tällaisia olivat esimerkiksi vähemmistöryhmiin kohdistuva syrjintä Japanissa sekä keisarin terveyshuolet. Sama varovaisuus koskee poliittisia skandaaleja: japanilainen media tarttuu niihin yleensä vasta siinä vaiheessa, kun syyte oli nostettu tai pidätysmääräys annettu.¹¹²

The Japan Timesissa paljastusten uutisointi ja otsikointi keskittyi poliitikkojen reaktioihin tilanteeseen välttämättä sensaatiomaista uutisointia tai laajempaa tutkivaa analyysia. Samaan aikaan esimerkiksi *Asahi* suhtautui lohtunaiskysymykseen aktiivisemmin ja julkaisi jo useita erityisraportteja, joissa tuotiin esiin uhrien näkökulmaa ja esitettiin selkeitä vaatimuksia rahallisista korvauksista jo uutisoinnin alussa.¹¹³ *The Japan Timesin* ensimmäisessä Yoshimin löytämiä asiakirjoja käsittelevässä uutisessa käsitellään ulkoministerin antamaa lausuntoa vastauksena

¹¹² Farley 1996, 138–140.

¹¹³ Seaton 2006, 103–104.

paljastuneisiin asiakirjoihin, mutta teksti mukailee niin otsikon kuin tekstin tasolla Watanaben toistamaa hallituksen narratiivia, jossa vastuu kohdistui Japanin *armeijaan*, ei *valtioon*.¹¹⁴ Lukija jätetään pimentoon myös siitä, että löydökset olivat nimenomaan ulkopuolisten löytämiä. Kuvailemalla asiakirjoja hallituksen linjaa mukaillen vain ”viimeisimpinä löydöksinä”, voi lukija virheellisesti ymmärtää, että lähteet olisivat löytyneet hallituksen toiminnan ansiosta.¹¹⁵ Suorien lausuntojen käyttäminen uutisten lähteinä tarjoaa toimittajille tiettyjä etuja, sillä tällöin heitä on vaikeampi syyttää omien ideologisten näkemysten esittämisestä. Ongelmallista kuitenkin on, että usein vähemmän tunnetut ja epäviralliset lähteet jäävät uutisten ulkopuolelle, jolloin uutiset pitkälti toistavat valtiojohdon määrittelemää linjaa.¹¹⁶

Aiheesta tuli *The Japan Times*issa etusivun uutinen, kun paljastukset pakottivat myös kabinettipäällikkö¹¹⁷ Koichi Katon esittämään uhreille anteeksipyyntöä.¹¹⁸ Anteeksipyyntöjen ja rahallisten korvausten maksaminen uhreille alkoi yleistyä kansainvälisessä politiikassa toisen maailmansodan jälkeen ja nykyään virallisia anteeksipyyntöjä esitetään valtioiden lisäksi yhä enemmän myös yksityisten toimijoiden tahoilta.¹¹⁹ Globalisaation myötä viralliset anteeksipyyntöt ovat muuttuneet yhä merkittävämmiksi, jos valtio haluaa säilyttää sen diplomaattiset suhteet niin anteeksipyyntöä kohteena olevan valtion tai ihmisryhmän kanssa, kuin myös ulkopuolisten tilannetta seuraavien valtioiden kanssa. Historian anteeksipyyttämisellä tai pyytämättä jättämisellä on suuri vaikutus siihen, minkälainen kuva ulkopuolisille muodostuu tapauksen osapuolista. Kyse ei ole siis vain uhreista ja heille pahoittelujen esittämisestä, vaan myös valtion ja sen hallinnon välittävästä mielikuvasta, miten se suhtautuu esimerkiksi ihmisoikeuskysymyksiin ja sotarikoksiin. Koska löydökset julkaistiin kaiken lisäksi vain kolme päivää ennen Miyazawan ensimmäistä Etelä-Korean vierailua oli maan johdon reagoitava asiaan nopeasti. Pääministeri esitti ”lohtunaisille” ensimmäisen virallisen anteeksipyyntönsä päivää ennen Soulin vierailuaan. Vaikka anteeksipyyntöä yhteydessä tunnustettiin naisten kokema kärsimys, ei termiä uhri käytetty sen enempää pääministerin lausunnossa kuin *The Japan Timesin* uutisessakaan aiheesta, vaan heihin viitattiin muun muassa korealaisina naisina, jotka pakotettiin työskentelemään bordelleissa.¹²⁰ Sanavalinnat lievensivät naisten kokemien vääryyksien vakavuutta, mutta ne hämärsivät myös

¹¹⁴ *The Japan Times*, 13.1.1992, ”Watanabe admits army played prostitution role”.

¹¹⁵ ”Recent findings”, *The Japan Times*, 15.1.1992, ”Imbalance, prostitution issues”.

¹¹⁶ Freeman 2000, 165.

¹¹⁷ Kabinettipäällikkö on vastuussa kabinetin eli hallituksen sihteeristöstä, jonka tehtäviin kuuluu muun muassa ministereiden ja ministeriöiden koordinoimista sekä neuvontaa. Kabinettipäällikön virka täytetään istuvalla valtionministerillä ja hänen tehtävänsä kuuluu usein juuri hallituksen asioista tiedottaminen sekä kriisinhallinnan tehtävät, minkä takia kabinettipäällikkö oli keskeisessä osassa myös lohtunaisuutisoinnissa.

¹¹⁸ *The Japan Times*, 14.1.1992, ”Forced prostitution brings apology”.

¹¹⁹ Lind 2009, 518.

¹²⁰ *The Japan Times*, 15.1.1992, ”Miyazawa apologizes on eve of visit”.

kuvaa todellisuudesta, jossa kyse oli useimmiten raiskauksista eikä vapaaehtoisesta seksityöstä. Kielelliset ratkaisut heijastavat *The Japan Timesin* asemaa japanilaisen median kentässä. Lehden tehtävänä oli kansainväliselle yleisölle tietoa Japanin yhteiskunnallisista kiistoista, mutta toisaalta säilyttää hyvät suhteet valtion johtoon, jossa edelleen kyseenalaistettiin väitteet naisten pakkorekrytoinnista.

The Japan Times ei uutisissaan haastanut valtionjohdon linjaa, ja esimerkiksi naapurimaiden esittämä kritiikki tutkimusten keskeneräisyydestä pidettiin selvästi erillään poliitikkojen lausuntojen referoinneista.¹²¹ Uutisoinnista ei ole mahdollista todeta tarkkaan, mikä lehden toimituskunnan oma näkemys olisi ollut anteeksipyyntöön riittävydestä. Uutisen loppuun oli lisätty erillinen kappale kansalaisjärjestöjen ehdotuksista, joissa Japania kehoitettiin osoittamaan katumustaan esimerkiksi pystyttämällä muistomerkkejä ja sisällyttämällä ”lohtunaisten” tarinat historian oppikirjoihin. Vaikka ehdotuksia ei esitetty lehden omina, kertoi niiden sisällyttäminen toimituksen halusta tuoda esiin vaihtoehtoisia näkemyksiä sovinnon ja vastuunkannon tavoista.¹²²

Japanilaiset poliitikot ja hallinnon edustajat välttelivät lohtunaiskysymyksen käsittelyä erityisesti asiakirjojen paljastumisen jälkeen. Tätä todentaa tilanne, jossa toimittajat kysyivät lehdistötilaisuudessa, miten voi olla mahdollista, että ulkopuolinen tutkija onnistui löytämään asiakirjat muutamassa päivässä, vaikka hallitus oli aiemmin väittänyt, ettei se ollut tietoinen niiden olemassaolosta, vastauksia ei haluttu alkuun antaa. Hallituksen tiedottajan raportoitiin jopa todenneen kysymyksen olleen ”epäreilu”.¹²³ *The Japan Timesin* uutisoinnissa vastaavaa kiertelyä ei näy, mutta niissä tuodaan esiin kiusallinen tilanne, johon hallitus oli päätenyt väitettyään toistuvasti, ettei näyttöä valtion osallisuudesta ole.¹²⁴

Helmikuun aikana lohtunaisuutisointi alkoi laantumaan valtakunnallisella tasolla, myös *The Japan Timesissa*.¹²⁵ Seksi- ja selviytyjien kokemuksia käsiteltiin uutisissa kevään aikana vain satunnaisesti. Heinäkuussa aihe nousi jälleen uutisiin, kun Japanin hallitus julkaisi teettämänsä selvityksen tulokset ja tunnusti virallisesti ensimmäistä kertaa Japanin valtion ja armeijan olleen

¹²¹ Ks. esim. *The Japan Times*, 7.7.1992, ”Neighbour states hit war-prostitute study”; *The Japan Times*, 12.7.1992, ”Pyongyang raps war brothel report”.

¹²² *The Japan Times*, 15.1.1992, ”Miyazawa apologizes on eve of visit”.

¹²³ Buruma 2002, 195.

¹²⁴ Ks. esim. *The Japan Times*, 14.1.1992, ”Forced prostitution brings apology”; *The Japan Times*, 18.1.1992, Miyazawa, in Seoul legislature, apologizes for war prostitution”; *The Japan Times*, 22.1.1992, ”Damages to be asked for former ‘comfort women’”.

¹²⁵ Seaton 2006, 108.

osallisia ”lohtuasemien” perustamiseen ja ylläpitämiseen.¹²⁶ Englanninkieliset japanilaiset sanomalehdet uutisoivat tutkimuksesta huomattavasti kotimaista lehdistöä vähemmän.¹²⁷

Tutkimuksesta kyllä uutisoitiin kyllä *Japan Timesissa*, mutta tyyliään oli uutisointi jälleen kerran hyvin asiapainotteista. Mukana oli esimerkiksi Katon lisäys siitä, kuinka tutkimus ei todista, että naisia olisi värvätty ”lohtuasemille väkisin”.¹²⁸ *The Japan Timesin* tyyli oli pidättyväinen, eikä uutisissaan haastettu valtionjohdon linjaa. Esimerkiksi naapurimaiden esittämä kritiikki tutkimusten keskeneräisyydestä pidettiin selvästi erillään poliitikkojen lausuntojen referoinneista.¹²⁹

Lähteiden löytyminen oli uhrien kannalta merkittävä hetki, sillä nyt naisilla oli virallisia todisteita, jotka tukivat heidän vaatimuksiaan oikeudellisessa prosessissa. Yhä useampi nainen astui esiin ja kertoi kokemuksistaan seksiorjana, mikä nosti lehden sivuille myös uhrien omat kokemukset. Luokan, sukupuolen tai etnisyyden representaatiot voivat palvella tai kyseenalaistaa vakiintuneita käsityksiä.¹³⁰ Lohtunaisuuksien käsittelee sosioekonomisesti usein heikommassa asemassa olleiden valloitetujen alueiden naisia, joiden kokemuksia esitettiin nyt ensimmäistä kertaa laajoille yleisöille. Vaikka ihmiset olivat jo ennen Kim Hak Sunin esiintuloa olleet tietoisia sodanaikaisesta seksuaalisesta väkivallasta, oli heillä hyvin vähän tutkittuun tietoon perustuvia lähteitä siitä, mitä sodan aikana oikein oli tapahtunut. Median representaatioilla olikin merkittävä vaikutus juuri siihen, minkälainen mielikuva ihmisille ”lohtunaisista” ja heidän kokemuksistaan vakiintuisi.¹³¹

The Japan Timesin lohtunaisuuksien uutisointi oli alkuvuoden ajan hyvin politiikkakeskeistä. Poliitikkojen lausunnot usein myös kehystettiin pääasiassa diplomatian ja valtion vastuunkannon näkökulmilla, mikä jätti uhrien oman äänen ja kokemukset pienempään rooliin. Naisten kokemuksiaan kuvattiin lähinnä viittaamalla asiakirjoihin ja virallisiin dokumentteihin, jotka todensivat tapahtunutta.¹³² Uhrit näyttäytyivät uutisissa lähinnä nimettömänä ja epämääräisenä joukkona, jota käsiteltiin etäisesti ja ilman henkilökohtaisia tarinoita. Tämä etäännyttää lukijaa uhrien kokemuksista ja vahvistaa viranomaisten näkökulmaa. *The Japan Times* onnistui kuitenkin taustoittamaan tilannetta lukijoilleen jättämättä tilaa spekulatiolle siitä, miksi uhrit tulivat esiin tarinoidensa kanssa vasta

¹²⁶ Koichi Kato, ”Statement by Chief Cabinet Secretary Koichi Kato on the Issue of the so-called ‘Wartime Comfort Women’ from the Korean Peninsula”, 6.7.1992, Ministry of Foreign Affairs of Japan <https://www.mofa.go.jp/a_o/rp/page25e_000346.html> [luettu 10.12.2024].

¹²⁷ Seaton 2006, 108.

¹²⁸ *The Japan Times*, 7.7.1992, ”Wartime brothel probe found state involvement”.

¹²⁹ Ks. esim. *The Japan Times*, 7.7.1992, ”Neighbour states hit war-prostitute study”; *The Japan Times*, 12.7.1992, ”Pyongyang raps war brothel report”.

¹³⁰ Seppänen ja Väliaverron 2024, 260.

¹³¹ Seppänen ja Väliaverron 2024, 260.

¹³² Ks. esim. *The Japan Times*, 27.1.1992, ”U.S. records detail army’s brothel role”; *The Japan Times*, 5.2.1992, ”War brothels were strict, reports shows”.

nyt. Uutisissa mainittiin, kuinka monet korealaiset naiset olivat pysyneet hiljaa menneisyydestään yhteiskunnallisen häpeän ja patriarkaalisten arvojen vuoksi.¹³³

2.4 Lohtunaiskiistan politisoituminen ja diplomaattinen ulottuvuus

Esiin nousseiden ”lohtunaisten” menneisyyksistä alkoi muodostua kansalliset ja kulttuurilliset rajat ylittävä kysymys.¹³⁴ 1990-luvun alku oli aikaa, jolloin historia politisoitui voimakkaasti niin Japanissa kuin Etelä-Koreassa.¹³⁵ Politisoitumisella viitataan prosessiin, jossa asiasta tulee poliittinen. Kun yksittäisistä intresseistä tulee julkisia, on kyse politisaatiosta. Medialla on merkittävä rooli yhteiskunnallisten kysymysten politisoimisessa: vasta asian tultua julki, siitä tulee yhteisön kannalta politiikkaa.¹³⁶ ”Lohtunaisten” kohdalla kyse oli juuri tästä. Keskustelu uhrien henkilökohtaisista traumoista ja kokemuksista oli muodostumassa laajempi kysymys vastuunkannosta ja historiallisten vääryyksien sovittamisesta. Myös *The Japan Times*issa lohtunaiskeskustelun politisoituminen alkoi näkyä erityisesti vuonna 1992.

”Lohtunaisten” tapaus nousi lyhyessä ajassa merkittäväksi aiheeksi ja se yksilöitiin lehdessä aiheeksi, jolla arvioitiin olevan merkittävä vaikutus maiden välisiin suhteisiin. Miyazawan anteeksipyyntö kytettiin uutisissa osaksi laajempaa kehystä vastuunkannosta tuomalla julkaisuissa toistuvasti esiin Japanin ja Etelä-Korean suhteiden merkitystä.¹³⁷ Lehti nimesi tulevan valtiovierailun keskeisimmiksi teemoiksi kasvavat kahdenväliset kauppatase-erot sekä lohtunaiskysymys.¹³⁸ Uutisissa esitetty kritiikki Japanin hallitusta kohtaan tulikin vuoden 1992 aikana ensisijaisesti juuri Etelä-Korean suunnalta. *The Japan Times* raportoi esimerkiksi Etelä-Korean pääministerin kommentteista, joissa kyseenalaistettiin, oliko Japani todella reflektoinut menneisyyttään ja kuinka Etelä-Korean suurimman oppositiopuolueen johtaja Kim Dae Jungin mukaan Japani oli epäonnistunut voittamaan Etelä-Korean ja muiden Aasian maiden luottamuksen.¹³⁹

Etelä-Korean korostuminen poliitikkojen puheissa sekä uutisoinnissa on ymmärrettävää, sillä suurin osa uhreista oli korealaisia. Samalla aiheeseen kytkeytyi myös merkittävä diplomaattinen ulottuvuus. Japanin oli kylmän sodan aikana ja sen jälkeen kannattavaa ylläpitää hyviä suhteita

¹³³ *The Japan Times*, 15.1.1992, ”Sex corps allegedly drafted young girls”.

¹³⁴ Gluck 2007, 49.

¹³⁵ Park 2018, 220.

¹³⁶ Herkman 2011, 65–66.

¹³⁷ Ks. esim. *The Japan Times*, 15.1.1992, ”Miyazawa apologizes on eve of visit”.

¹³⁸ *The Japan Times*, 15.1.1992, ”Miyazawa apologizes on eve of visit”; *The Japan Times*, 15.1.1992, ”Imbalance, prostitution issues”.

¹³⁹ *The Japan Times*, 18.1.1992, ”Ruling party’s Kim back payments”.

Etelä-Koreaan niin strategisesti sekä taloudellisesti. Maiden välinen yhteistyö perustui yhteisymmärrykseen turvallisuus- ja talouspolitiikasta. Molemmat maat hyötyivät vakaista suhteista, Etelä-Korea tosin taloudellisesti Japania enemmän. Etelä-Korea oli Japanille tärkeän kauppakumppani, kun taas Etelä-Korea oli riippuvainen Japanin pääomasta, teknologiasta ja teollisista resursseista. Etelä-Korean myöhempi kehittyminen demokraattiseksi markkinataloudeksi vahvisti yhteistyön strategista merkitystä ja loi pohjan aiempaa tasavertaisemmille ja keskinäisesti riippuvaisemmille suhteille.¹⁴⁰

Se, että Japanin naapurivaltioissa poliitikot olivat aikaisempaa äänekkäämpiä ”lohtunaisiin” liittyen ei johtunut kuitenkaan vain siitä, että yllättäen poliitikkojen sympatiat naisia kohtaan olisivat heränneet. Naisten asema oli tähän aikaan Aasiassa vielä hyvin matala, ja esimerkiksi koreassa ajatusmallit joissa, naisten tehtävä oli totella auktoriteetteja ja olla siveitä sekä miehilleen uskollisia vaimoja ja äitejä, olivat edelleen yleistä.¹⁴¹ Etelä-Koreassa kansalaisaktiivisuuden nousu oli seurausta maan demokratisoitumisesta 1980-luvun lopulla, mutta samanlaista liikehdintää nähtiin myös esimerkiksi Taiwanissa, Filippiineillä ja Indonesiassa. Kansalaiset odottivat päättäjiltä nyt entistä aktiivisempaa osallistumista muistipolitiikan keskusteluihin, mikä demokraattisesti valittavien poliittisten johtajien oli otettava huomioon aikaisempaa suuremmalla vakavuudella.¹⁴²

Kansan painostus nosti ”lohtunaiset” Japanin ja Etelä-Korean kahdenvälisen suhteiden keskeiseksi kiistaksi. Johtajien henkilökohtaisesta vastahakoisuudesta huolimatta joutui Etelä-Korean hallitus ottamaan naisten tilanteeseen aktiivisemmin kantaa.¹⁴³ Aihetta käsiteltiin myös *The Japan Times*issa. Lehdessä tuotiin ilmi, kuinka uhrien kokemuksia ei otettu julkiseen käsittelyyn edes heidän kotimaissaan kuin vasta vuonna 1991. Etelä-Korean hallituksen mainitaan vaienneen tapahtumista ja väittäneen Japanin tapaan ongelmien tulleen ratkaistuksi vuoden 1965 sopimuksen myötä.¹⁴⁴ Tätä ei kuitenkaan uutisessa käytetä ”lohtunaisia” tai Etelä-Koreaa vastaan, vaan päinvastoin. Hallituksen välinpitämättömyys ja uhrien kokemasta traumasta syntynyt häpeä korostavat, kuinka väärin heitä on kohdeltu, mikä perustelee heidän ansaitsemiaan korvauksia.

Konkreettisten todisteiden ansiosta myös Japanin oppositiolla oli tilaisuus kritisoida hallitusta. Opposition keskeinen ongelma sodanjälkeisessä poliittisella kentällä oli sen hajanaisuus ja ideologinen jakautuneisuus. Se ei kyennyt yhdistämään hajanaisia vasemmistolaisia ja keskustavasemmistolaisia voimiaan vakavasti otettavaksi vaihtoehdoksi LDP:lle, mikä oli yksi syy

¹⁴⁰ Park 2018, 218–219.

¹⁴¹ Barkan 2001, 51.

¹⁴² Gluck 2007, 72–73.

¹⁴³ Barkan 2001, 55.

¹⁴⁴ *The Japan Times*, 6.3.1992, ”’Comfort women’ texts demanded”.

LDP:n vuosikymmenien mittaiselle valtakaudelle.¹⁴⁵ LDP:n asemaa oli lähes mahdotonta huojuuttaa ja oppositiota varjosti tietynlainen apaattisuus eikä hallituspuolueen skandaaleja osattu käyttää onnistuneesti omien etujen ajamiseen. Myös lohtunaiskysymyksen yhteydessä oppositio loisti mediassa poissaolollaan. Lehdessä oli vain muutamia mainintoja opposition poliitikoilta. Muun muassa Sosiaalidemokraattien kansanedustaja Hideko Ito totesi, että rahallisten korvausten maksaminen oli välttämätöntä, jos Japani halusi rakentaa suhteita Etelä-Koreaan. *The Japan Times* raportoi Iton arvostelleen hallitusta myös sen haluttomuudesta ottaa vastuuta tapahtuneesta. Opposition vaikutusvalta tilanteeseen oli kuitenkin rajallinen, mitä kuvastaa myös uutisen otsikko ”SDPJ pakottaa hallitusta harkitsemaan”.¹⁴⁶ Oppositio pystyi korkeintaan herättämään keskustelua ilman todellista päätösvaltaa johtuen LDP:n hegemonisesta asemasta hallituspuolueena.

Heinäkuun 7. päivän etusivulla julkaistu artikkeli ”Sotilasbordelleja koskeva tutkinta löytää todisteita valtion osallisuudesta” raportoi jälleen kerran hallituksen näkemyksiä suoraan ilman toimituksellista kommentointia.¹⁴⁷ Etusivun uutinen jatkui lehden kolmannelle sivulle, jossa otsikko ”Valtion osallisuus sotilasbordellien toimintaan myönnetty” välittää jo eri viestin. Sanavalintana ”myönnetty” viittaa siihen, että kyseessä on aiemmin kielletty asia, mutta se antaa myös ymmärtää, että tieto oli mahdollisesti ollut olemassa jo aiemmin, mutta tunnustaminen tapahtuu vasta nyt. Verrattuna esimerkiksi *The Asahi Evening Newsiin*, joka otsikoi samasta tapahtumasta otsikolla ”Hallitus todettiin osalliseksi toisen maailmansodan seksuaaliseen orjuuteen”, on *The Japan Timesin* tyyli selkeästi varovaisempaa ja pidättäytyvämpää.¹⁴⁸

The Japan Times uutisoi, kuinka yhteensä 127 virallista asiakirjaa, ”joista suurin osa oli puolustusministeriön ja ulkoministeriön hallussa”, todensi valtion osallisuutta.¹⁴⁹ Maininta sisällytettiin lähinnä faktatietona artikkeliin, mutta lisäys luo vaikutelman vahvasta todistusaineistosta. Lehti ei kuitenkaan kommentoinut hallituksen aiempaa väitettä lähteiden puutteesta tai sitä, että todisteet löytyivät sen omista arkistoista. Tekstissä vältettiin myös pakottamiseen viittaavia ilmaisuja, kuten kaappaus, ja noudatettiin hallituksen varovaista retoriikkaa, jossa naisia ”tuotiin” bordelleihin.¹⁵⁰ Koska hallitus ei ollut vielä myöntänyt pakkorekrytointeja, päätettiin retoriikka jättää todennäköisesti ulos myös *The Japan Timesissa*. Hallitukselle kohdistettua kritiikkiä esimerkiksi Etelä-Korean suunnalta raportin keskeneräisyydestä

¹⁴⁵ Krauss ja Pekkanen 2011, 243–244.

¹⁴⁶ *The Japan Times*, 20.2.1992, ”SDPJ forces government to consider compensation for ‘comfort women’”.

¹⁴⁷ *The Japan Times*, 7.7.1992, ”Wartime brothel probe finds state involvement”.

¹⁴⁸ ”Government found involved in WWII sexual slavery”, Seaton 2006, 109.

¹⁴⁹ ”Most of them held by the Defence Agency and the Foreign Ministry”, *The Japan Times*, 7.7.1992, ”Wartime brothel probe finds state involvement”.

¹⁵⁰ ”Women were brought”, *The Japan Times*, 7.7.1992, ”Wartime brothel probe finds state involvement”.

ei myöskään nostettu osaksi uutista, vaan se käsiteltiin erillisenä artikkelina, joka ei yltänyt etusivulle asti.¹⁵¹

Pääkirjoitusten tasolla lehti säilytti varovaisen linjaa. ”Lohtunaisten” tapausta tai siitä seurannutta diplomaattista kiistaa ei käsitelty pääkirjoituksissa kuin vasta elokuussa 1992. Elokuun 2. päivä lehti julkaisi koosteen japaninkielisten sanomalehtien pääkirjoituksista, joissa käsiteltiin lohtunaiskysymystä. Kokoelman tarkoituksena on tarjota lukijakunnalle yleiskuva siitä, miten Japanin oma lehdistö suhtautuu ajankohtaisiin uutisoitaviin. Julkaisu toimi erityisesti englanninkieliselle lukijalle oivana kurkistusikkunana japanilaiseen mediakeskusteluun. Koosteeseen oli valittu yhteensä 15 nostoa, joissa ”lohtunaisten” tapausta käsiteltiin vastuunkannon ja sovinnon näkökulmasta. Koosteesta välittyi kuva, että suuri osa Japanin lehdistöstä piti menneisyyden kohtaamista ja ”lohtunaisten” kärsimysten hyvittämisestä välttämättömänä niin moraalista kuin poliittisesta näkökulmasta. Tapauksen käsittelyn katsottiin vaikuttavan Japanin kansainväliseen imagoon ja ulkopoliittiseen uskottavuuteen. Koosteeseen sisällytetty konservatiivisen *Sankein* pääkirjoitus kuitenkin muistutti, että myös mediakenttä oli kaukana yksimielisyydestä. *Sankein* kirjoituksessa ”lohtunaisten” käsittelyyn suhtauduttiin vähättelevästi: menneisyyden tarkastelussa tulisi lehden mukaan kiinnittää huomiota myös muihin aspekteihin.¹⁵²

Kokonaisuutena kooste vahvasti kuvaa *The Japan Timesista* tiedon välittäjänä, joka esitteli japanilaisen mediakeskustelun moninaisuutta ottamatta itse suoraan moraalista tai poliittista kantaa. Lehti pysytteli tässä vaiheessa vielä tarkkailijan roolissa, eikä ollut ottanut aiheeseen kantaa omissa pääkirjoituksissaan, mikä tukee Philip Seatonin havaintoja siitä, että japaninkielinen lehdistö tarttui lohtunaiskysymykseen huomattavasti aktiivisemmin ja suorasanaisemmin kuin englanninkielinen media.¹⁵³

The Japan Times julkaisi oman pääkirjoituksensa Japanin ongelmallisesta historiankäsitteystä viisi päivää koosteen julkaisun jälkeen.¹⁵⁴ Päätoimitus uskaltautui nyt ensimmäistä kertaa kyseenalaistaa hallituksen aikaisempaa linjausta, kuinka todisteita valtion osallisuudesta pakkoprostitiutioon ei ollut. Lukijan huomio kiinnitetään muun muassa raportin puutteellisuuteen, mutta myös asiakirjojen keräämisen sekä itse julkaisun epämääräisyyteen. Kirjoituksessa luodaan myös vastakkainasettelua hallituksen ja tavallisten kansalaisten välille huomautuksilla, kuinka toiminta herätti epäilyksiä jopa japanilaisten keskuudessa.¹⁵⁵

¹⁵¹ *The Japan Times*, 7.7.1992, ”Neighbour states hit war-prostitute study”.

¹⁵² *The Japan Times*, 2.8.1992, ”More evasions about comfort women”.

¹⁵³ Seaton 2006.

¹⁵⁴ *The Japan Times*, 7.8.1992, ”Acknowledge Japan’s wartime past”, pk.

¹⁵⁵ *The Japan Times*, 7.8.1992, ”Acknowledge Japan’s wartime past”, pk.

Japanin suhdetta sen menneisyyteen analysoitiin kirjoituksessa ennen kaikkea poliittisena ja moraalisenä kysymyksenä, ei yksilöiden kokemusten kautta. ”Lohtunaisten” kohtaloa kuvailtiin ”epäinhimilliseksi”, mutta toiminnan raakuutta tai laajuutta ei sen kummemmin käsitelty.¹⁵⁶ Sen sijaan huomio kohdistettiin Japanin tarpeeseen arvioida uudelleen toisen maailmansodan jälkeisiä kansainvälisiä sopimuksia, etenkin vuoden 1965 sopimusta Etelä-Korean kanssa. *The Japan Times* perusteli uudelleenarviointia maailmanpoliittisilla muutoksilla ja ihmisoikeusnäkökulmalla, mikä heijasti lehden liberaalia, mutta maltillisen institutionaalista linjaa: oikeutta tuli edistää olemassa olevan kansainvälisen järjestyksen puitteissa.

2.5 “Meitä kohdeltiin kuin eläimiä” – uhrien traumat osaksi uutisointia ja historiaa

Uhrien ääni alkoi vähitellen kuulua osana *The Japan Timesin* uutisointia erityisesti oikeudenkäyntien käynnistymisen myötä. Lehden toimittaja oli esimerkiksi haastatellut selviytyjiä henkilökohtaisesti.¹⁵⁷ Uutisessa 70-vuotias Kimiko Kaneda kertoi, kuinka armeija oli huijannut hänet bordelliin ja kertoi tapauksesta, jossa japanilainen sotilas oli iskenyt häntä pistimellä rintaan. Uutiseen on sisällytetty myös naisen sitaatti, jossa hän kuvaannollisesti ilmaisee, miten aiheesta vaikeneminen on tuottanut hänelle tuskaa itse tapahtumien lisäksi:

Elämäni on ollut täynnä verta ja kyyneleitä, sillä en ole voinut kertoa kenellekään menneisyydestäni lohtunaishena.¹⁵⁸

Uhreja alkoi nousta vähitellen julkisuuteen niin Etelä-Koreasta, Kiinasta, Filippiineiltä, Taiwanista kuin Alankomaista. Kussakin maassa selviytyjille muodostui tukiryhmiä ja japanilaiset tutkijat sekä oikeusalan asiantuntijat tarjosivat uhreille apua oikeustapauksiin.¹⁵⁹ Vaikka lehdessä käsiteltiin eri maista kotoisin olevia uhreja, heidän kansallisuutensa vaikutusta kohteluun ei tuotu esiin. Sotilaiden seksiorjille ei ollut sijaa sodan sankarillisessa kertomuksessa, ja ulkomaalaiset ”lohtunaiset” jäivät sen ulkopuolelle niin sukupuolensa kuin etnisyytensäkin vuoksi.¹⁶⁰ Vasta vuonna 1992 julkisuuteen alkoi hahmottua kuva siitä, mitä esimerkiksi filippiiniläiset ”lohtunaiset” joutuivat kokemaan. Kaikissa filippiiniläisten naisten antamissa todistajanlausunnoissa toistuivat maininnat siitä, kuinka japanilaiset sotilaat kaappasivat heidät ”lohtuasemille” joko kodeistaan, työpaikoiltaan tai kaduilta. Naisiin kohdistuneen karun kohtelun taustalla oli Filippiineillä sodan

¹⁵⁶ “Inhumane”, *The Japan Times*, 7.8.1992, “Acknowledge Japan’s wartime past”, pk.

¹⁵⁷ *The Japan Times*, 2.6.1992, “Court begins hearing ‘comfort women’ suit”.

¹⁵⁸ “My life has been full of blood and tears, as I could not tell anyone about my past as a comfort woman”, *The Japan Times*, 2.6.1992, “Court begins hearing ‘comfort women’ suit”.

¹⁵⁹ Kim 2020, 48.

¹⁶⁰ Gluck 2007, 67.

aikana vallinnut vahva vastarinta Japania vastaan. Japanilaisten oli haastavaa hallita vallatuilla alueilla, ja siviileihin suhtauduttiin mahdollisen vastarinnan osallisina. Sotilaat katsoivat, että ”vihollisen naisille” sai tehdä mitä tahansa.¹⁶¹

Maria Rosa Henson oli ensimmäinen esiin tullut filippiiniläinen uhri, jonka kivuliaista kokemuksista uutisoitiin myös *The Japan Times*issa.¹⁶² Hensonista rakennettiin kuva rohkeana naisena. Hänen kuvailuistaan välittyi sympaattinen kuva 65-vuotiaasta 12 lapsen isoäidistä, joka ”päättyi vuosikymmenten hiljaisuuden tavoitellakseen oikeutta ja rohkaistakseen muita filippiiniläisiä ’lohtunaisia’ kertomaan kokemuksistaan”.¹⁶³ Uutiseen oli myös sisällytetty brutaaleja yksityiskohtia, miten hän oli vain 15-vuotias, kun japanilaiset joukot kaappasivat hänet ja pakottivat tarjoamaan seksiä noin 20 sotilaille päivässä yhdeksän kuukauden ajan. Hänen oma sitaattinsa, ”Meitä kohdeltiin kuin eläimiä,” alleviivasi kokemusten epäinhimillisyyttä.¹⁶⁴ Rasistisia motiiveja, jotka osaltaan vaikuttivat japanilaissotilaiden toimintaan, ei kuitenkaan käsitelty. Voi olla, että raa’an ja ikävän aiheen katsottiin olevan lukijoille tai heidän kiinnostukselleen liikaa.

Elokuussa 1992 lehdessä julkaistiin kuusiosainen artikkelisarja, joka käsitteli vastuuta ja lohtunaiskysymystä useiden haastattelujen kautta. Sarja erottuu asiapainotteisesta uutisoinnissa tuomalla esiin aikalaisten omaa ääntä ilman, että lausunnot olivat vain osa tilanteen poliittisen etenemisen raportointia. Julkaisusarjan ensimmäisessä osassa tuotiin esiin sotilaiden kertomuksia siitä, miten ”lohtunaisten” avulla haluttiin estää paikallisten siviilien raiskauksia ja kuinka sotilaat kokivat toiminnan aikanaan täysin normaaliksi vetoamalla prostituution laillisuuteen.¹⁶⁵ Yksi sotilaista kuvasi sotilaiden ja ”lohtunaisten” välistä suhdetta artikkelissa seuraavasti:

Sekä naiset että sotilaat elivät yhteiskunnan hierarkian alimmilla tasoilla. Naisia kohdeltiin toisinaan kuin seksivälineitä, mutta eräänlainen yhteisöllisyyden tunne oli silti läsnä.¹⁶⁶

Kommentti on absurdi, kun sitä vertaa artikkelin alla olevaan entisen ”lohtunaisen” haastatteluun. Hän kertoo tulleen kaapatuksi 16-vuotiaana ”lohtunaiseksi” ja avaa graafisten esimerkkien avulla, miten japanilaiset toistuvasti raiskasivat ja pahoinpitelivät häntä. Artikkeliiin oli sisällytetty myös sitaatteja, jotka kyseenalaistavat täysin kaiken sen, mitä sotilaat omassa haastattelussaan sanoivat

¹⁶¹ Tanaka 2002, 48–49.

¹⁶² *The Japan Times*, 23.9.1992, ”Manila backs ‘comfort woman’s’ claim”.

¹⁶³ ”Ending decades of silence to seek justice and encourage other Filipino comfort women to reveal their experiences”, *The Japan Times*, 23.9.1992, ”Manila backs ‘comfort woman’s’ claim”.

¹⁶⁴ ”We were treated like animals”, *The Japan Times*, 23.9.1992, ”Manila backs ‘comfort woman’s’ claim”.

¹⁶⁵ *The Japan Times*, 5.8.1992, ”Wartime brothels called ‘natural’”.

¹⁶⁶ ”Both the women and the soldiers lived at a low level in the social hierarchy. Sometimes the women were treated like sex tools, but there was always a sense of solidarity”, *The Japan Times*, 5.8.1992, ”Wartime brothels called ‘natural’”.

kuten: ”Miksi korealaiset naiset joutuivat uhreiksi sodassa, jota Japani kävi?” sekä ”Olen aivan yksin. Elämäni pilattiin.”¹⁶⁷

Sarja vastuusta tarjosi lukijalle poikkeuksellisen realistisia ja suorasanaisia kuvauksia lohtunaisjärjestelmän arjesta ja sen julmasta todellisuudesta. Yhdessä osassa entinen armeijan lääkäri kertoi, kuinka ”lohtunaisten” sukupuolitauteja hoidettiin vain ulkoisten oireiden perusteella ja miten osa heistä jäi hoitamattomien sairauksien seurauksena lapsettomiksi. Artikkelissa myös kerrottiin, kuinka naisille määrättiin abortteja, sillä raskaudet japanilaisten sotilaiden kanssa katsottiin häpeällisiksi.¹⁶⁸ Kuvaukset tarjosivat lukijalle kontekstin, johon tukeutua vastuukysymyksen äärellä. Kun tapahtumien todellinen luonne ja laajuus tehtiin näkyviksi, ei kysymystä hyvittämisestä voinut enää ohittaa. Sarjan edetessä myös vastuun käsittely laajeni yksilöistä valtioon. Toimittaja toi myös artikkelissa esiin, ettei ”lohtunaisten” kärsimys kuulunut vain menneisyyteen, vaan trauma vaikutti edelleen naisten elämään. Artikkelissa haastatellut asiantuntijat ja kansalaisjärjestöjen edustajat kritisoivat hallituksen haluttomuutta käsitellä aihetta avoimeen ja perusteelliseen tyyliin. Asiantuntijoiden mukaan hallituksen todellinen katumus ja vakava suhtautuminen korvausvaatimukseen voisivat muuttaa muiden Aasian maiden käsitystä Japanista ja parantaa sen kansainvälistä mainetta.

Lohtunaiskysymys kytkeytyi myös keskusteluun historianopetuksen merkityksestä.

Oppikirjamaininnat nousivat uutisissa näkyväksi teemaksi, kun erityisesti Etelä-Koreasta kritisoitiin Japanin hallituksen haluttomuutta käsitellä maan sotilaallisia ja kolonialistisia tekoja osana virallista historiakuva.¹⁶⁹ Uutisoinnissa kysymys oppikirjoista toimi jatkumona lohtunaiskeskustelulle siirtäen huomion yksittäisten uhrien kokemuksista pohdintaan siitä, miten menneisyydestä tulisi puhua ja ennen kaikkea miksi.

Oppikirjakiistat ovat olleet kiistanalainen aihe sodanjälkeisen Japanin politiikassa jo vuosikymmeniä. Toisen maailmansodan jälkeen historianopetuksesta tuli väline, jolla poliittinen eliitti pyrki muokkaamaan kansallista identiteettiä, vahvistamaan omaa narratiiviaan sekä saavuttamaan poliittisia tavoitteita.¹⁷⁰ 1970-luvulta alkaen konservatiiviset historioitsijat ja poliitikot pyrkivät kirjoittamaan oppikirjoja uudelleen siten, ettei Japania kuvattaisi julmana hyökkääjänä ja orjuuden harjoittajana.¹⁷¹ Oppikirjoihin muodostui narratiivi, joka pelkisti toisen

¹⁶⁷ ”Why did Korean women have to be victimized for the sake of the war that Japan fought?”, ”I’m alone. My life was ruined”, *The Japan Times*, 5.8.1992, ”Girl became ’comfort woman’ over a sewing error”.

¹⁶⁸ *The Japan Times*, 7.8.1992, ”Doctors recall steps to curb VD at brothels”.

¹⁶⁹ Ks. esim. *The Japan Times*, 15.1.1992, ”Two nations work on texts”; *The Japan Times*, 18.1.1992, ”Ruling party’s Kim back payments”.

¹⁷⁰ Saaler 2006, 23.

¹⁷¹ Tipton 2015, 174.

maailmansodan Japanin ja Yhdysvaltojen väliseksi sodaksi jättäen ulkopuolelle Japanin imperialistisen menneisyyden ja ihmisoikeusloukkaukset.¹⁷²

Myös *The Japan Times* oli käsitellyt historianopetuksen poliittista ulottuvuutta jo 1980-luvulla, mutta Yoshimin löytämät asiakirjat nostivat oppikirjakiistan jälleen ajankohtaiseksi.¹⁷³ Hiroshiman ja Nagasakin pommitusten vuosipäivän yhteydessä *The Japan Times* käsiteli ”lohtunaisia” pääkirjoituksessaan esimerkkinä Japanin historiankäsitteilyn puutteellisuudesta.¹⁷⁴ Yhdistämällä japanilaisten omat traumaattiset sotamuistot pommituksista sekä ”lohtunaisten” kokemukset samaan kirjoitukseen lehti pyrki osoittamaan, että Japani voi samanaikaisesti olla sodan vääryyksien uhri, mutta olla samalla myös vastuussa muiden kansojen kärsimyksistä, eivätkä nämä sulje toisiaan pois. Lehden linjassa korostui erityisesti huoli Japanin suhteista sen naapurimaihin:

Hallituksessa ja sen ulkopuolella on vaikutusvaltaisia tahoja, jotka yhä pitäytyvät ongelmallisessa politiikassa, kuten historian oppikirjojen siistimisessä pyrkimyksenä vähätellä Japanin sotilaallista aggressiota muita Aasian maita kohtaan. Toimimalla näin he tekevät karhunpalveluksen tälle kansakunnalle. He vain vaikeuttavat Japanin pyrkimyksiä voittaa todellisia ystäviä Aasian alueellisen rauhan ja vakauden yhteisessä rakentamisessa.¹⁷⁵

Pääkirjoituksessa Japanin puutteellisen historiankäsitteilyn todettiin olevan kylmän sodan poliittisen valtapelin tuotos, jota tulisi uudelleenarvioida muuttuneen maailmanpoliittisen tilanteen seurauksena. ”Lohtunaiset” esitettiin konkreettisena esimerkkinä historiatietoisuuden puutteellisuudesta. *The Japan Times* perehdyttää lukijan Japanin kaksijakoiseen historiankäsitteilyyn. Tekstissä todetaan, kuinka uhrikokemuksen korostumisen seurauksena

Japani on ollut vailla todellista syyllisyyden tunnetta tämän maan toisen maailmansodan loppuun asti tekemistä vääryyksistä.¹⁷⁶

Myös kansakunnan ja median rooli historian käsitteilyssä otetaan kirjoituksessa esiin:

Todellakin, joka vuosi tähän aikaan mediassa on ollut lukuisia paljastuksia, joissa tuodaan esiin sotilasjapanin rikollista ja epäinhimillistä toimintaa sen aasialaisia naapureita kohtaan. Mutta näiden paljastusten vaikutus on usein ollut satunnaista ja lyhytaikaista,

¹⁷² Takayama 2009, 580.

¹⁷³ Ks. esim. *The Japan Times*, 21.3.1986, ”Screening, Not Censoring, Textbooks”, pk; *The Japan Times*, 19.7.1986, ”Japan’s Textbook Politics”, pk.

¹⁷⁴ *The Japan Times*, 7.8.1992, ”Acknowledge Japan’s wartime past”, pk.

¹⁷⁵ ”There are influential elements in the government and elsewhere who still stick to the offending policy, for example, of sanitizing history textbooks in an attempt gloss over Japan’s military aggression against other Asian countries. By so doing, they have been doing a disservice to this nation. For they are only helping frustrate Japan’s endeavours to win true friends in jointly shaping the regional peace and stability of Asia”, *The Japan Times*, 29.10.1992, ”A historic new beginning”, pk.

¹⁷⁶ ”Japan has been lacking any real sense of guilt over the wrongs committed by this nation until the end of World War II”, *The Japan Times*, 7.8.1992, ”Acknowledge Japan’s wartime past”, pk.

lähes unohdettu seuraavaan kesään mennessä. On epävarmaa, kuinka moni japanilainen kokee edelleen vastuuntuntoa noista menneistä rikoksista.¹⁷⁷

Päätoimitus toi esiin näkemyksensä siitä, kuinka oppikirjojen seulonta on tärkeää, jotta kirjojen sisällön totuuden- ja oikeudenmukaisuus säilyy.¹⁷⁸ Lehti kuitenkin painotti oppikirjojen sisällön tarkastamisen tärkeyttä ja varoitti, että historian vääristely tai järjestelmän liiallinen jäykkyys voisi johtaa uuteen kansainväliseen kriisiin.¹⁷⁹ Vaikka ”lohtunaisen” kokemukset olivat nousseet näkyvästi julkiseen keskusteluun, *The Japan Timesin* pääkirjoituksissakin huomio kiinnittyi enemmän historianopetuksen poliittiseen merkitykseen kuin siihen, mikä mainintojen merkitys olisi moraalista, tai edes uhrien näkökulmasta.

Myöhemmin syksyllä näkyy lehden pääkirjoituksessa vahva kriittinen sävy Japanin poliittista eliittiä kohtaan. Kirjoitus kietoutuu keisarin ja keisarinnan historialliseen Kiinan-vierailuun ja pohtii sen kautta Japanin kollektiivista vastuuta sen sotahistoriasta. Lehden mukaan nykyinen tilanne ei ole yksittäisten poliittisten päätösten seurausta, vaan koko sodanjälkeisen ajan jatkuneen ajattelun ja rakenteiden tulos. Vastuu siitä, miten haastavassa toimintaympäristössä ei kuitenkaan ole osattu toimia tarpeiden mukaisesti osoitetaan suoraan LDP:n hallituksille:

Vaikka politiikkamme on luonnollisesti muodostunut näiden tekijöiden yhteisvaikutuksesta, sodanjälkeisiä konservatiivihallituksia on ensisijaisesti syytettävä siitä, etteivät ne ole ymmärtäneet tarvetta tunnustaa viipymättä ja rehellisesti maan tekemiä vääryyksiä tai pyrkineet luomaan kansallista yksimielisyyttä siitä, miten näitä tulisi hyvittää.¹⁸⁰

”Lohtunaiset” eivät ole kirjoituksen pääteema, mutta heidät mainitaan keskeisenä esimerkkinä historian ratkaisemattomista kysymyksistä, joilla on edelleen vaikutus Japaniin ja sen naapurisuhteisiin. Heidän kohtalonsa esitetään moraalisenä ja diplomaattisena velkana, jonka ratkaiseminen on edellytys Japanin kansainväliselle uskottavuudelle ja Aasian vakaudelle. Kirjoitus ennakoii 1990-luvun puolivälin kehitystä, jolloin lohtunaiskysymys nousi Japanin historiakeskustelun ytimeen globaalilla tasolla.

¹⁷⁷ “Indeed, there have been many media exposures around this time every year, revealing criminal and inhumane conduct by militarist Japan against its Asian neighbors. But the impact of such exposures has often been sporadic and short-lived, almost forgotten by the following summer. It is doubtful that many Japanese have retained a keen sense of responsibility for any of those past crimes”, *The Japan Times*, 7.8.1992, “Acknowledge Japan’s wartime past”, pk.

¹⁷⁸ *The Japan Times*, 5.7.1992, “Welcome changes on school textbooks”, pk.

¹⁷⁹ *The Japan Times*, 5.7.1992, “Welcome changes on school textbooks”, pk.

¹⁸⁰ “Granted our politics have naturally been an aggregate of all these factors, the postwar conservative governments must be first blamed for their insensibility to the need to promptly and honestly acknowledge the nation’s misdeeds and to try to build a national consensus on measures to atone for such wrongdoings”, *The Japan Times*, 29.10.1992, “A historic new beginning”, pk.

... Hallinnossa ja sen ulkopuolella on yhä vaikutusvaltaisia tahoja, jotka pitävät kiinni loukkaavista käytännöistä, kuten historian oppikirjojen puhdistamisesta, joilla pyritään peittelemään Japanin sotilaallista aggressiota muita Aasian maita kohtaan. Toimiessaan näin he tekevät tälle maalle karhunpalveluksen.¹⁸¹

Pääkirjoituksessa ennakoitiin, että sovinnolliset eleet, kuten keisari-parin vierailu Kiinassa, merkitsivät "lopun alkua" viittaamalla prosessiin, jossa Japanin sotahistoriaa ryhdyttäisiin käsittelemään avoimemmin. Kirjoituksessa vedotaan, kuinka on käynnistettävä:

määrätietoiset ponnistelut Kiinan, Korean ja muiden maiden kanssa pitkään ratkaisematta olleiden kysymysten selvittämiseksi. Näihin kuuluvat muun muassa "lohtunaisten" ongelma sekä korvausten maksaminen niille yksilöille, jotka kärsivät Japanin imperialismiin ja militarismiin seurauksista. Mitkään anteeksipyyntöt eivät ole merkityksellisiä, ellei näitä ongelmia ratkaista.¹⁸²

Pääkirjoitus esittää siis selkeän kehotuksen korvauskysymyksen käsittelemiseen, mutta ei esitä suoraan, millaisia toimia tai hyvityksiä päätoimitus katsoi "lohtunaisten" Japanilta ansaitsevan. Vetoamus jää yleiselle tasolle, mutta kirjoituksen moraalinen painotus on selvä: Japanin on tehtävä enemmän.

¹⁸¹ "... There are influential elements in the government and elsewhere who still stick to the offending policy, for example, of sanitizing history textbooks in an attempt to gloss over Japan's military aggression against other Asian countries. By doing so, they have keep doing a disservice to this nation", *The Japan Times*, 29.10.1992, "A historic new beginning", pk.

¹⁸² "Determined efforts to solve long pending issues with China, Korea and other nations, which include the problems of the "comfort women" and the payment of damages to individuals who suffered from Japan's imperialism and militarism. Any words of apology would be meaningless without settling these problems", *The Japan Times*, 29.10.1992, "A historic new beginning", pk.

3 Muutoksen vuodet: vallanvaihto, vastuu ja ihmisoikeuskehys uutisissa 1993–1994

Japanin politiikassa käytiin vuosina 1993–1994 läpi murrosvaihetta, kun vuosikymmenten jatkunut aikakausi tuli hetkellisesti päätökseensä LDP:n menetettyä paikkansa pääministeripuolueena. Vallanvaihto avasi japanilaisessa mediassa tilaa aikaisempaa kriittisemmälle keskustelulle maan historiapolitiikasta. Samalla Japanin hallitukseen kohdistuva kansainvälinen paine kasvoi. Luvussa seurataan, miten poliittinen tilanne ja sen muutokset heijastuivat *The Japan Timesin* tapaan uutisoida ”lohtunaisista” sekä siihen, miten lehti käsitteli valtion vastuuta ja roolia menneisyyden hyvittämisessä. Tämän lisäksi luvussa tarkastellaan, miten entistä painokkaammat vaatimukset naisten kokemusten hyvittämiseksi niin uhrien, kansalaisjärjestöjen kuin kansainvälisten organisaatioiden tahoilta muokkasivat uutisointia.

3.1 Japanin sisäpolitiikan murros antaa tilaa kriittisemmälle uutisoinnille

Vuoden 1993 alussa *The Japan Timesin* uutisointi ”lohtunaisista” jatkui pitkälti samalla linjalla kuin aikaisemmin. Sen sijaan, että aihetta olisi tarkasteltu tutkivan journalismin keinoin, keskittyi uutisointi yksittäisten tapahtumien raportointiin ja eri toimijoiden reaktioiden esittämiseen. Poliittisia käänteitä ei aktiivisesti tulkittu, vaan johtopäätösten tekeminen jäi lukijan omalle vastuulle. Helmikuussa lehti esimerkiksi uutisoi Filippiinien ulkoasiainministeri Roberto Romulon esittäneen Japanin hallitukselle toiveen siitä, että filippiiniläisten ”lohtunaisien” tapaus käsiteltäisiin ”kaikessa hiljaisuudessa”.¹⁸³ Tämän jälkeen uutinen siirtyy nopeasti Romulon muihin käsittelemiin aiheisiin, joihin lukeutui muun muassa Japanin hallituksen harkitseman hätäavun summa filippiiniläisten tulivuoren purkauksen uhrien avuksi.¹⁸⁴ Uutisessa aiheet esitetään toisistaan irrallisina ulkopoliittikan ajankohtaisina kysymyksinä ilman, että lehti olisi pyrkinyt osoittamaan niiden välistä yhteyttä.

Taustalla vaikutti kuitenkin laajempi taloudellinen viitekehys, jolla oli vaikutuksia myös historian käsittelyyn. Japani on ohjannut valtavia määriä kehitysapua ja oli vuoteen 1989 mennessä maailman suurin julkisen kehitysavun (engl. *official development assistance*) antaja. Kehitysavulla pyrittiin

¹⁸³ *The Japan Times*, 4.2.1993, ”Romulo urges ‘quiet’ action on ‘comfort women’ issue”.

¹⁸⁴ *The Japan Times*, 4.2.1993, ”Romulo urges ‘quiet’ action on ‘comfort women’ issue”.

usein vahvistamaan Japanin kauppakumppaneita, mutta sitä käytettiin toistuvasti myös pehmeän vallan välineenä. Antamalla kehitysapua Japani pyrki vähentämään japaninvastaisia näkemyksiä Aasiassa ja muualla maailmassa.¹⁸⁵ *The Japan Times* ei uutisoinnin yhteydessä tuonut esiin, kuinka Filippiinien tapauksessa kyse oli todennäköisesti pääministerin ja paikallishallituksen pyrkimyksestä vaientaa naisten vaatimukset laajemmalla mediakäsittelyltä, sillä hallitus yritti saada Japanilta lisää taloudellista tukea. Viikkoa myöhemmin tämä yhteys nostettiin lehdessä esiin, kun filippiiniläisiä ”lohtunaisia” edustavan asianajaja kritisoi ulkoministerin kommentteja. Hän syytti Filippiinien hallitusta siitä, että he käyttivät lohtunaiskysymystä neuvotteluvälittinä saadakseen Japanilta lisää rahallista apua.¹⁸⁶ Omaa pohdintaa ei *The Japan Timesissa* tapauksesta esitetty, mikä osoittaa lehden pidättyväisyyttä tarttua ”lohtunaisten” korvausten ja kokemusten käsittelyyn vaikuttaviin yhteiskunnallisiin ja poliittisiin taustatekijöihin.

”Lohtunaisista” oli muodostumassa diplomatian haaste, jota sitaatilla nimitettiin uutisissa ”yhtenä arkaluontoisimmista diplomaattisista kiistoista”.¹⁸⁷ Tehtävässään vasta aloittanut Etelä-Korean uusi presidentti Kim Young Sam totesi julkisuuteen vuoden 1993 alussa, ettei Etelä-Korea aio hakea rahallisia korvauksia entisille ”lohtunaisille”, vaan korvaukset maksettaisiin valtion omasta budjetista. Hänen mukaansa Soul halusi Tokion keskittyvät totuuden paljastamiseen. Presidentin raportoidaan myös todenneen, kuinka Etelä-Korean uusi kanta lohtunaiskysymyksen suhteen antaa maalle moraalisen ylivoiman rakentaessaan suhteita Japanin kanssa.¹⁸⁸ Tilannetta todennäköisesti pidettiin kuvauksen mukaisena myös *The Japan Timesissa*, sillä kommenttia ei uutisessa lähdetty haastamaan. Tulkintaa tukee myös yksityiskohta uutisen otsikosta, jossa maininta Etelä-Korean moraalista ylivoimaisuudesta ei ollut sitaateissa.

Vuoden 1993 aikana uutisissa hallituksen näkemysten rinnalle nousi yhä useammin kansainvälisten järjestöjen ja kolmannen sektorin organisaatioiden käsityksiä liittyen ”lohtunaisten” asemaan ja siihen, minkälaiseen hyvitykseen nämä olivat oikeutettuja. Uutisissa esiintyvät kehykset ovat osoitus median vallasta määritellä julkisuuden puheenaiheita. Yhteiskunnalliset toimijat kilpailevat siitä, ketkä saavat oman kehyksensä läpi mediassa.¹⁸⁹ Lohtunaisuutisoinnin kontekstissa kyse ei ole vain *The Japan Timesin* tavasta välittää lähteiden tietoja ja pitää lukijakuntaa informoituna ajankohtaisesta historiapoliittisesta kiistasta. Uutisoinnilla media muokkaa lukijoiden käsitystä siitä, mikä vaihtoehtoisista todellisuuksista on kaikista uskottavin. Sen sijaan, että *The Japan Times* olisi

¹⁸⁵ McCargo 2013, 202–203.

¹⁸⁶ *The Japan Times*, 14.2.1993, ”Manila criticized for using women as bargain chip”.

¹⁸⁷ *The Japan Times*, 22.7.1993, ”Osaka exhibition shows horrors of Pacific War”.

¹⁸⁸ *The Japan Times*, 14.3.1993, ”Seoul seeks to show its moral superiority by pledging payments to ‘comfort women’”.

¹⁸⁹ Seppänen ja Väliaverron 2024, 265.

uutisoitua vain hallituksen reaktioista, kirjoitti se nyt myös aiheista, joihin hallituksen olisi reagoitava.

Erityisesti eteläkorealaisen poliittisten toimijoiden näkemykset olivat olleet uutisissa esillä jo pitkään, mutta myös muiden Aasian maiden poliitikkojen ja järjestöjen kannanotot alkoivat nousta osaksi lohtunaisuutisointia. ”Lohtunaisista” vaatiessa korvauksia Filippiineillä, Malesiassa ja Indonesiassa näkyi uutisoinnissa yhä enemmän myös näiden maiden poliittisten päättäjien ja organisaatioiden kommentit.¹⁹⁰ *The Japan Times*issa huomioitiin, että Etelä-Korean käyttämä retoriikka ”lohtunaisista” koventui vuoden 1993 aikana. Helmikuussa lehti raportoi YK:n ihmisoikeusneuvoston eteläkorealaisen edustajan arvostelleen Japania sen puutteellisista toimista ”lohtunaisista” pakkorekrytointien selvittämiseksi. Utiseen oli sisällytetty edustajan sitaatti:

Valtuuskuntamme on vakuuttunut siitä, että ystävällisiä suhteita Japanin ja alueemme muiden maiden välille ei voida rakentaa, ennen kuin Japani on valmis avoimesti käsittelemään syyllisen menneisyytensä, jonka häpeällinen perintö elää yhä monien aasialaisten mielissä.¹⁹¹

Heti sitaatin jälkeen uutisessa todetaan kyseessä olevan ”ensimmäinen kerta, kun Etelä-Korea käyttää näin jyrkkää ilmaisutapaa liittyen 'lohtunaisia' koskevaan kysymykseen.”¹⁹²

The Japan Times seurasi tarkasti hallituksen reagointia lohtunaiskysymyksen ympärillä tapahtuviin muutoksiin. Uutisointi oli asiapainotteista ja nojasi vahvasti hallituksen omiin lähteisiin, mutta täysin sellaisenaan ei näkemyksiä kuitenkaan toistettu. Eräässä uutisessa nimettömät hallituslähteet kertoivat, että hallitus oli pyytänyt eteläkorealaisilta ”lohtunaisilta” kirjallisia todisteita, jos heidät oli sanojensa mukaan pakotettu toimintaan. Tarkoituksena oli lähteiden mukaan löytää ”objektiiivisiä” todisteita.¹⁹³ Utiseen oli otettu osaksi nimettömän hallituslähteen vasta-argumentti, joka toi pyynnön ongelmallisuuden ilmi: ”Pelkät todisteet eivät välttämättä riitä parantamaan haavoja”.¹⁹⁴ Sitautti saa lukijan pohtimaan, onko vaatimus kirjallisista todisteista perusteltua tilanteessa, jossa valtio oli pyrkinyt salaamaan toimintaa. Kysymysten ytimessä käytiin kamppailua kollektiivisesta muistista – siitä, kumpi tulisi asettaa etusijalle kansakunnan historiakuvassa: uhrien oma ääni vai valtion viralliset dokumentit.¹⁹⁵

¹⁹⁰ Ks. esim. *The Japan Times*, 9.4.1993, ”Filipinos haunted by war crimes”; *The Japan Times*, 18.4.1993, ”Indonesian women plan suit”; *The Japan Times*, 8.8.1993, ”Lawyers to seek compensation”.

¹⁹¹ ”My delegation is convinced that a genuine friendly relationship between Japan and other countries in our region cannot be realized until Japan willingly cleans itself of its guilty past, whose infamous legacy is still lingering in the minds of the Asian people”, *The Japan Times*, 21.2.1993, ”Seoul blasts comfort woman’ probe”.

¹⁹² ”This is the first time that South Korea has used such a strong language in connection with the ‘comfort woman’ issue”, *The Japan Times* 21.2.1993, ”Seoul blasts comfort woman’ probe”.

¹⁹³ *The Japan Times*, 5.3.1993, ”‘Objective’ evidence sought”.

¹⁹⁴ ”Evidence alone may not be able to heal the wounds”, *The Japan Times*, 5.3.1993, ”‘Objective’ evidence sought”.

¹⁹⁵ Gluck 2007, 69.

Poliittisia toimia, joilla ”lohtunaisten” kokemuksia oli tarkoitus hyvittää, jarrutti muun muassa se, ettei Japanin hallituksen mukaan naisten pakkovärvämisestä tai valtion osallisuudesta tällaiseen toimintaan nähty olevan riittävän konkreettisia todisteita. Hallituksen linjaa haastavissa näkemyksissä lehden oma ääni kuului harvemmin; uutisissa hyödynnettiin pitkälti muiden lausuntoja kehystämisen keinona. Sitaattien aktiivinen sisällyttäminen osaksi uutisointia alkoi vasta sen jälkeen, kun *The Japan Times* raportoi helmikuussa hallituksen lähteiltä saadusta tiedosta, jonka mukaan pakkovärväykset tultaisiin tunnustamaan.¹⁹⁶ Lehden olisi ollut riskialtista lähteiden menettämisen näkökulmasta arvostella hallitusta ennen kuin sillä oli varmuus siitä, että hallitus tulisi toimet myös tunnustamaan.

Kesällä vuonna 1993 tapahtui kuitenkin jotain ennen näkemätöntä: LDP järjesti pääministerille epäluottamusäänestyksen, jonka Miyazawa hävisi 18.6.1993. LDP:n menetti samalla myös asemansa pääministeripuolueena ensimmäistä kertaa sodan päättymisen jälkeen, mistä avautui medialle otollinen tilaisuus esittää suoraa kritiikkiä puoluetta ja sen poliitikkoja kohtaan. Kritiikillä oli nyt näennäinen äänestystuloksella osoitettu kansan tuki. Todellisuudessa LDP:n omien kansanedustajien irtautuminen puolueesta oli se, mikä hetkellisesti katkaisi LDP:n hegemonian, ei äänestäjien tyytymättömyys hallitukseen.¹⁹⁷

Monet poliittiset toimittajat olivat innoissaan hallituspuolueen kaatumisesta. Erityisesti televisiomediassa odotettiin uuden hallituksen tuovan mukanaan muutoksia myös reportteriklubijärjestelmään, jotta poliitikkojen kritisointi mediassa helpottuisi.¹⁹⁸ Aikaisempaa kriittisempien näkemysten julkaisemista edisti elokuussa 1993 myös se, että Japanin hallitus vahvisti virallisesti sekä valtion osallisuuden lohtunaisjärjestelmään että naisten pakkovärväykset. Japanin hallitus oli joulukuussa 1991 käynnistänyt ”lohtunaisiin” liittyvän sisäisen selvityksen, jonka johtopäätökset kabinettipäällikkö Yohei Kono julkisti 4.8.1993. Kono-lausunnolla Japanin hallitus ilmaisi ”vilpittömän anteeksipyyntön ja katumuksen kaikille niille, lähtömaasta riippumatta, jotka ”lohtunaisina” kärsivät mittaamatonta tuskaa ja parantumattomia fyysisiä ja psyykkisiä haavoja.”¹⁹⁹

Lausunnossa tunnustettiin, että ”lohtuasemia” ylläpidettiin silloisten sotilasviranomaisten pyynnöstä ja että monissa tapauksissa naisia värvättiin mukaan toimintaan vastoin heidän tahtoaan. Kono-

¹⁹⁶ *The Japan Times*, 8.2.1993, ”‘Comfort women’ reviewed”.

¹⁹⁷ Woodall 2014, 168.

¹⁹⁸ McCargo 2003, 67–68.

¹⁹⁹ ”...Sincere apologies and remorse to all those, irrespective of place of origin, who suffered immeasurable pain and incurable physical and psychological wounds as comfort women”, Yohei Kono, ”Statement by the Chief Cabinet Secretary”, 4.8.1993, Ministry of Foreign Affairs of Japan <https://www.mofa.go.jp/a_o/rp/page25e_000343.html> [luettu: 20.7.2025].

lausunnon lähtökohtana oli pyrkimys rakentaa Japanista kuvaa maana, joka aidosti kunnioittaa ihmisoikeuksia eikä yritä vain maineen puhdistamisen motivoimana selvittämään menneitä.²⁰⁰ Sen esittämisen aikaan oli kuitenkin yleisesti tiedossa, että LDP:n noin 40 vuotta kestänyt hegemonia Japanin hallituspuolueena katkeamassa ensimmäistä kertaa. Hallitus myös pitäytyi kannassaan, että korvauskysymys oli ratkaistu aikaisemmissa kahdenvälisissä sopimuksissa. Tästä huolimatta antoi tapahtumien myöntäminen medialle enemmän liikkumatilaa arvostella hallitusta muun muassa vastuun pakoilusta tai historian hyvittämisen puutteellisuudesta. Kun kritiikki perustui hallituksen omiin lähteisiin ja selvityksiin, oli viranomaisten huomattavasti vaikeampi leimata esitettyjä näkemyksiä perusteettomiksi.

Pääkirjoitusten tasolla lohtunaiskysymys nousi kriittisempään käsittelyyn vasta Kono-lausunnon ja hallituksen tutkimustulosten julkaisun jälkeen elokuussa 1993. Lausunnon ajoitus osui lähelle toisen maailmansodan päättymisen vuosipäivää, mikä oli *The Japan Timesille* otollinen hetki käsitellä sodan muistamiseen ja vastuunkantoon liittyviä kysymyksiä, kuten se oli tehnyt myös aiempina vuosina. Sodan muistamisen ympärille rakentunut julkinen keskustelu tarjosi lehdelle tilaisuuden esittää lukijakunnalleen päätoimituksen ajatuksia tilanteesta aiempaa avoimemmin ilman, että se vaikutti turhan provosoivalta.

Pääkirjoituksessaan *The Japan Times* totesi, että Japanin armeijan osallisuus ja naisten pakkorekrytoinnit olivat ”ilmiselviä” ja että ne olisi pitänyt myöntää jo kauan sitten.²⁰¹ Tämä asettaa *The Japan Timesin* lohtunaiskysymyksen uutisoinnissa samalle puolelle liberaalin ja hallitusta aktiivisesti arvostelevan *Asahin* kanssa, verrattuna taas esimerkiksi oikeistokonservatiiviseen englanninkieliseen *The Daily Yomiuri* -lehteen, jossa ”lohtunaisia” tai valtion osuutta ei koskaan tunnustettu.²⁰² Japanin hitaasta reagoinnista ei asetettu vastuuseen yksittäisiä poliitikkoja, vaan ongelmat esitettiin heitä suurempina. LDP:stä sen sijaan rakennettiin kuvaa vuosikymmeniä vallassa olleesta puolueesta, joka suhtautui välinpitämättömästi menneisyyden hyvittämistä ja historian uudelleen käsittelyä kohtaan. Tämä tulee ilmi erityisesti lehden pääkirjoituksessa:

Totuus on, että liberaalidemokraattisen puolueen hallitus ei ole vain kieltäytynyt kohtaamasta sodan katkeria tosiasioita, vaan tehnyt kaikkensa vältelläkseen niitä.²⁰³

LDP-hallitus otti vastuun 'lohtunaiskysymyksestä' pääministeri Kiichi Miyazawan hallinnon vihoviimeisenä päivänä. Toisin sanoen, juuri kun LDP oli luovuttamassa vallan koalitiohallitukselle, se sysäsi välinpitämättömästi tämän syliin yhden koko sodanjälkeisen

²⁰⁰ Kumagai 2015, 153.

²⁰¹ "Obvious", *The Japan Times*, 6.8.1993, "Japan accept the truth", pk.

²⁰² Han 2010, 184; Pak 2016, 1015.

²⁰³ "The truth is the government of the Liberal Democratic Party has not only refused to confront the war's bitter realities, but it has done its utmost to evade them", *The Japan Times*, 6.8.1993, "Japan accept the truth", pk.

ajan räjähdysherkimmistä kysymyksistä, jättäen uuden, kokemattoman hallituksen selvittämään sotkuisia yksityiskohtia ja kehittämään ratkaisuja, joilla tuotaisiin, vaikkakin viivästyneesti, uhreille oikeutta.²⁰⁴

Hallituksen vaitonaisuutta ei tarkasteltu pääkirjoituksessa uhrien näkökulmasta, vaan siitä, minkälaisia vaikutuksia sillä olisi Japanin kansainväliseen asemaan:

Miten sitä [hallituksen vaikenemisen ilmapiiriä lohtunaiskiistasta] voitiin ylläpitää näin pitkään, ottaen huomioon vahingot, joita se aiheutti Japanin ulkopoliittisille suhteille ja pyrkimyksille kantaa sen kansainvälisiä vastuita sodanjälkeisenä aikana?²⁰⁵

The Japan Timesin tapa korostaa kiistan vaikutuksia Japanin ulkosuhteisiin heijastaa lehden ideologista suuntautumista. Lehden päätoimittajana toiminut Junichiro Suzuki on itse kuvaillut, että englanninkielisten sanomalehtien tehtävä ei ole ainoastaan kääntää Japanin uutisia lukijoilleen, vaan asettaa ne laajempaan kontekstiin auttaakseen ulkomaista yleisöä ymmärtämään Japanin tapahtumia ja politiikkaa.²⁰⁶ Tutkielman tarkasteluajanjaksolla sama näkemys nousi esiin historian vääryyksien sovittamista ja anteeksiantoa käsittelevässä pääkirjoituksessa, jossa päätoimitus korosti, kuinka ihmisten niin Japanissa kuin muualla maailmassa tulisi osoittaa aktiivista kiinnostusta kansainvälistä politiikkaa kohtaan.²⁰⁷ Ei siis ole yllättävää, että lehti valitsi kehystää lohtunaiskysymystä kiistan ulkopoliittisilla vaikutuksilla.

Kirjoitusten julkaisuajankohtien perusteella on mahdollista todeta, ettei *The Japan Times* lähtenyt itse aktiivisesti haastamaan hallitusta, vaan odotti valtionjohdon virallisia linjauksia ennen kuin lehdessä esitettiin selkeitä kannanottoja tilanteeseen. Kono-lausunnon odottamisen seurauksena pääkirjoituksissa esitetyn kritiikin pohjana eivät olleet esimerkiksi eteläkorealaiset tietolähteet, vaan Japanin hallituksen tunnustama tieto, mikä vähensi mahdollisiin konfliktitilanteisiin joutumista hallituksen tietolähteiden tai kansanedustajien kanssa.

²⁰⁴ "The LDP Government accepted responsibility for the 'comfort women' issue on the very last day of Prime Minister Kiichi Miyazawa's administration. In other words, just as the LDP was handing over the reins of power to a coalition government, it blithely dumped into its lap one of the single most explosive issues of the postwar era and leaves the new, inexperienced government to sort out the tangled aspects and devise solutions to deliver some justice, no matter how delayed, to the victims", *The Japan Times*, 6.8.1993, "Japan accept the truth", pk.

²⁰⁵ "How could it be maintained for so long. Given the damage it was doing to Japan's foreign relations and its efforts to assume its international responsibilities in the postwar era", *The Japan Times*, 6.8.1993, "Japan accept the truth", pk.

²⁰⁶ Cooper-Chen 1997, 54.

²⁰⁷ *The Japan Times*, 23.9.1993. "How to put the war behind us", pk.

3.2 Ihmisoikeusdiskurssin vahvistuminen lohtunaisuutisoinnissa

Lohtunaiskysymyksestä oli muodostumassa diplomaattisen kiistan lisäksi myös ihmisoikeuskysymys. Yksi murroksen merkittävimmistä liikkeellepanevista voimista oli uhreja puolustavien kansalaisjärjestöjen toiminta. 1990-luku oli kansainvälisten kansalaisjärjestöjen kukoistuksen vuosikymmen, jolloin myös naisjärjestöt olivat näkyvästi esillä.²⁰⁸ Feministit ympäri maailmaa työskentelivät ahkerasti 1990-luvun aikana sen eteen, että raiskauksesta ja seksuaalisesta väkivallasta tulisi kansainvälinen humanitaarinen rikosoikeudellinen kysymys.²⁰⁹ ”Lohtunaisia” puolustavasta kansalaisjärjestöjen toiminnasta tuli aidosti Aasian rajat ylittävä liike, kun Soulissa, Tokiossa ja Manilassa aloitettiin vuonna 1992 järjestää solidaarisuuskonferensseja ”lohtunaisten” tueksi.²¹⁰

Naisjärjestöt nostivat ”lohtunaisia” osaksi julkista keskustelua ja YK:n asialistaa, mikä muovasi ilmapiiristä uhreille turvallisen astua nimellään julkisuuteen. Lohtunaisten” tapaus edustaa muistipolitiikkaa, joka haastoi voittajilta omaksuttua narratiivia sekä sitä, miten miehet läpi historian olivat oikeuttaneet seksuaalisen väkivallan osana sodankäyntiä.²¹¹ ”Lohtunaisista” tuli moraalinen kysymys, jonka diskurssissa kyse ei ollut enää naisten häpeästä, vaan miesten rikoksista.²¹² Muutos näkyi myös *The Japan Times*issa, jossa naisten kirjoitettiin esimerkiksi vaativan korvauksia ”Japanin sotilaiden käsissä kärsimästään ahdingosta”.²¹³ Muotoilussa korostuu sotilaiden rooli tekijänä.

Ihmisoikeusdiskurssi alkoi voimistua, kun ”lohtunaisten” tapaus otettiin näkyvämmiin käsittelyyn YK:n ihmisoikeuselimissä. Korean neuvosto toi aiheen esiin YK:n ihmisoikeuslakkomission alaisessa nykyajan orjuuden muotoja käsittelevässä työryhmässä tuodakseen lohtunaiskysymyksen kansainväliseen tietoisuuteen.²¹⁴ Myös YK:n kansalaisjärjestö International Commission of Jurists (ICJ) alkoi osoittaa tapausta kohtaan aktiivista kiinnostusta. ICJ tutki japanilaisen armeijan lohtunaisjärjestelmää muun muassa lähettämällä tutkimusryhmiä Filippiineille, Etelä- ja Pohjois-Koreaan sekä Japaniin huhtikuussa 1993, keräämällä vähintään 40 todistajanlausuntoa ja muuta tausta-aineistoa.²¹⁵ Toimittaja Naomi Hiraikawan artikkelin otsikko kiteytti kansainvälisten toimijoiden

²⁰⁸ Gluck 2007, 68.

²⁰⁹ Jaleel 2013, 119–120.

²¹⁰ Gluck 2007, 68.

²¹¹ Gluck 2007, 64.

²¹² Barkan 2001, 55; Gluck 2007, 74.

²¹³ *The Japan Times*, 23.1.1994, ”Former ‘comfort women’ to sue Tokyo”.

²¹⁴ Lee 2021, 431.

²¹⁵ Lee 2021, 425.

vaikutuksen lohtunaiskysymyksen käsittelyyn vuosien 1993 ja 1994 aikana: ”Maailma ei anna Japanin unohtaa.”²¹⁶

The Japan Times uutisoi Korean neuvoston vetoamuksesta YK:n ihmisoikeuselimille ja sisällytti uutiseen järjestön näkemyksen, jonka mukaan kyse oli ”ennennäkemättömän vakavista ihmisoikeusloukkauksista”.²¹⁷ Samassa yhteydessä esiteltiin myös Alankomaissa toimivan International Fellowship of Reconciliation -järjestön laaja lakiin ja historiaan perustuva näkemys, kuinka Japanin tulisi tunnustaa oikeudellinen vastuunsa korealaisten naisten ihmisoikeuksien loukkaamisesta ja maksaa tästä täysimääräiset korvaukset.²¹⁸

YK:n painokkaampi retoriikka alkoi näkyä *The Japan Times*issa pääosin lainauksina, mutta lehti itse käytti ”lohtunaisista” kirjoittaessaan diplomaattisempia ilmaisutapoja. Tapahtumien laajuutta ei uutisoinnissa pyritty häivyttämään tai vähättelemään, mutta sanan ”uhri” käyttö oli silti hyvin kontekstisidonnaista. Uhri-sanaa käytettiin pääasiassa silloin, kun nainen itse, hänen kotimaansa hallitus tai muu uhria edustanut taho käytti sanaa.²¹⁹ Laajemmin tarkasteltuna uutisissa viitattiin ”lohtunaisiin” varsin byrokraattisesti naisina, jotka ”olivat pakotettu tarjoamaan seksiä japanilaisille sotilaille”.²²⁰ Uhri-sanan välttely hälvensi heidän kokemuksiaan ja ääntään diskurssista ja heikentämällä näkökulmaa siitä, että naisilla olisi oikeus viralliseen anteeksipyyntöön ja hyvityksiin.

Uhrien omia kokemuksia käsittelevissä uutisissa *The Japan Times* teki kuitenkin näkyväksi yksityiskohtia, jotka konkretisoivat tapahtumien väkivaltaisuuden mittasuhteet. Lehti sisällytti teksteihin mainintoja siitä, miten naisia raiskattiin ja siepattiin, uhrien nimet japanilaistettiin ja heille annettiin sarjatunnuksia. Joissakin uutisissa mainittiin myös pitkäkestoisista fyysisiä seurauksia, kuten sukupuolitautien aiheuttamasta lapsettomuudesta.²²¹ Yksityiskohtaiset kuvaukset havainnollistivat lukijalle paitsi lohtunaisjärjestelmän organisoitua luonnetta myös sitä, kuinka naisilta riistettiin heidän identiteettinsä ja inhimillisyytensä. Tapahtumat esitettiin useimmiten naisten omin sanoin, ei todistettuina faktoina, mikä mahdollisti uhrien säilyttää toimijuutensa kertojina, mutta myös suojasi lehteä ottamasta suoraa kantaa tapahtumien todenperäisyyteen.

²¹⁶ *The Japan Times*, 27.8.1994, ”War victims grow louder, more numerous”.

²¹⁷ ”Unprecedented gross violations of human rights”, *The Japan Times*, 16.2.1993, ”U.N. intervention urges over ‘comfort women’”.

²¹⁸ *The Japan Times*, 16.2.1993, ”U.N. intervention urges over ‘comfort women’”.

²¹⁹ Ks. esim. *The Japan Times*, 3.4.1993, ”‘Comfort women’ sue for compensation”; *The Japan Times*, 16.6.1993, ”‘Comfort women’ get health care”.

²²⁰ Ks. esim. *The Japan Times*, 26.2.1993, ”‘Comfort women’ policy will change”; *The Japan Times*, 24.7.1993, ”Officials will interview Seoul ‘comfort women’”.

²²¹ *The Japan Times*, 11.8.1993, ”Army used sex slaves: academics”; *The Japan Times*, 23.1.1994 ”Former ‘comfort women’ to sue Tokyo”.

Lohtunaiskysymyksen ympärillä voimistuneen kansainvälisen vaikutuksen voi nähdä *The Japan Timesin* sanavalinnoissa tapahtuneissa muutoksissa vuosien 1993–1994 aikana. *The Japan Times* kuvasi ”lohtunaisia” ensimmäisen kerran ”naisiksi seksiorjuudessa” elokuussa 1993 sen sijaan, että heitä olisi kuvailtu vain prostituutioon pakotettuina naisina.²²² Alun perin termi esiintyi lähinnä lainauksissa tutkijoilta, YK:n edustajilta ja Etelä-Korean viranomaisilta, mutta kuten taulukko 2 osoittaa, alkoi se vähitellen vakiintua myös osaksi lehden omaa uutiskieltä.²²³ Hakusanojen esiintyvyyden perusteella voidaan havaita selkeä muutos siinä, millä termeillä ”lohtunaisiin” viitattiin tarkasteluajanjakson aikana. Vaikka ei voida varmuudella todeta, että kaikki maininnat viittaavat nimenomaisesti ”lohtunaisiin”, yleinen trendi osoittaa, että tietyt hallituksen käyttämä kieltä mukailevat ilmaukset, kuten ”forced prostitution”, vähenivät samaan aikaan kun ihmisoikeusnäkökulmaa korostavat termit, kuten ”sex slaves” ja ”sexual servitude”, yleistyivät. Trendi tukee tulkintaa siitä, että kansainväliset toimijat ja ihmisoikeusjärjestöjen esiin nostamat näkökulmat vaikuttivat merkittävästi siihen, millaisin käsittein *The Japan Times* alkoi käsitellä aihetta.

Taulukko 2: Hakusanojen ”comfort women”, ”forced prostitution”, ”sex slaves” ja ”sexual servitude” esiintyvyyt *The Japan Timesin* julkaisuissa vuosina 1991–1996.

Vuosi	Comfort women	Forced prostitution	Sex slaves	Sexual servitude
1991	24	1	0	0
1992	315	46	3	0
1993	271	12	9	5
1994	193	15	28	7
1995	112	4	58	19
1996	163	4	154	13

Sanavalintojen muutos ei tapahtunut tyhjiössä, vaan se oli osa laajempaa kielellistä siirtymää. YK:n ihmisoikeustoimikunnalle laadituissa raporteissa lohtunaisjärjestelmä määriteltiin sotilaalliseksi seksiorjuudeksi, naisiin kohdistuneeksi rikolliseksi väkivallaksi, joka oli vakava perusihmisoikeuksien loukkaus, kansainvälisen oikeuden rikkomus sekä sotarikos ja rikos ihmisyyttä vastaan.²²⁴ Merkitykseltään seksiorja-sanan käyttö korostaa naisten fyysisen ja psyykkisen itsemääräämisoikeuden vakavaa loukkaamista ja painottaa naisten ruumiillista koskemattomuutta.²²⁵ ”Lohtunaisien” kuvaileminen prostituoituina yhteiskunnassa, jossa naisen

²²² ”Women in sexual servitude”, *The Japan Times*, 8.8.1993, ”Lawyers to seek compensation”.

²²³ Ks. esim. *The Japan Times*, 28.2.1994, ”U.N. rapporteur on sex slaves seen”.

²²⁴ Gluck 2007, 69.

²²⁵ Kumagai 2015, 156–157; McCormack 2000, 54.

siveys ja uskollisuus olivat keskeisiä arvoja, vahvasti heidän kokemuksiinsa liittyvää stigmaa ja heikensi uhrien halukkuutta astua esiin, kertoa tarinoitaan tai vaatia korvauksia. Seksiorja-sanalla oli siis merkittävä vaikutus siihen, miten ihmiset yleisesti, mutta erityisesti aasialaiset, suhtautuivat ”lohtunaisiin”.²²⁶

Seksiorja-termin yleistyminen *The Japan Timesin* uutisoinnissa heijasti sekä kansainvälisen ihmisoikeuskeskustelun vaikutusta että lehdessä tapahtunutta kielen ja näkökulmien uudelleenmuotoutumista. Vaikka *The Japan Times* ei täysin luopunut ”pakkoprosituution” kaltaisista ilmauksista ja käyttää vielä tänäkin päivänä yleisesti omaksuttua termiä ”lohtunaisista”, näyttivät toimittajat ottaneen huomioon uhrien toiveen tuoda heidän kärsimyksensä näkyvämmäksi ja kuvata sitä aiempaa konkreettisemmin.

Myös pakkovärväykset tunnustanut Kono-lausunto antoi lehdelle enemmän liikkumavaraa retoriikan suhteen. Ennen Kono-lausuntoa *The Japan Times* vältti uutisoinnissaan sanoja, kuten ”raiskaus” tai ”vapaudenriisto”, vaan käytti pehmeämpiä ilmaisuja, kuten ”pakkoprosituutio” ja ”naisten mobilisointi”, mikä etäännytti lukijaa ”lohtunaisien” kokemuksista.²²⁷ Epämääräisten mainintojen rinnalle alettiin kuitenkin vähitellen sisällyttää sitaatteja, joissa mainittiin myös ”hyväksikäytöt” ja ”ihmisoikeusloukkaukset”.²²⁸ Kono-lausunnon jälkeen julkaistussa pääkirjoituksessa ihmisoikeusnäkökulma vahvistui entisestään. Lehti käsitteli lohtunaisjärjestelmän moniulotteisia vaikutuksia uhrien elämään kirjoittamalla petoksista, sieppauksista, raiskauksista, kidutuksesta ja itsemurhasta.²²⁹ Uhrien kertomien yksityiskohtien kirjoitettiin olevan ”järkyttäviä”.²³⁰ Pääkirjoitus korosti aiempaa selvemmin myös hallituksen moraalista vastuuta toteamalla, että ”aitoa anteeksipyyntöä ja vastuunkantoa mittaamattomasta inhimillisestä kärsimyksestä ei ole vielä kukaan esitetty”.²³¹ Sanavalinta ”inhimillisestä kärsimyksestä” teki anteeksipyyntöön vaatimuksesta painavamman kuin esimerkiksi neutraalimpi viittaus ”tapahtumista” tai ”naisten kokemuksista”. Samalla se esitti uhrien kohtelun yksiselitteisesti ihmisoikeusrikkomuksena.

²²⁶ Barkan 2001, 51.

²²⁷ Ks. esim. *The Japan Times*, 16.2.1993, ”U.N. intervention urged over ‘comfort women’”; *The Japan Times*, 23.11.1993, ”Put war-brothel history in texts, Manila told”.

²²⁸ Ks. esim. *The Japan Times*, 30.5.1993, ”War issue to get U.N. probe”; *The Japan Times*, 27.6.1993, ”Draft takes up sex slave issue”.

²²⁹ *The Japan Times*, 6.8.1993, ”Japan accept the truth” pk.

²³⁰ ”Horrible”, *The Japan Times*, 6.8.1993, ”Japan accept the truth” pk.

²³¹ ”Actual apologies and the acceptance of responsibility for untold human suffering has not been forthcoming”, *The Japan Times*, 6.8.1993, ”Japan accept the truth” pk.

3.3 Vallanvaihto politiikassa muuttaa muistipolitiikan suuntaa

Vuoden 1993 alahuoneen vaalit merkitsivät käännekohtaa Japanin poliittisessa historiassa, kun yli kolme vuosikymmentä yhtäjaksoisesti hallinnut LDP menetti asemansa pääministeripuolueena. Japaniin muodostui uusi, useista oppositiopuolueista koostunut koalitiollahitus. Murrosvaiheen symboliksi muodostui LDP:n kansanedustajana aloittanut Morihiro Hosokawa, josta valittiin ensimmäinen LDP:n ulkopuolinen pääministeri 9.8.1993 perustamaansa Japanin Uuden Puolueen (JNP) puheenjohtajana. Uusi pääministeri toi mukanaan muutoksia Japanin tapaan käsitellä sen menneisyyttä, mihin *The Japan Times*issa tarttui heti. Uutisessa, joka käsitteli Hosokawan ensimmäistä puhetta pääministerinä, kerrotaan hänen ilmaiseensa, kuinka haluavansa Japanista toimijan, johon kansainvälinen yhteisö voi luottaa. Lausunnolla Hosokawa viittasi nimenomaan katumukseen Japanin menneisyydestä ja haluun käsitellä avoimemmin historian kipukohtia.²³²

Pääministeripuolueen vaihtuminen vaikutti myös reporteriklubijärjestelmän toimintaa. Uuden seitsemän puolueen koalitiollahituksen myötä toimittajat joutuivat sopeutumaan epäselvään työnjakoon ja aiempaa heikompiin resursseihin.²³³ Samaan aikaan JNP:n pääsihteeri Ichiro Ozawa lakkautti *kisha*-klubien perinteiset suljetut *kondan*-tilaisuudet ja ilmoitti uuden hallituksen siirtyvän avoimempiin tiedotuskäytäntöihin. Päätös vei toimittajilta tärkeimmät sisäpiirilähteet ja muutti tiedonkulun dynamiikkaa kriittisellä hetkellä. Uutisia oli nyt tuotettava ilman *kondan*-tilaisuuksien mahdollistamia epävirallisia taustakeskusteluja.²³⁴

Vaikka median ja poliitikkojen välinen suhde kävi läpi hetkellisesti läpi suuriakin muutoksia, ei tutuista ja turvallista *kisha*-klubeista koskaan täysin irtauduttu.²³⁵ Toimittajat alkoivat vähitellen rakentaa *kisha*-suhteitaan uudelleen ja uutisointi sekä politiikka palasivat nopeasti takaisin vanhaan samaan malliin.²³⁶ Muutoksilla saattoi olla hetkellisiä vaikutuksia myös *The Japan Times*in uutisointiin, mutta on vaikea erottaa, mikä oli seurausta reporteriklubien uudistuksista ja mikä taas lehden omaa suhtautumista uusiin poliittisiin johtajiin. Lohtunaisuutisoinnin muutosta 1990-luvun alkupuolella ei kuitenkaan voida selittää yksin reporteriklubijärjestelmän uudistusten kautta. *The Japan Times*issa esiintynyt kriittisyys ei sinällään ollut uusi ilmiö, vaan jatkoa lehden aiemmalle pettymykselle LDP:n politiikkaa kohtaan. Merkittävämpiä tekijöitä muutoksen taustalla olivat kansainvälisen ihmisoikeusdiskurssin vahvistuminen, lohtunaiskysymyksen kasvanut

²³² *The Japan Times*, 10.8.1993, "Reform legislation pledged for this year".

²³³ Altman 1996, 175–176.

²³⁴ Freeman 2000, 123–124; Farley 1996, 158.

²³⁵ Cooper-Chen 1997, 43–44; McCargo 2003, 74–75.

²³⁶ Farley 1996, 158.

kansainvälinen näkyvyys sekä Kono-lausunnolla lohtunaisille osoitettu hallituksen anteeksipyyntö, jotka yhdessä loivat aiempaa avoimemman kehityksen aiheen kriittisemmälle käsittelylle mediassa.

Entisenä journalistina Hosokawa osasi käyttää mediaa edukseen. Hän tiesi, minkälainen retoriikka vetosi äänestäjiin, minkä avulla hän onnistui pysymään muita poliitikkoja askeleen edellä. Myös media suhtautui häneen suopeasti.²³⁷ Hosokawasta rakennettiin *The Japan Times*issa positiivista kuvaa moraalisenä johtajana. Yksi ensimmäisistä Hosokawan teoista pääministerinä oli julkisesti luonnehtia keisarillisen armeijan toimia toisen maailmansodan aikana ”hyökkäyssodaksi” ja esittää katumuksensa Japanin armeijan uhreille. *The Japan Times* käsitteli puhetta etusivun uutisella, jossa puhetta pidettiin rohkeana.²³⁸ Hosokawan valintaa käyttää hyökkäyssota-termiä kuvattiin *The Japan Times*issa ”suorasanaiseksi katumuksen ilmaukseksi, jonka yksikään sodanjälkeinen pääministeri oli koskaan esittänyt” rakentaen samalla eroa hänen ja aikaisempien pääministerien varovaisempien tai välttelevien lausuntojen välille.²³⁹ Hosokawan kannanottojen kerrottiin herättävän kiitosta myös ulkomaalaisissa valtionjohtajissa.²⁴⁰ Uhrien reaktioita ei kuitenkaan uutisoinnissa käsitelty, mikä jälleen osoittaa *The Japan Timesin* taipumuksen painottaa kansainvälisen diplomatian näkökulmaa lohtunaisuutisoinnissaan.

Hosokawa toi puheillaan lohtunaisuutisointiin narratiivin, jossa Japani toimi väärin niin sodan kuin sotahistorian käsittelyn osalta, mutta pyrki nyt hyvittämään tekoja. Sensaatiohakuisempi media olisi voinut rakentaa hänen ympärilleen myytin sukupolvien mittaisten traumojen katkaisijana ottaen huomioon Hosokawan henkilökohtaisen taustan. Hänen isoisänsä Kono Fumimaro oli ruhtinas ja Japanin pääministeri Nanjingin verilöylyn aikaan. Fumimaro teki itsemurhan saatuaan tuomion A-luokan sotarikoksista.²⁴¹ Uutisointi kuitenkin vältti henkilökohtaisuudet ja säilytti asiallisen sävyn. Pääkirjoituksessa hänen kannanottonsa hyökkäyssodan tunnustamisesta ja pyrkimyksensä ratkaista lohtunaiskysymys esitetään liikkeenä oikeaan suuntaan, vaikka liike kirjoituksen mukaan tapahtuikin viiveellä.²⁴²

Toisen maailmansodan uhreille Hosokawa esitti pääministerikaudellaan toistuvasti pahoittelunsa, joille *The Japan Times* osoitti tukensa pääkirjoituksen tasolla asti.²⁴³ Lehden mukaan jokaisen valtion oli myös kannettava vastuunsa historiastaan riippumatta siitä, miltä teot näyttäytyvät

²³⁷ McCargo 2003, 67-68; Altman 1996, 176.

²³⁸ *The Japan Times*, 11.8.1993, "Nation wrongly led a war of aggression: Hosokawa".

²³⁹ "The most candid phrase of repentance ever used by postwar prime minister", *The Japan Times*, 15.8.1993, "Four ministers to visit Yasukuni".

²⁴⁰ *The Japan Times*, 21.8.1993, "Seoul tells South Koreans to end their victim mind-set".

²⁴¹ Buruma 2002, 297.

²⁴² *The Japan Times*, 16.8.1994, "Obstacles to winning a greater role" pk.

²⁴³ *The Japan Times*, 16.8.1994, "Obstacles to winning a greater role", pk.

suhteessa muihin.²⁴⁴ Kaikki eivät kuitenkaan pitäneet virallisia anteeksipyyntöjä tarpeellisina. Osa japanilaisista poliittisista ja diplomaattisista toimijoista piti Saksan kaltaista menneisyyden käsittelyä liiallisena ja jopa kansallista identiteettiä uhkaavana.²⁴⁵ Pääministerinä Hosokawa myös edusti uutta koalitiollahitusta, ei yhtäjaksoisesti hallinnutta LDP:tä, jonka monet LDP:n jäsenet olivat julkisia anteeksipyyntöjä vastaan ja jättivät saapumatta hallituksen kokouksiin, joissa historian hyvittäminen käsiteltiin, välttääkseen mahdolliset äänestykset.²⁴⁶ Vaikka Hosokawan puheita arvostettiin niin Etelä-Koreassa kuin muualla Aasiassa, eivät pääministerin toimet yksin riittäneet kaventamaan valtioiden välisiä kuiluja.

The Japan Times ei piilotellut lukijoiltaan Japanissa esiintynyttä anteeksipyyntöjen vastustamista. Lehdessä julkaistiin toimittaja Takahiko Uedan artikkeli, jossa hän keskittyi konservatiivien näkemyksiin, joiden mukaan Hosokawan esittämä anteeksipyyntö oli ollut tarpeettoman nöyristelevä. Konservatiiviset poliitikot ja tutkijat olivat Uedan mukaan pettyneitä, ettei Hosokawa ollut huomionnut anteeksipyyntöä herättämää harmistusta veteraaneissa ja kaatuneiden sotilaiden omaisissa. Hosokawan lausuntoa arvosteltiin muun muassa Japanin sodassa kaatuneiden omaisten yhdistyksen pääsihteerin sitaatissa:

Hänen [Hosokawan] kommenttinsa tuhosi arvopohjan jäseniltämme, jotka ovat ylpeitä isistään ja pojistaan, puolisoistaan ja veljistään, jotka omistivat arvokkaan elämänsä kansakunnan rauhalle ja hyvinvoinnille.²⁴⁷

Ueda tuo artikkelissa esiin, kuinka Hosokawan näkemyksiä haastavia kansanedustajia löytyi sekä LDP:n että JNP:n riveistä. Heidän näkemyksissään anteeksipyyntö nähtiin poliittisesti riskialttiina eleenä, joka saattoi tarpeettomasti vahvistaa ”lohtunaisten” odotuksia korvauksista.²⁴⁸ Huomio kuvasi onnistuneesti ajan poliittista tilannetta. Lohtunaiskysymys herätti poliitikoissa ja virkamiehissä huolta. Pelkona oli, että mahdollisista korvauksista muodostuisi maalle merkittävä taloudellinen rasite.²⁴⁹ Uedan uutisen tarkoituksena ei ollut kyseenalaistaa lehden linjaa, vaan tarjota lukijalle näkymä Japanin sisäiseen keskusteluun ja pelkoihin, jotka liittyivät anteeksipyyntöihin ja ”lohtunaisten” esittämiin korvausvaatimuksiin.

Hosokawa erosi pääministerin tehtävästä huhtikuussa 1994. Hänen seuraajansa, vain lyhyen aikaa pääministerinä toiminut Tsutomu Hata, ei ehtinyt nousta lohtunaiskysymyksessä merkittäväksi

²⁴⁴ *The Japan Times*, 23.9.1993, ”How to put the war behind us”, pk.

²⁴⁵ Buruma 2002, 8.

²⁴⁶ Saaler 2006, 74.

²⁴⁷ ”His comment destroyed the very foundation of our members, who are proud of their fathers and sons, husbands and brothers who devoted their precious lives to the nation’s peace and prosperity”, *The Japan Times*, 20.10.1993, ”Hosokawa’s war apology continues to spark debate.”

²⁴⁸ *The Japan Times*, 20.10.1993, ”Hosokawa’s war apology continues to spark debate.”

²⁴⁹ Kingston 2013, 165.

henkilöksi, eikä hän saanut mediassakaan paljoa huomiota aihetta käsittelevässä uutisoinnissa. Tästä huolimatta on Hatan kauden uutisoinnissa havaittavissa kiinnostavia piirteitä siitä, miten hallituksen ja ”lohtunaisten” välistä suhdetta käsiteltiin mediassa. Uutinen Hatan ja Kim Hak Sunin sattumanvaraista kohtaamista parlamenttitalolla rakensi pääministeristä kuvan johtajana, joka oli valmis kuuntelemaan uhreja ja keskustelemaan tilanteesta heidän kanssaan suoraan.²⁵⁰

Vastakkainasettelun sijaan uutisissa rakentui kehys, jossa kiistan keskiöön nousi kiire, joka kiteytyi Kim Hak Sunin siteerattuun pyyntöön, jossa hän vetosi pääministeriin ratkaisemaan korvauksiin liittyvät haasteet ”ennen kuin me kuolemme”.²⁵¹ Sitaatti toi esiin paitsi hallituksen kokemaa painetta myös naisten epätoivoa. Uhrien rajallinen elinaika muodosti ratkaisulle konkreettisen ja väistämättömän aikarajan.

Hatan vastavalittu hallitus joutui myös kiusalliseen tilanteeseen oikeusministeri Shigeto Nagano noustessa otsikoihin hänen toista maailmansotaa koskevista revisionistisista näkemyksistä. Nagano kiisti, että Nanjingin verilöyly olisi koskaan tapahtunut ja väitti, että tulkinnat Japanin sotaaikaisista toimista hyökkäystekoina olivat vääriä. Kommentit nousivat myös *The Japan Timesin* uutisiin, joissa ministerin näkemykset toistettiin lukijalle, mutta niiden kehystäminen sai ne vaikuttamaan kyseenalaisilta. Utiseen oli liitetty muun muassa huomio, kuinka Nagano oli Nanjingin verilöylyn aikaan vasta 15-vuotias, mikä epäsuorasti korosti hänen kokemuksensa ja näkemyksensä rajoittuneisuutta.²⁵² Vaikka *The Japan Times* uutisoi oikeistokonservatiivien revisionistien näkemyksistä, ne esitettiin selvästi yksittäisten henkilöiden mielipiteinä, ei totuuksina.

Poliitikkojen anakronistiset kommentit herättivät erityisesti naapurimaissa epäilyksiä Japanin sovintoaleiden aitoudesta ja lisäsivät muodostuneen diplomaattisen kiistan jännitteitä. *The Japan Times* nosti pääkirjoituksissa itse esiin, kuinka poliitikkojen ongelmalliset lausunnot ”lohtunaisista” ja Japanin sotahistoriasta närkästystä niin ulkomailla kuin myös japanilaisten keskuudessa. Pääkirjoituksessa todetaan, että epäilykset ovat ymmärrettäviä ottaen huomioon, kuinka:

järjettömiä lausuntoja ovat antaneet myös poliitikot liberaalidemokraattisesta puolueesta, joka johti maata 38 vuoden ajan aina viime kesään asti.²⁵³

Kirjoituksessa lehti ottaa selvästi etäisyyttä poliitikkojen harkitsemattomiin lausuntoihin ja korostaa, että niiden vaikutusta ei tule vähätellä, vaan niihin on suhtauduttava vakavasti.

Maininnalla lehti myös ehkäisi, ettei ulkomaalaisille lukijoille muodostuisi käsitystä Japanista

²⁵⁰ *The Japan Times*, 10.6.1994, ”Hata meets ‘comfort women’”.

²⁵¹ ”Before we die”, *The Japan Times*, 10.6.1994, ”Hata meets ‘comfort women’”.

²⁵² *The Japan Times*, 5.5.1994, ”Nagano denies Nanjing Massacre”.

²⁵³ ”Absurd statements by politicians belonging to the Liberal Democratic Party, which governed this country for 38 years until last summer”, *The Japan Times*, 16.8.1994, ”Obstacles to winning a greater role” pk.

vastuuta kaihtavana kansakuntana, vaan rakensi tarkoituksellisesti eroa historiaa pakoilevien ja jopa kieltävien poliitikkojen sekä tavallisten japanilaisten näkemysten välille.

3.4 ”Hallituksen tulisi kantaa teoistaan vastuu” – keskustelun keskittyminen korvauksiin

Pohdinnat Japanin oikeudellisesta vastuusta ja mahdollisten rahallisten korvausten muodosta olivat osa *The Japan Timesin* lohtunaisuutisointia jo ensimmäisten uhrien todistusten yhteydessä, mutta vuonna 1994 käsiteltiin uhrien vaatimia rahallisia korvauksia lähes jokaisessa ”lohtunaisia” käsittelevässä uutisessa. Korvaukset nousivat lohtunaiskysymyksen keskeisimmäksi, mutta myös uutisoiduimmaksi aiheeksi. Monet poliitikot olivat ilmaisseet jo moraalista tukeaan ”lohtunaisille” ja tunnustaneet tapauksen vakavuuden, mutta konkreettiset rahalliset korvaukset osoittautuivat huomattavasti haastavammaksi teemaksi.

Lehdistö seurasi tarkasti kiivasta väittelyä uhrien ja heidän tukijoidensa sekä Japanin viranomaisten välillä siitä, olivatko korvausvaatimuksensa perusteltuja. Kansalaisjärjestöt olivat aktiivisempia kuin aikaisemmin, ja hallitus pelkäsi, että myöntämällä ”lohtunaisille” virallisia korvauksia, avaisi se samalla oven laajemmille vaatimuksille muilta sota-ajan uhreilta eri puolilta Aasiaa.²⁵⁴

Poliitikkojen huoli anteeksipyyntöjen mahdollisista taloudellisista seurauksista oli julkisesti tiedossa ja näkyi myös *The Japan Timesissa*.²⁵⁵

Uutisissa korvauskeskustelun keskeisimmäksi hahmoksi muodostui Tomiichi Murayama, joka valittiin Japanin pääministeriksi 10.6.1994. Murayamasta tuli ensimmäinen vasemmistolainen pääministeri sodanjälkeisessä Japanissa, kun Japanin Sosialistinen Puolue (myöhemmin SDPJ²⁵⁶) muodosti yhteishallituksen LDP:n kanssa. Henkilökohtaisella tasolla Murayama oli varsin pidetty pääministeri, mikä välittyi myös *The Japan Timesista*.²⁵⁷ Epätavallinen hallitusliittouma kuitenkin herätti laajaa hämmennystä niin kotimaassa kuin mediassa.²⁵⁸

Lehdessä esitettiin epäileviä näkemyksiä koalitionhallituksen kyvystä ratkaista korvauskiista.

Esimerkiksi toimittaja Mari Kosekin analyysissa aiheetta käsiteltiin seuraavasti:

²⁵⁴ Barkan 2001, 57.

²⁵⁵ Ks. esim. *The Japan Times*, 23.7.1994, ”Payment not part of redress plan”.

²⁵⁶ Puolueen japaninkielinen nimi *Nippon shakai-to* käännetään Japanin sosialistiseksi puolueeksi (JSP), mutta *The Japan Times* käyttää artikkeleissa puolueesta nimeä Japanin sosiaalidemokraattinen puolue (SDPJ). Virallisesti nimi otettiin käyttöön vasta vuonna 1996, mutta selkeyden kannalta, käytetään lyhennettä SDPJ myös tässä tutkielmassa.

²⁵⁷ McCargo 2013, 148.

²⁵⁸ McCargo 2003, 74–75.

Murayaman hallitus on luvannut edistää näitä kysymyksiä ensi vuoteen mennessä, jolloin tulee kuluneeksi 50 vuotta toisen maailmansodan päättymisestä. Näihin kiistanalaisiin kysymyksiin kuuluu muun muassa korvausten maksaminen entisille lohtunaisille, jotka pakotettiin palvelemaan japanilaisia sotilaita prostituoituina... Yhdenkään näiden ratkaisu ei kuitenkaan tule olemaan helppoa, etenkin kun SDPJ:n ja LDP:n näkemykset sodan sovittamisesta ja valtion vastuusta eroavat niin merkittävästi toisistaan. Sosialistien voi olla pakko jatkaa tasapainoilua oman poliittisen identiteettinsä säilyttämisen ja pääministerin tukemisen välillä.²⁵⁹

Sitaatista ilmenee myös vuoden 1995 ympärille rakentunut symbolinen lataus, joka näkyi uutisten lisäksi myös pääkirjoituksen tasolla.²⁶⁰ Ajankohdasta toivottiin käännekohtaa Japanin sotahistorian uudelleen käsittelylle ja sovinnontekoprosessille, mikä asetti Murayaman hallitukselle selkeän aikataulun ratkaisun löytämiseksi. Murayama joutui kahden puolueen ristituleen, mikä lopulta johti SDPJ:n kannatuksen laskuun.²⁶¹

Hallitus ryhtyi valmistelemaan entisille ”lohtunaisille” tarkoitettua korvausrahaa vuonna 1994, mutta suunnitelmat saivat aikaan ristiriitaisen vastaanoton. Suunnitelmana oli perustaa rahasto, jonka varat tulisivat yksityisiltä tahoilta, kuten yrityksiltä, järjestöiltä ja yksittäisiltä lahjoittajilta. Hallitus ehdotti, että korvaukset maksettaisiin ”lohtunaisille” lahjana tai sympatian osoituksena sen sijaan, että kyse olisi valtion *virallisista* korvauksista. Uutisoidessaan hallituksen suunnitelmista *The Japan Times* oli lisännyt tekstiin huomion, kuinka ”jopa hallituksen sisällä epäillään, pystytäänkö tällaisin keinoin keräämään riittävästi rahaa.”²⁶² Lisäys kiinnitti huomiota hallituksen sisäisiin ristiriitoihin, mutta antoi suunnitelmasta samalla myös epäuskottavan kuvan.

Kriittisiä näkemyksiä yksityisrahoitteista rahastoa kohtaan esiintyi erityisesti liberaalien tutkijoiden, aktivistien, ihmisoikeusjuristien sekä Japanin sosialistien sekä kommunistien puolueen jäsenten keskuudessa. Liberaalit jakautuivat rahaston perustamisesta käydyissä keskusteluissa kahteen leiriin: rahaston vastustajiin ja kannattajiin. Erimielisyydet liittyivät ennen kaikkea siihen, kuka korvauksista vastaisi ja millä tavoin ne olisi järjestettävä. Rahastoa vastustaneet liberaalit korostivat, että korvaustoiminnan tulisi perustua yksinomaan Japanin hallituksen oikeudelliseen

²⁵⁹ “Murayama’s government has vowed to make progress on these issues by next year which marks the 50th anniversary of the end of World War II. Such thorny issues include compensating former comfort women who were forced to serve as prostitutes for Japanese soldiers... But none of these will be easy to solve, especially with the SDPJ and the LDP still far apart on their views on war atonement and the extent to which the state is responsible, and the Socialists may have to continue walking the tightrope between preserving their identity and supporting the prime minister”, *The Japan Times*, 3.11.1994, “A-bomb redress accord saves coalition”.

²⁶⁰ Ks. esim. *The Japan Times*, 23.9.1993, “How to put the war behind us”, pk; *The Japan Times*, 5.8.1994, “Cabinet defends its efforts to resolve war redress issues”.

²⁶¹ Kingston 2013, 105.

²⁶² “There are doubts even within the government whether a sufficient amount of money can be collected through such methods”, *The Japan Times*, 23.8.1994, “Latest war redress plan for ‘comfort women’ hit”.

velvollisuuteen. Heidän kannanotoissaan välittyi kiire ja tunne tilanteen kriisiytymisestä, jos hallitus ei ottaisi vastuuta maan kolonialistisesta ja imperialistisesta historiasta. He reagoivat jyrkästi myös jokaiseen hallituksen korvausesitykseen. Rahastoa kannattavat liberaalit, joukossaan muun muassa sosialistipuolueen poliitikkoja, puolestaan hyväksyivät suunnitelman rahaston rahoitusmallista kompromissina, joka mahdollisti edes jossain määrin ”lohtunaisten” aseman edistämisen konservatiivisen vastarinnan keskellä.²⁶³

Lehti ei rakentanut yksinkertaistettua kuvaa hallinnon toimien ratkaisuudesta, vaan antoi runsaasti tilaa korvauslinjaa kritisoiville näkemyksille, joissa rahastoa vastustavat näkemykset välittyivät selkeästi. Lehti nosti esiin niin kansalaisjärjestöjen kuin yksittäisten uhrien näkemyksiä.²⁶⁴ Uutisissa nousi esiin muun muassa Japanin sotatoimien ulkomaisia uhreja tukevien kansalaisjärjestöjen näkemys, kuinka:

Japanin hallituksen tulisi tunnustaa vastuunsa tekemistään julmuuksista. Hallituksen tulisi kantaa teoistaan vastuu esittämällä anteeksipyyntö ja henkilökohtaiset korvaukset suoraan jokaiselle uhrille – ei tarjoamalla yksityisistä varoista rahoitettua myötätuntolahjaa.²⁶⁵

Uhrien kerrottiin haluavan oikaista monien japanilaisten käsityksen siitä, että lohtunaiskysymys voitaisiin ratkaista pelkillä rahallisilla korvauksilla. Heidän ensisijaisina tavoitteinaan olivat totuudenmukaisen kuvan muodostaminen tapahtumista, vilpitön anteeksipyyntö Japanin valtiolta sekä syyllisten saattaminen oikeudelliseen vastuuseen. Vasta näiden toteuduttua olisivat rahalliset korvaukset ajankohtaisia.²⁶⁶

Myös kansainvälisten organisaatioiden näkemykset näkyivät *The Japan Timesin* uutisissa. Lehti esimerkiksi raportoi ICJ:n selvityksestä, jossa todettiin Japanilla olevan sekä moraalinen että oikeudellinen velvollisuus maksaa korvauksia ”lohtunaisille”.²⁶⁷ Korvauskysymys kytkeytyi uutisissa yhä selvemmin myös osaksi moraalista vastuuta. Näkökulma kiteytyi Tokion yliopiston professorin Haruki Wasan sitaatissa:

²⁶³ Kumagai 2015, 154–155.

²⁶⁴ Ks. esim. *The Japan Times*, 23.8.1994, ”Latest war redress plan for ‘comfort women’ hit”; *The Japan Times*, 29.8.1994, ”Expected ‘comfort women’ proposal hit”.

²⁶⁵ ”The Japanese government should admit its responsibility for committing atrocities. Then, not by giving a sympathy gift out of nongovernmental funds, but by directly expressing an apology and providing compensation to each victims, the Japanese government should take responsibility for its actions”, *The Japan Times*, 23.8.1994, ”Latest war redress plan for ‘comfort women’ hit”.

²⁶⁶ *The Japan Times*, 28.1.1994, ”‘Comfort women’ plan action”.

²⁶⁷ Ks. esim. *The Japan Times*, 6.9.1994 ”Jurists urge redress to ‘comfort women’”; *The Japan Times*, 26.11.1994, ”Private fund for former sex slaves”; *The Japan Times*, 8.12.1994, ”ICJ to protest disregard for report”.

Jos [me japanilaiset] emme ryhdy toimiin täyttääksemme velvollisuuttamme maksaa korvauksia sodan aikaisista tapahtumista, syyllistymme toiseen, vielä vakavampaan rikokseen.²⁶⁸

Kiista kytkeytyi uutisissa myös laajempaan historiallispoliittiseen vertailuun. Uhreja edustavan juristin kerrottiin todenneen, että toisin kuin Saksassa, jossa entisiä natsseja oli johdonmukaisesti tutkittu ja asetettu vastuuseen, japanilaisia sotarikollisia ei ollut asianmukaisesti tutkittu tai käsitelty oikeudessa.²⁶⁹ Vertaus teki näkyväksi sen, miten muualla vastaavanlaisia rikoksia oli käsitelty, ja miten vajavaisilta Japanin toimet näyttäytyivät niihin suhteutettuina. Vaikka *The Japan Times*issa ei säännöllisesti rinnastettu ”lohtunaisten” kokemuksia Saksan sotarikoksiin, on merkittävää, että tällaisia viittauksia kuitenkin sisällytettiin osaksi uutisointia. Vertaus auttoi erityisesti kansainvälistä yleisöä hahmottamaan ”lohtunaisten” kokemusten raakuuden laajemmassa historiallisessa ja moraalisisessa kontekstissa, mikä teki tapauksesta helpommin ymmärrettävän. Samalla se osoitti, ettei Japanin rinnastaminen natsi-Saksaan ollut uutisissa poissuljettu tabu, vaan huomioita esitettiin osana keskustelua Japanin vastuusta ja menneisyyden käsittelystä.

Lohtunaisuutisointi alkoi välittää kuvaa kiistan eskaloitumisesta, kun uhrien ja heidän tukijoukkojensa protestikeinot muuttuivat entistä dramaattisemmiksi ja painokkaammiksi. *The Japan Times* raportoi uhrien nälkälakoista sekä tapauksesta, jossa kolme korealaista entistä ”lohtunaista” yritti tehdä joukkoitsemurhan Japanin suurlähetystön edessä Etelä-Koreassa. Tekstissä kuvattiin naisten puhtaanvalkeaa vaatetusta ja yritystä viiltää vatsansa auki, mikä loi uutiseen vahvaa symboliikkaa.²⁷⁰ Valkea vaatetus yhdistetään usein puhtauteen, mutta monissa Aasian maissa se symboloi myös suruaikaa ja kuolemaa. Vastan auki viiltäminen taas tuo mieleen vanhaan japanilaisen samuraiden *seppuku*-itsemurharituaaliin, jossa rituaalimenoin samurait suorittivat häpeän sovittamisena kunniakkaaksi mielletyn itsemurhan muun muassa viiltämällä vatsansa auki. Kuvauksella *The Japan Times* konkretisoi, kuinka vakavasti naiset suhtautuivat hyvittämiseen. Heistä välittyy herkkä, mutta raadollinen kuva uhreina, jotka olivat valmiita uhraamaan jopa henkensä, jotta heidän kokemuksensa tunnustettaisiin Japanin valtion toimesta. Naisten kärsivällisyys alkoi olla lopussa, ja että hallituksen olisi kiireellisesti ryhdyttävä toimenpiteisiin tilanteen ratkaisemiseksi.

²⁶⁸ “If we don’t take any measures to fulfil our obligation for wartime reparations, we will commit another crime, a more serious one”, *The Japan Times*, 15.8.1993, “Full account of war, amends urged”.

²⁶⁹ *The Japan Times*, 28.1.1994, “‘Comfort women’ plan action”.

²⁷⁰ *The Japan Times*, 25.11.1994, “‘Comfort women’ apology mulled”; *The Japan Times*, 26.1.1994, “Cops foil suicide bid by ‘comfort women’”.

The Japan Timesin pääkirjoituksissa korvauskysymykseen suhtauduttiin varovaisen myönteisesti. Lehdessä ilmaistiin, kuinka korvauksia merkittävämpää on anteeksipyyntöjen aitous ja poliittisten päättäjien toimet, joiden tulisi myös vastata anteeksipyyntöä:

Asian [menneisyyden vääryyksien hyvittämiseen] ydin on moraalinen kunniallisuus, ei raha. Anteeksipyyntöjä tulee seurata vilpittömät hyvittämisen ja sovinnon eleet.²⁷¹

Vaikka lehti ei suoranaisesti vaatinut ”lohtunaisille” henkilökohtaisia korvauksia, se korosti, että Japanin aiemmin maksamat hyvitykset eivät olleet riittäviä korvaamaan yksilöiden kokemaa kärsimystä.²⁷² Lehti ei siis avoimesti vaatinut uhreille henkilökohtaisia korvauksia tai valtion rahoittamaa rahastoa, mutta rakensi uutisointiinsa kehystä, jossa tällaiset näkemykset saivat tilaa ja tulivat ymmärretyiksi.

²⁷¹ “Moral decency, not money, is the heart of the issue. Apologies need to be followed by sincere gestures of atonement and reconciliation”, *The Japan Times*, 23.9.1993, “How to put the war behind us”, pk.

²⁷² Ks. esim. *The Japan Times*, 28.1.1994, “‘Comfort women’ plan action”.

4 Uutisointi lohtunaisista 1995–1996: Kiista korvauksista, katumuksesta ja kunniaista

Hosokawan ja hänen seuraajiensa suunnitelmat seksiorjuuden uhrien kokemusten hyvittämisestä muotoutuivat lopulta kiistanalaiseksi Asian Women's Fund -rahastoksi (AWF), joka ei onnistunut täyttämään seksiorjuuden uhrien toiveita aidosta ja välittömästä katumuksen osoituksesta. Uhrien tyytymättömyyden lisäksi uutisoinnissa korostui Japanissa voimistunut revisionistinen vastareaktio sotahistorian kriittisemmästä uudelleenarvioinnista. Luvun tarkoitus on tarkastella, miten *The Japan Times* käsitteli lohtunaiskysymystä ajanjaksolla, jolloin Japani oli jo perustanut korvausrahaston, mutta ei ollut valtiona vielä ottanut täyttä vastuuta sota-ajan tapahtumista. Samalla luku tarkastelee, miten kiistan ympärillä kasvaneet jännitteet heijastuivat *The Japan Timesin* käyttämään kieleen lohtunaiskysymystä käsittelevissä uutisissa.

4.1 Asian Women's Fund – kiistanalainen korvausrahasto *The Japan Timesissa*

Hosokawan hallituskaudella *The Japan Timesin* lohtunaisuutisoinnissa oli havaittavissa varovaisen toiveikas sävy aktiivisemmän muistipolitiikan ja korvausjärjestelyjen edistymisen suhteen. Taustalla vaikutti poikkeuksellinen tilanne, kun ensimmäistä kertaa vuosikymmeniin Japanin hallitusta johti jokin muu puolue kuin LDP. Murayaman hallituskaudella toiveet pysyivät maltillisina. LDP oli jälleen osana hallitusta, eikä Hosokawan lyhyeksi jäänyt pääministerikausi ollut onnistunut tuottamaan konkreettisia, oikeudellisia keinoja ”lohtunaisien” aseman parantamiseksi. Uutisoinnin sävy ei ollut pessimistinen tai toiveikas, vaan realistisen kriittinen.

Vuotta 1995 ehti kulua vain kolme päivää, kun *The Japan Timesin* toimittaja Mari Koseki julkaisi analyysin, jossa hän jo ennusti korvauskysymyksen ratkaisusta sodan päättymisen 50-vuotismuistovuoden avainongelmaa.²⁷³ Koseki kirjoittaa, kuinka Murayama toivoi korvauskiistan ratkaisusta hallituskautensa tunnuspiirrettä, mutta jatkuvat kompromissit LDP:n kanssa uhkasivat ”murskata puolueen identiteetin”.²⁷⁴ Uutisessa hallituspuolueet jaetaan lukijalle helposti hahmotettavasti kahteen leiriin: sosiaalidemokraatteihin, jotka katsoivat valtion olevan vastuussa sodasta ja pitivät Japanin hyvitystoimia riittämättöminä sekä liberaalidemokraatteihin, joiden

²⁷³ *The Japan Times*, 3.1.1995, “War atonement measures likely to dominate domestic agenda”.

²⁷⁴ “Crush the party's identity”, *The Japan Times*, 3.1.1995, “War atonement measures likely to dominate domestic agenda”.

mukaan korvauksista oli jo sovittu sodanjälkeisissä kahdenvälisissä sopimuksissa eikä henkilökohtaisia korvauksia olisi tästä syystä enää tarpeen maksaa.²⁷⁵

Vuonna 1995 ”lohtunaisista” uutisoitiin *The Japan Times*issa aiempaa harvemmin.

Hallituslähteisiin tukeutuva uutisointi säilyi pääosin raportoivana, eikä poliittisilta toimijoilta tullut kevään aikana juuri uusia kannanottoja korvausrahaston etenemisestä. Pääministeri Murayamakaan ei juuri kommentoinut lohtunaiskysymystä ennen heinä–elokuuta, jolloin keskustelu vilkastui korvausrahaston toiminnan käynnistymisen yhteydessä. Ennen lohtunaisrahaston toiminnan käynnistymistä *The Japan Times*issa esitetty kritiikki rahastoa kohtaan ilmeni pääasiassa ulkopuolisten tahojen sitaattien kautta. On mahdollista, että lehti pidättäytyi ottamasta yksityiskohtaisesti kantaa rahastoon ennen sen perustamista, sillä kaikki tiedot eivät tuolloin olleet vielä viranomaisten vahvistamia. Esimerkiksi entisen pääministerin Takeo Mikin puolison kommentin sisällyttämisellä lehti antoi tilaa näkemyksille, jotka korostivat hallituksen vastuuta korvausrahaston rahoittamisessa:

”Hallituksen täytyy... itse kantaa vastuu sen sijaan, että siirtäisi sen kansalaisten harteille”, Miki sanoi.²⁷⁶

Uutisissa nostettiin esiin myös huomioita suoraan Japanin Punaiselta Ristiltä, jonka alaisuuteen rahasto oli määrä perustaa:

Yhdistys ei katso, että ehdotettu rahasto olisi saanut koko kansakunnan tuen, kuten hallituksen virkamiehet väittävät.²⁷⁷

Uutisiin lisättiin mainintoja uhreilta ja heidän tukijoiltaan, kuinka suunnitteilla oleva rahasto asettaisi uhrit kiusalliseen tilanteeseen, jossa heidän tulisi hyväksyä korvaukset Japanin kansalaisilta.²⁷⁸ Tukijoukot kritikoivat lehdessä myös muun muassa rahaston epämääräistä luonnetta ja hallituksen haluttomuutta vastata uhrien itse esittämiin vaatimuksiin.²⁷⁹ Sitaattien avulla lukija saa käsityksen siitä, että rahastoa arvosteltiin laajasti eri tahoilta. Samalla ne kuvastavat *The Japan Timesin* roolia ensisijaisesti tiedon välittäjänä, ei uhrien oikeuksien aktiivisena edistäjänä.

AWF aloitti vihdoinkin toimintansa heinäkuussa 1995. Aina maaliskuuhun 2007 asti toimineen rahaston tavoitteena oli maksaa jokaiselle taiwanilaiselle, eteläkorealaiselle ja filippiiniläiselle

²⁷⁵ *The Japan Times*, 3.1.1995, “War atonement measures likely to dominate domestic agenda”.

²⁷⁶ “The government must take ... responsibility instead of shifting it to the public,” she said”, *The Japan Times*, 4.5.1995, “Groups observe Constitution Day”.

²⁷⁷ “The society does not think the proposed fund has been supported nationwide, as government officials claim”, *The Japan Times*, 22.2.1995, “Red Cross undecided on fund”.

²⁷⁸ *The Japan Times*, 16.6.1995, “Victims criticize ‘comfort women’ fund”.

²⁷⁹ *The Japan Times*, 23.3.1995, “State won’t distribute ‘comfort women’ funds”.

entiselle ”lohtunaiselle” kahden miljoonan jenin (noin 20 000 dollarin) suuruinen korvaus.²⁸⁰

Lisäksi jokaiselle tarjottiin terveyden- ja sosiaalihuollon tukea sekä pääministerin, rahaston puheenjohtajan ja japanilaisten lahjoittajien allekirjoittamat kirjeet, joissa ilmaistiin katumusta ja pyydettiin tekoja anteeksi. Rahaston tarkoituksena oli rakentaa uudenlaista näkemystä Japanista valtiona, joka tunnustaa menneisyyden vääryydet ja osoittaa aitoa katumusta pyrkimyksillään hyvittää tekojaan.²⁸¹

Koska SDPJ:lle rahaston perustaminen sodan päättymisen 50-vuotisjuhlavuonna oli niin merkittävä tavoite, myöntivät sosiaalidemokraatit LDP:n konservatiivisiin vaatimukseen rahaston rahoittamisesta yksityisin varoin.²⁸² Eleen symbolisesta painoarvostaan huolimatta ei rahasto herättänyt uhrien luottamusta. Monet entisistä ”lohtunaisista” päätyivät lopulta kieltäytymään korvauksista sen rahoitusmallin takia. Vapaaehtoisten lahjoitusten varoin rahoitetut korvaukset kiersivät heidän mielestään Japanin valtion vastuun.²⁸³ Uhrien pettymys tuotiin *The Japan Timesissa* esiin hyvin suorasanaisesti: ”Nyt naiset ja heidän tukijansa kuvaavat Murayaman päätöstä ’petokseksi’”.²⁸⁴ Uutisessa myös todettiin osan aihetta tarkastelevien olevan sitä mieltä, että myös LDP:n johtama hallitus olisi saattanut päätyä vastaavaan ratkaisuun rahaston suhteen.²⁸⁵ Huomiolla viitataan siihen, että toiveista ja odotuksista huolimatta SDPJ:n asema pääministeripuolueena ei johtanut aikaisemmasta politiikasta poikkeaviin päätöksiin. Korvauskiistan kontekstissa näyttäytyivät Murayama ja SDPJ *The Japan Timesissa* heikkoina poliittisina toimijoina, jotka etäännyttivät kannattajansa tinkimällä arvoistaan yrittäessään säilyttää paikan pääministeripuolueena.

The Japan Times antoi uutisissaan ”lohtunaisille” tilaa kertoa rahastoon liittyvistä tuntemuksistaan ja vaatimuksistaan rahaston perustamisen jälkeen. Naisten kommenteista välittyi turhautuminen sekä hallituksen toimintaan että tilanteen pitkittymiseen. Sitaatit olivat aiempaa suorasukkaisempia, kuten:

Rahan pyytäminen japanilaisilta samalla, kun vaatimuksemme virallisesta korvauksesta sivuutetaan, on yritys tappaa meidät uudelleen, [Lee Ok Sun] sanoi.²⁸⁶

²⁸⁰ Yoko 1999, 63.

²⁸¹ Kumagai 2014, 119–121; Kumagai 2015, 149.

²⁸² Kumagai 2015, 149–150.

²⁸³ Gluck 2007, 69.

²⁸⁴ ”The women and their supporters now describe Murayama’s decision on the issue as a ‘betrayal’”, *The Japan Times*, 20.7.1995, ”SDPJ’s sex slave compromise alienated erstwhile supporters”.

²⁸⁵ *The Japan Times*, 20.7.1995, ”SDPJ’s sex slave compromise alienated erstwhile supporters”.

²⁸⁶ ”’To solicit money from Japanese citizens while ignoring our demand for official compensation is an action to kill us one more time,’ she said”, *The Japan Times*, 25.11.1995, ”Students get history lesson”.

The Japan Timesin omalla äänellä esitetty selkeä kritiikki alkoi kuulua vasta sen jälkeen, kun AWF oli virallisesti perustettu ja sen toiminta käynnistetty. ”Lohtunaisten” kokemuksia kuvataan pääkirjoituksessa tunteikkailta sanoilla kuten ”ahdinko”, ”barbaarinen” ja ”hyväksikäyttö”.²⁸⁷ Pääkirjoituksissa tunnustettiin tapahtumien pitkäaikaiset vaikutukset ja kuinka naiset ovat kärsivät ”emotionaalisisista ja fyysisistä haavoista, jotka eivät parane koskaan”.²⁸⁸ Viittaukset ”julkiseen närkästykseen” taas rakensivat kuvaa yhteiskunnallisesta konsensuksesta.²⁸⁹ Viittaus toimi todennäköisesti myös lehden tapana oikeuttaa hallituksen kriittisempää tarkastelua pääkirjoituksen tasolla. Kaikki tämä muodosti kehyksen, jossa naisten vaatimukset näyttäytyivät lukijalle perusteltuina, oikeutettuina ja niillä näytti olevan myös kansan tuki.

Pääkirjoituksessaan *The Japan Times* nosti esiin rahaston yhden haasteellisimmista tehtävistä: voisiko se onnistua vakuuttamaan uhrit siitä, että koko Japani todella katuu ”lohtunaisten” barbaarista kohtelua.²⁹⁰ Mielipidemittausten mukaan myös suuri osa japanilaisista piti korvaustoimia riittämättöminä. Vuonna 1995 peräti 62 % vastaajista piti Japanin hyvitystoimia puutteellisina, parikymppisten vastaajien keskuudessa jopa 70 %.²⁹¹ Kansalaisten mielipide erosi siis selkeästi erityisesti hallituksen äänekkään liberaalidemokraattisen konservatiivisiin linjasta. Vaikka *The Japan Times* ei raportoinut vastaavia kyselytuloksia AWF:a käsittelevän uutisoinnin yhteydessä, annettiin lehdessä tilaa näkemyksille, jotka heijastivat ja vahvistivat myös Japanin sisällä vallinnutta käsitystä korvausprosessin puutteellisuudesta.

Pitkään odotettu rahasto osoittautui monin tavoin ongelmalliseksi. Epävarmuus siitä, estäisikö korvausten vastaanottaminen myöhempiä oikeustoimia, sai osan uhreista pidättäytymään hakemuksista kokonaan.²⁹² Pääkirjoituksessa nostettiin esiin erityisesti rahaston viivästynyt päätöksentekoprosessi, joista lehti oli aikaisemminkin uutisoinnin yhteydessä esittänyt epäsuoria huomioita. Uutisessa todettiin, kuinka hallitus oli pitkään kiistänyt vastuunsa perustelemalla, että bordelleja ylläpitivät muodollisesti yksityiset välittäjät. ”Vaikutelma viattomuudesta” kuitenkin murtui, kun julkisuuteen tuli virallisia asiakirjoja, jotka osoittivat hallituksen osallistuneen lohtunaisjärjestelmän kaikkiin vaiheisiin.²⁹³ Kirjoituksessa *The Japan Times* rakentaa kuvaa hallituksesta, joka ei toiminut vain hitaasti korvausprosessin suhteen, vaan myös tietoisesti viivytteli ja peitteli osallisuuttaan, kunnes ulkopuolinen paine teki sen mahdottomaksi. Kirjoituksessa tuotiin

²⁸⁷ ”Plight”, ”barbaric”, ”abuse”, *The Japan Times*, 23.7.1995, ”Sex slaves deserve Japan’s remorse”, pk.

²⁸⁸ ”Emotional and physical wounds that will never heal”, *The Japan Times*, 23.7.1995, ”Sex slaves deserve Japan’s remorse”, pk.

²⁸⁹ ”Uproar”, *The Japan Times*, 23.7.1995, ”Sex slaves deserve Japan’s remorse”, pk.

²⁹⁰ *The Japan Times*, 23.7.1995, ”Sex slaves deserve Japan’s remorse”, pk.

²⁹¹ Gluck 2007, 56.

²⁹² Kumagai 2014, 122.

²⁹³ ”That reigned innocence”, *The Japan Times*, 23.7.1995, ”Sex slaves deserve Japan’s remorse”, pk.

myös esiin, kuinka päätös laajentaa korvauksia myös naisten lääkinälliseen tukeen tehtiin vasta, kun yksityisin varoin rahoitettua rahastoa kohtaan esitetty kritiikki voimistui.²⁹⁴

The Japan Times antoi pääkirjoituksessa Murayamalle pääministerinä tunnustusta konkreettisista toimistaan ”lohtunaisten” hyväksi. Kirjoituksessa todetaan, kuinka:

...millään hallinnon tasolla ei tehty juuri mitään, ennen kuin Murayama ilmoitti julkisesti viime vuonna, että Japani haluaa auttaa heitä [lohtunaisia].²⁹⁵

Tästä huolimatta Murayaman tekemät kompromissit korvauskysymyksen suhteen kuvataan olevan ”monella tapaa valitettavia, mutta väistämättöminä poliittisten realiteettien valossa”.²⁹⁶ Teksti loi kuvaa hallituksesta, jonka motiivit ovat oikeat, vaikka tulokset jäivät vajavaisiksi. Murayama kuvattiin aidosti halukkaaksi edistämään korvauskysymystä, toisin kuin LDP:n hallitukset, joiden politiikkaa lohtunaiskysymyksen suhteen lehti oli aiemmin luonnehtinut ”piittaamattomaksi”.²⁹⁷

4.2 Median ja Murayaman tapa muistaa sodan uhreja merkkivuonna 1995

The Japan Times käsitteli lohtunaiskysymystä yhä laajemmassa, kansainvälisessä ja moraalisisessa viitekehysessä. Aihetta alettiin kehystää osaksi seksuaalista väkivaltaa ja rasismia koskevaa keskustelua, mikä heijasteli 1990-luvun globaalisti vahvistuvaa ihmisoikeusnäkökulmaa.²⁹⁸

Erityisesti rahastoa vastustavat liberaalit ja uhrien tukijat pyrkivät kytkemään ”lohtunaiset” osaksi samaa kehystä kuin entisen Jugoslavian ja Ruandan sotarikostuomioistuimissa käsitellyt seksuaaliset sotarikokset. Tämän seurauksena lohtunaisjärjestelmä nähtiin yhä selvemmin esimerkkinä laajemmasta, aseellisiin konflikteihin liittyvästä systemaattisen väkivallan ilmiöstä.²⁹⁹

Tämän lisäksi tarkasteltiin ”lohtunaisten” kokemaa epäoikeudenmukaisuutta myös laajemmassa historiallisessa kontekstissa. Australialainen juristi kommentoi lehdelle, kuinka myös liittoutuneet olivat sodan aikana ylläpitäneet omia versioitaan ”lohtuasemista”, mikä osaltaan selittää, miksi Japania ei sodanjälkeisissä korvausmenettelyissä veloitettu maksamaan korvauksia

²⁹⁴ *The Japan Times*, 23.7.1995, ”Sex slaves deserve Japan’s remorse”, pk.

²⁹⁵ ”...Little was done at any level of government until Mr. Murayama publicly stated last year that Japan wanted to help them”, *The Japan Times*, 23.7.1995, ”Sex slaves deserve Japan’s remorse”, pk.

²⁹⁶ ”In many ways regrettable, but it is inevitable in view of the political realities”, *The Japan Times* 23.7.1995, ”Sex slaves deserve Japan’s remorse”, pk.

²⁹⁷ *The Japan Times*, 6.8.1993, ”Japan accepts the truth” pk.

²⁹⁸ Ks. esim. *The Japan Times*, 3.7.1995, ”Allies also to blame for ‘comfort women’”, *The Japan Times*, 26.7.1995, ”Former Nagasaki mayor wants colonial apology”, *The Japan Times*, 19.8.1995, ”U.N. panel slams Japan over sex slaves”.

²⁹⁹ Gluck 2007, 69.

hyväksikäyttämilleen seksiorjille.³⁰⁰ *The Japan Times* osoitti aikaisempaa rohkeampaa otetta uutisoimalla väitteistä, joiden mukaan Japanin hallitus oli vuonna 1993 painostanut Malaysian hallitusta vaikenemaan lohtunaiskysymyksestä.³⁰¹ Toisaalta lehden oli nyt myös turvallisempaa julkaista tarinoita, joissa LDP esitettiin manipuloivana ja kulissien takana vaikuttavana toimijana, kun pääministerin paikka oli jollain muulla.

Kaikesta tästä huolimatta oli vuonna 1995 ”lohtunaisia” koskevien uutisten määrä kuitenkin alhaisimmillaan sen jälkeen, kun Kim Hak Sunin ja muiden uhrien esiintulo oli nostanut aiheen julkisuuteen. Vaikka vuoden 1995 symbolista merkitystä korostettiin laajasti toisen maailmansodan päättymisen 50-vuotisjuhlavuotena, ei muistovuosi nostanut lohtunaiskysymystä uutisoinnin keskiöön toisin kuin olisi voinut ajatella. Vuoden alkupuoliskolla ei tapahtunut rahaston toiminnan käynnistämisen lisäksi merkittäviä uusia käänteitä, mikä heikensi lohtunaiskysymyksen uutisarvoa. Uutisointi tuntui kiertävän kehää, eikä onnistunut herättämään aiempien vuosien kaltaista kiinnostusta. Uhrien henkilökohtaiset kertomukset ja aiemmin julkaistut historiapainotteiset artikkelit, joissa kuvattiin tarkemmin ”lohtuasemien” todellisuutta, jäivät nyt vähemmälle huomiolle. ”Lohtunaisia” käsiteltiin kyllä korvauskeskustelun yhteydessä, mutta sen ulkopuolella he jäivät lähinnä symbolin kaltaiseksi muistutukseksi Japanin käsittelemättömästä menneisyydestä.

Ajankohta oli myös yksi uutisoinnin painopisteen siirtymistä selittävä tekijä. Vuosi 1995 oli Japanille monin tavoin symbolinen: myös Hiroshiman ja Nagasakin pommituksista tuli kuluneeksi 50 vuotta. *The Japan Timesin* hakutulosten vertailu osoittaa, että ”Hiroshima and Nagasaki” mainittiin vuoden 1995 uutisissa kaksinkertaisesti verrattuna hakuun ”comfort women”. Vuoden 1995 muistovuoden painopiste oli vahvasti japanilaisten omassa kärsimyksessä samalla.

Ei ole yllättävää, että *The Japan Times* käsitteli Hiroshiman ja Nagasakin muistoa uutisissaan laajasti. Ne olivat olennainen osa Japanin kansallista identiteettiä ja sodanjälkeistä kollektiivista muistia. Lehti käsitteli pommituksia kunnioittavasti, mutta pyrki samalla rakentamaan tulkintakehystä, jossa Japanin siviilien, sen armeijan uhrien, mutta myös muiden maiden kärsimystä oli mahdollista muistaa rinnakkain. Historioitsija John W. Dowerin artikkeli kuvasi tätä tasapainoa esittämällä Japanin samanaikaisesti sekä sodan uhrina että hyökkääjänä:

...Hiroshiman ja Nagasakin pommeissa menehtyi tuhansia korealaisia pakkotyöläisiä. Korealaiset olivat ikään kuin kaksoisuhreja – japanilaisten hyväksikäyttämiä ja

³⁰⁰ *The Japan Times*, 3.7.1995, ”Allies also to blame for ‘comfort women’”.

³⁰¹ *The Japan Times*, 29.5.1995, ”Japan pressured Malaysia to drop sex slave issue: experts”.

amerikkalaisten pommien polttamia. Samalla paljastui myös, että japanilaiset ovat samanaikaisesti sekä uhreja että uhkaajia.³⁰²

Lähestymistapa loi tilaa avoimelle keskustelulle Japanin roolista sodassa ja sen vastuusta, joka käsitti myös ”lohtunaisten” kokemukset. Pääkirjoituksessa ennen 50-vuotismuistovuotta toivottiin, että ”kaikkia sodassa menehtyneitä voitaisiin kunnioittaa hyvässä hengessä sopivana päivänä vuonna 1995”.³⁰³ Huomiot osoittavat, että vaikka *The Japan Times*issa Hiroshiman ja Nagasakin tapahtumat korostuivat muistovuoden uutisissa, kuten japanilaiselta medialta voisi odottaa, esitettiin Japani samaan aikaan sodan uhrina ja hyökkääjänä.

Kauan odotetun muistopäivän uutisointi kytki lohtunaiskysymyksen osaksi laajempaa sodan muistamisen kontekstia. Merkkipäivä toimi japanilaiselle irvokkaana muistutuksena siitä, että vielä puolen vuosisadan jälkeen olivat sota-ajan jättämät syvät haavat Japanin kansainvälisissä suhteissa yhä avoinna. Sota-aiheisia kysymyksiä käsiteltiin aktiivisesti mediassa tärkeän merkkipäivän yhteydessä. Erityisesti ideologisesti liberaalimmat mediat arvostelivat ankarasti poliitikkojen Yasukuni-vierailuja ja vaativat hallitukselta avoimempaa syyllisyyden tunnustamista ja vilpillisemmän katumuksen osoittamista uhreja kohtaan.³⁰⁴

Japanin antautumisen 50-vuotispäivänä 15.8.1995 pääministeri Murayama antoi lausunnon, josta tuli sekä sisällöltään että poliittiselta painoarvoltaan merkittävin kannanotto, jonka Japanin hallitus oli esittänyt sen jälkeen, kun maa oli solminut rauhan ja normalisoinut suhteensa liittoutuneisiin vuonna 1951.³⁰⁵ Lausunnossa Murayama tunnusti Japanin aiheuttaneen siirtomaavallan aikaisilla toimilla ja aggressiolla valtavaa vahinkoa ja kärsimystä monien maiden kansalaisille erityisesti Aasiassa. Hän toivoi, ettei vastaavia virheitä toisteta tulevaisuudessa, ja esitti anteeksipyyntönsä Japanin uhreille.³⁰⁶ Lausunto toimi pitkään Japanin muistipolitiikkaa ohjaavana linjauksena, jota noudattivat myös pääministerin Murayaman jälkeen.³⁰⁷ Niin kutsutun Murayama-lausunnon tärkeys selvästi tunnistettiin *The Japan Times*issa, sillä aihe oli etusivun uutinen. Turhan ylistäväksi ei lehti kuitenkaan ryhtynyt, sillä uutisessa tuotiin esiin lausunnon ristiriitainen luonne suhteessa valtion

³⁰² “...Thousands of Korean conscripted laborers were killed by Hiroshima and Nagasaki bombs. The Koreans were, in effect, double victims -exploited by the Japanese and incinerated by Americans. By the same token, the Japanese were revealed as being simultaneously victims and victimizers,” *The Japan Times*, 9.8.1995, “Hiroshimas and Nagasakis in Japanese memory”.

³⁰³ “With good will, an apt place might be found to honor all our war dead on a fitting day in 1995”, *The Japan Times*, 23.9.1993, “How to put the war behind us”, pk.

³⁰⁴ Lind 2009, 534.

³⁰⁵ Togo 2011, 350–351.

³⁰⁶ Tomiichi Murayama, “On the occasion of the 50th anniversary of the war's end”, 15.8.1995, Ministry of Foreign Affairs of Japan <<https://www.mofa.go.jp/announce/press/pm/murayama/9508.html>> [luettu 14.8.2025].

³⁰⁷ Togo 2011, 350–351.

korvauspolitiikkaan. Pääministerin kerrottiin lausunnon yhteydessä todenneen, ettei hallitus aio tästä huolimatta maksaa suoria korvauksia sodan uhreille.³⁰⁸

Valtion viralliset julkilausumat olivat keskeisiä sekä lohtunaiskysymyksen ratkaisussa, mutta myös aiheen uutisoinnissa. Ulkomailta kohdistunut paine sai japanilaiset mediat ottamaan kantaa siihen, tukivatko ne esitettyjä Kono- ja Murayama-lausuntoja. Julkisen keskustelun muutos näkyi erityisesti progressiivisissa sanomalehdissä, kuten *Asahi Shimbunissa*, jotka käsitelivät aktiivisesti muistipolitiikkaa ja sotavastuuta.³⁰⁹ *The Japan Timesin* pääkirjoituksissa ei suoraan otettu kantaa Murayama-lausuntoon, eikä lehti ilmoittanut avoimesti tukevansa sitä. Kuvaukset anteeksipyyntöä ja siihen liittyvistä toimista olivat kuitenkin myönteisiä. Lehdessä tuotiin esimerkiksi esiin, miten Murayaman hallitus oli kesästä 1994 lähtien käsitellyt aktiivisesti useita sodanjälkeisiä kysymyksiä, kuten osallistunut ”lohtunaisille” tarkoitetun yksityisen rahaston perustamiseen.³¹⁰ Lausunnosta uutisoidaan neutraaliin sävyyn ilman tunteikasta retoriikkaa, mutta teksteissä korostetaan pääministerin esittämää ”syvää katumusta” ja ”vahvaa sodanvastaisuutta”, mikä viittaa siihen, että *The Japan Times* piti näitä elementtejä korostamisen arvoisina.³¹¹

Japanin poliittisten toimijoiden aikaisempaa avoimempi ja tarkoituksenmukaisempi historian uudelleen käsittely herätti kuitenkin myös konservatiivien vastareaktion, mikä johti siihen, että Japanin historiapolitiikka alkoi saada yhä revisionistisempia ja nationalistisia piirteitä.³¹² Useat japanilaiset konservatiivit vastustivat hallituksen pyrkimyksiä ottaa näkyvämmiin vastuuta toisen maailmansodan tapahtumista. Murayama-lausunto herätti erityisesti LDP:n konservatiivisessa siivessä kritiikkiä, ja monet poliitikot kyseenalaistivat toistuvasti Konon, Hosokawan ja Murayaman esittämien anteeksipyyntöjen tarpeellisuutta.³¹³ Uutisoidessaan Murayama-lausunnon vastaanotosta *The Japan Times* kuitenkin painotti naapurimaiden reaktioita kotimaisen vastarinnan sijaan: kansainvälisten toimijoiden todettiin arvostaneen anteeksipyyntöä, mutta muistuttivat todellisen anteeksipyyntöä edellyttävän myös konkreettisia tekoja.³¹⁴ Konservatiivisia vastalauseita ei uutisoinnin yhteydessä tuotu esiin, mistä voi päätellä lehden halunneen korostaa vastuunkantoa ja aktiivista sovinnontekoa tukevia näkemyksiä.

Muistopäivän uutisoinnin yhteydessä lohtunaiskiistan kaksi ääripäätä tuodaan esiin hyvin konkreettisella tavalla. Uutisessa kuvattiin sotilasunivormuihin pukeutunutta joukkoa, jonka jäsenet

³⁰⁸ *The Japan Times*, 16.8.1995, ”Apology issued for war”.

³⁰⁹ Kim ja Sohn 2017, 87.

³¹⁰ *The Japan Times*, 16.8.1995, ”Apology issued for war”.

³¹¹ ”Deep remorse”, ”strong renunciation”, *The Japan Times*, 16.8.1995, ”Prime minister expresses remorse”.

³¹² Lind 2009, 534.

³¹³ Lind 2009, 532; Tanaka 1996, 8.

³¹⁴ *The Japan Times*, 16.8.1995, ”Apology issued for war”.

kertoivat olevansa valmiita uhraamaan henkensä Japanin puolesta. Tämän rinnalle oli lisätty sivullisen kommentti, jonka mukaan vastaava liikehdintä oli huolestuttavaa.³¹⁵ Lisäys ohjasi lukijan tulkintaa ja kehysti liikkeen ongelmalliseksi. Sotasympatisoijien jälkeen esiteltiin uutisessa 73-vuotias entinen ”lohtunainen”, joka puhui seremonioissa ja vaati anteeksipyyntöä Japanin hallitukselta.³¹⁶ Anteeksipyyntöä yhä vaativan uhrin esiintyminen muistopäivän artikkeleissa välitti viestin, joka tuki myös *The Japan Timesin* näkemystä: menneisyyden hyvittäminen oli vielä kesken.

4.3 Julkinen keskustelu kiristyy rahastosta huolimatta – tai sen seurauksena

Sosiaalidemokraattivetoisen hallituksen ja sodan päättymisen 50-vuotismuistovuoden saavutukset jäivät varsin suppeiksi, ja Murayama ilmoitti eroavansa tehtävästään pääministerinä 5.1.1996. *The Japan Timesin* pääkirjoituksen mukaan päätös oli ”yllätys ainoastaan ajoituksen suhteen”.³¹⁷

Poliittisesti haastavan toimintaympäristön vuoksi lehti suhtautui rahastoa koskeviin kompromisseihin ymmärtäväisesti, mutta kritisoi samalla pääministeriä ja tämän hallitusta siitä, etteivät ne onnistuneet uudistamaan valtion muistipolitiikkaa odotetulla tavalla. Pääkirjoituksessa hallitusta kuvailtiin seuraavasti:

Kohteliaasti ilmaistuna, Murayaman hallitus on ollut eräänlainen ”väliaikaishallitus”, joka on johtanut maata siirtymävaiheen läpi Liberaalidemokraattisen puolueen yksinvallan päätyttyä vuonna 1993. Vähemmän kohteliaasti ilmaistuna, hänen koalitiollahitustaan voitaisiin pitää ”viikunanlehtenä”, joka mahdollisti syvälle juurtuneiden poliittisten etujen pysymisen vallassa.³¹⁸

Murayamaa luonnehdittiin hyväntahtoiseksi ja lohduttavan isoisän kaltaiseksi hahmoksi, jolla oli kuitenkin toimikautensa aikana vain vähän vaikutusta Japanin poliittiseen kehitykseen.³¹⁹ Maan muistipolitiikkaa johdonmukaisesti uudistamaan pyrkindestä hallituksesta välittyi kuitenkin sitkeä kuva. *The Japan Timesin* mukaan Murayama kykeni, ”vaikkakin epätydyttävästi”, edistämään uudistuksia ja toimimaan lohtunaiskysymyksen suhteen määrätietoisemmin kuin pitkään hallituspuolueena toiminut LDP.³²⁰

³¹⁵ *The Japan Times*, 16.8.1995, ”Japan marks war’s end, remembers dead”.

³¹⁶ *The Japan Times*, 16.8.1995, ”Japan marks war’s end, remembers dead”.

³¹⁷ ”Is a surprise only as timing concerned”, *The Japan Times*, 6.1.1996, ”An unsurprising ‘surprise’”, pk.

³¹⁸ ”In polite terms, the Murayama’s Cabinet has been a ‘caretaker government,’ building the nation through a transnational period after the Liberal Democratic Party’s one-party rule ended in 1993. Less politely, his coalition government could have been considered a ‘fig leaf’ that permitted entrenched political interest to stay in power”, *The Japan Times*, 6.1.1996, ”An unsurprising ‘surprise’” pk.

³¹⁹ *The Japan Times*, 6.1.1996, ”An unsurprising ‘surprise’” pk.

³²⁰ ”Even if unsatisfactorily”, *The Japan Times*, 6.1.1996, ”An unsurprising ‘surprise’” pk.

Kansainväliset toimijat suhtautuivat rahastoon samansuuntaisesti kuin *The Japan Times*: varauksellisen myönteisesti. Rahaston todettiin korvaustoimena olevan puutteellinen, mutta askel kohti sovintoa.³²¹ Lehti toikin esiin myös näkemyksiä, joiden mukaan korvausprosessi ei vielä täyttänyt odotuksia, mutta sen katsottiin edustavan oikeansuuntaista kehitystä.³²² Rahasto ei kuitenkaan onnistunut rauhoittamaan julkista keskustelua. Kritiikki AWF:a kohtaan sekä uhrien pettymys säilyivät näkyvästi mediassa vielä korvaustoiminnan käynnistämisen jälkeen.

Uhrit, heidän tukijansa sekä monet japanilaiset vaativat, että valtio kantaisi seksiorjuuteen joutuneiden naisten hyväksikäytöstä sekä oikeudellisen että moraalisen vastuun. AWF oli tästä syystä monille pettymys, sillä siihen ei sisällynyt valtion rikosoikeudellisen vastuun myöntämistä, suoria korvauksia tai hallituksen virallista anteeksipyyntöä.³²³ Uhrit toivoivat, että Japanissa tunnustettaisiin, että heillä on vastuu hyvittää tekonsa. Samanlaisia näkemyksiä esiintyi myös *The Japan Timesin* omassa uutisoinnissa. Historiallisen vastuunkannon merkitys ja sen rajallisuus AWF:ssa välittyi esimerkiksi seuraavissa sitaateissa, joissa lehti on nähnyt tarpeelliseksi nostaa vastuun merkitystä:

Japanin hallitus on antanut useita lausuntoja, joissa se on esittänyt anteeksipyyntönsä naisille, jotka ovat pääosin aasialaisia, mutta se ei ole kertaakaan viitannut anteeksipyyntöihin ”moraalisena velvollisuutenaan”.³²⁴

Hallitus on ... kieltäytynyt myöntämästä toiminnan [AWF-rahaston ja korvausten maksamisen] oikeudellista vastuuta.³²⁵

Huomiot painottavat, ettei vastuunotto voi perustua pelkkiin tekoihin. Korvausten maksun tuli osoittaa, ettei kyse ollut vapaaehtoisesta eleestä, vaan Japanin velvollisuudesta toimia näin.

Lehti uutisoi, kuinka myös entiset ”lohtunaiset” ja heitä tukevat kansalaisjärjestöt kohdistivat painetta rahastoa ja sen tukijoita kohtaan. Lahjoittajayritysten tuotteita uhattiin jopa boikotoida. Uutisessa tuotiin ilmi, kuinka rahastoon lahjoittaminen merkitsi yrityksille huomattavaa maineenhallinnan riskiä.³²⁶ Uhrien reaktiot pakottivat nyt myös yritykset julkisesti määrittelemään oman kantansa lohtunaiskysymykseen. Uhrien käyttämä retoriikka rahastosta oli nyt myös entistä

³²¹ Kumagai 2016, 9–10.

³²² Ks. esim. *The Japan Times*, 7.2.1996, ”Tokyo urged to accept report”; *The Japan Times*, 10.8.1996, ”War crime survivors confer on redress”.

³²³ Kingston 2013, 168.

³²⁴ ”The Japanese government has issued several statements in the past to express its apology to the women, who are mostly Asians, but has never used the phrase ‘moral responsibility’”, *The Japan Times*, 19.7.1996, ”Japan to accept ‘moral responsibility’”.

³²⁵ ”The government... has refused to admit “legal” responsibility for the practice”, *The Japan Times*, 20.7.1996, ”Each former sex slave gets ¥2 million from fund”.

³²⁶ *The Japan Times*, 23.4.1996, ”Sex-slave fund donors’ profile low”.

ehdottomampaa. Rahastoa kritisoivien uhrien sitaatteja sisällytettiin osaksi uutisia ja yhden heistä kerrottiin jopa kommentoineen ”vastustavansa Asian Women’s Fundia kuolemaansa asti”.³²⁷

Yksi merkittävimpiä syitä sille, miksi AWF:n epäonnistui sovinnonteon yrityksenä, oli syvä erimielisyys sen keskeisimpien osapuolten välillä. Liberaalit vastustivat yksityisrahoitteista rahastoa, kun taas konservatiivien jyrkin siipi pyrki revisionistisella retoriikalla kiistämään Japanin moraalisen vastuun täysin. Kiistan osapuolten näkemykset olivat toistensa ääripäät, eikä yhteisymmärrykseen päästy edes peruskysymyksissä, kuten uhrien lukumäärästä, ”lohtuasemien” olosuhteista tai tapahtumien luonteesta. Vastakkainasettelua oli käyty jo yli kaksikymmentä vuotta ennen rahaston perustamista, eikä varsinaista vuoropuhelua syntynyt. Osapuolet puolustivat sitkeästi vain omia näkemyksiään ilman todellista pyrkimystä löytää yhteisiä lähtökohtia ongelmaan.³²⁸

Japanilaisten julkisesti esittämä kritiikki lohtunaiskysymyksen käsittelyä kohtaan alkoi jo Kim Hak Sunin astuttua julkisuuteen vuonna 1991, mutta laajamittaisempi vastareaktio ilmeni vasta 1990-luvun puolivälissä.³²⁹ Kansallismielisten ja revisionististen tahojen liikehdintä lohtunaiskeskustelun ympärillä näkyi myös *The Japan Times*issa. ”Lohtunaisiin” ja rahastoon kriittisesti suhtautuvat konservatiivit katsoivat, että jo pelkkä AWF:n perustaminen oli liikaa riippumatta sen rahoitusmallista. LDP:n konservatiivisiipi vastusti paitsi rahallisia korvauksia myös kaikkia viranomaistahoilta uhreille esitettyjä tunnustuksia, joissa Japani esitti katumusta historiastaan.³³⁰ Pahoittelevat lausunnot ja vastuun myöntäminen uhkasivat heidän mielestään Japanin ja keisarin kunniaa sekä vaaransivat maan maineen.

Pitkään, mutta hitaasti edennyt sovinnontekoprosessi alkoi saada osakseen näkyvämpää kritiikkiä kiistan molemmilta ääripäiltä. *The Japan Times* esimerkiksi uutisoi äärioikeistolaisen ryhmän aiheuttamasta palohälytyksestä lohtunaisaiheisen dokumentin näytöksessä. Juttuun on sisällytetty kommentti ryhmän johtajalta, kuinka hän itse ilmoittaa tukevansa ”lohtunaisia” ja elokuvaa, mutta kommentoi, kuinka äärioikeiston näkemykset usein sivuutetaan, mikä taas johtaa väkivaltaan.³³¹ Vastuu täten siirretään osittain ulkopuolisille tahoille. *The Japan Times* on kuitenkin lisännyt uutiseen kontekstia, joka haastaa ryhmän johtajan tulkintaa: oikeistolaisryhmä kertoi pyytäneensä elokuvien jakelutoimiston johtajaa Rie Nakanoa järjestämään avoimen keskustelutilaisuuden, jossa

³²⁷ “I will oppose the Asian Women’s Fund until the day I die”, *The Japan Times*, 13.8.1996, ”Sex slave redress in offing”.

³²⁸ Kumagai 2015, 146–147.

³²⁹ Yamaguchi 2018, 197.

³³⁰ Kingston 2013, 168; Kumagai 2015, 150.

³³¹ *The Japan Times*, 10.5.1996, ”Celebrities back airing of ‘comfort women’ film”.

oikeistokonservatiivit olisivat voineet vapaasti keskustella elokuvasta. Nakano oli tavannut ryhmän jäseniä ja ehdottanut tällaista tilaisuutta, mutta nämä olivat hylänneet ehdotuksen.³³² Lisäys antaa lukijalle kuvan, että ryhmän jäsenet eivät siis todellisuudessa olleet kiinnostuneita rakentavasta vuoropuhelusta.

Revisionistisen ideologian kannattajat toivat näkemyksiään esiin äänekkäästi, mutta kyseessä oli siitä huolimatta varsin marginaalinen ryhmä suhteutettuna yleiseen ilmapiiriin.³³³ *The Japan Times*issa tämä tulee esiin siten, ettei äärioikeisto tai revisionistit ole merkittävässä keskusteleavassa asemassa lohtunaisuutisoinnissa. Heidän äänensä pääsi lehdessä esiin, kun tapahtui jotain selkeästi uutiskynnyksen ylittävää, kuten esimerkiksi edellä mainittu elokuvanäytöksen välikohtaus tai sodan päättymisen muistopäivän juhlallisuudet ja siihen liittyvät mielenilmaukset. Muulloin näkemykset jäivät uutisoinnin marginaaliin.

Uutisoinnissa näkyy, kuinka ”lohtunaisiin” liittyvästä keskustelusta rakentui yhä vahvemmin diskurssi kamppailusta. Tätä havainnollistaa toimittajan tapa kuvata Aasian ja Tyynenmeren alueen vuosittaista sotakorvauksia käsittelevää kansainvälistä foorumia:

Aktivistit, tutkijat ja sotauhreja tukevat ryhmät ovat kokoontuneet tänne kaikkialta Aasian ja Tyynenmeren alueelta vaihtaakseen ajatuksia ja strategioita, joiden avulla sotarikoksien uhrien, seksiorjuudesta joukkoteurastukseen ja pakkotyöhön, on mahdollista voittaa itselleen hyvitystä.³³⁴

Sanavalinta ”hyvittämisen voittamista” muovaa lukijoiden käsitystä siitä, että lohtunaiskysymys ei ole neutraali sovitteluprosessi, vaan kamppailu, jossa on voittaja ja häviäjä. Tilanteesta kuvattiin otsikon tasolla ”riitelynä”.³³⁵ Samanlaista retoriikkaa ilmeni myös esimerkiksi uutisessa seksiorjuuteen pakotettujen naisten näyttävästä mielenosoituksesta rahastoa vastaan: filippiiniläisnaisten päätöstä ottaa korvauksia vastaan kuvattiin ”rintaman rikkomisena”.³³⁶ Diskurssissa korostuu osapuolten aktiivinen rooli omien näkemystensä puolustajina. Tässä symbolisessa taistelussa naiset taistelivat sen puolesta, minkälainen jaettu ymmärrys sodan aikaisista tapahtumista ja eri osapuolten vastuusta muodostuisi.

Historian uudelleen käsittelyä ja sen hyvittämistä käsittelevissä teksteissä esiintyi nyt myös kielikuvia, jotka viittasivat kiistan taloudelliseen ulottuvuuteen. Pääkirjoituksessa ”lohtunaisien”

³³² *The Japan Times*, 10.5.1996, ”Celebrities back airing of ‘comfort women’ film”.

³³³ Kingston 2013, 134.

³³⁴ ”Activists, scholars and groups supporting war victims have gathered here from all over the Asia-Pacific region to exchange ideas and strategies to win redress for survivors of war crimes ranging from sexual slavery and massacre to forced labor”, *The Japan Times*, 10.8.1996, ”War crime survivors confer on redress”.

³³⁵ ”Wrangling”, *The Japan Times*, 20.7.1996, ”Each former sex slave gets ¥2 million from fund”.

³³⁶ ”Break ranks”, *The Japan Times*, 16.8.1996, ”Asian’s former sex slaves urged not to break ranks for fund”.

korvauskiistaa luonnehdittiin ”hinnaksi, jonka Japanin imperiumin alamaiset maksoivat ’keisarillisesta tiestä’” ja kuinka ”moraaliset tilit on tasattava, syyllisyyden hinta maksettava”.³³⁷ Metafora välittää viestin, kuinka historia ei jää vain osaksi menneisyyttä, vaan sillä voi olla hyvinkin konkreettisia vaikutuksia nykyhetkeen asti, kun moraalinen velka on aika maksaa takaisin.

Lehti nosti aktiivisesti esiin, kuinka uhrit ja heidän tukijoukkonsa pitäytyivät kannassaan vastustaa yksityisrahoitteista rahastoa.³³⁸ Näkemysten järjestelmällinen esiin tuominen rakensi lukijalle käsitystä siitä, ettei lohtunaiskiista ollut ratkaistavissa hallituksen ylhäältä sanelemien keinojen ja kampanjoiden avulla. Kiistan ratkaisu edellytti uhrien näkökulmasta aitoa ja vilpitöntä vuoropuhelua, joka toistaiseksi puuttui. Tämä peräänantamaton asenne johti lopulta siihen, että kritiikki kohdistui usein väärin tahoihin. Sen sijaan, että liberaalit olisivat haastaneet konservatiivirevisionistien kannanottoja, kohdistettiin kritiikki kompromisseihin pyrkiviin poliitikkoihin.³³⁹ Ääripäät pysyivät julkisessa keskustelussa haastamattomina, mikä näkyi myös *The Japan Timesissa*.

Uuden, tai pikemminkin vanhan, haasteen korvauskiistaan toi jälleen uusi pääministerivaihdos, joka hankaloitti yhtenäisen historiapolitiittisen linjan muodostamista. Uudeksi pääministeriksi 11.1.1996 valittiin liberaalidemokraatti Ryutaro Hashimoto, joka *The Japan Timesissa* esitettiin Murayamaan verrattuna haluttomampana käsittelemään lohtunaiskiistaa ja uhrien korvausvaatimuksia.³⁴⁰ Aineistosta on havaittavissa, miten uuden LDP-johtoisen hallituksen toiminnasta kirjoitettiin aiempaa kärkkäämmin verrattuna vasemmistovetoisen hallituksen aikaan. Uusi hallitus lehden mukaan esimerkiksi vähätteli Japanille esitettyjä vaatimuksia hyvittää naisten kärsimystä.³⁴¹

Tulkintaa vahvisti myös sodan muistopäivänä julkaistu pääkirjoitus, jossa lehti otti suoraan kantaa poliittisen johdon tapaan käsitellä Japanin menneisyyttä. Kirjoituksessa todetaan, kuinka ”Yasukuni-vierailut ja vastahakoiset anteeksipyyntöjä vakavakasvoisilta pääministereiltä eivät kuittaa moraalista velkaa”.³⁴² Vaikka Hashimotoa ei nimetä kirjoituksessa suoraan, on kyseessä todennäköisesti viittaus juuri uuteen pääministeriin, joka vieraili kiistanalaisessa Yasukunin pyhäkössä vain viikkoja aiemmin.³⁴³ Uutisoinnissa näkyi jälleen sama vanha kehys, jossa LDP

³³⁷ “The price that the subject peoples of Japan’s empire paid for ‘the Imperial Way’”, “Moral accounts must be balanced, the wages of guilt paid,” *The Japan Times*, 15.8.1996, “War and the temptation to forget” pk.

³³⁸ Ks. esim. *The Japan Times*, 4.2.1996, “Sex slavery recounted in Japanese”; *The Japan Times*, 3.12.1995, “Sex-slave fund to be promoted”; *The Japan Times*, 10.8.1996, “War crime survivors confer on redress”.

³³⁹ Kumagai 2015, 158.

³⁴⁰ Ks. esim. *The Japan Times*, 29.5.1996, “Hashimoto fears apology may bring suits”; *The Japan Times*, 21.7.1996, “Payoff of ‘comfort women’ unlikely to end debate”.

³⁴¹ *The Japan Times*, 7.2.1996, “Report demands apology, redress for sex slaves; Tokyo is displeased”.

³⁴² “No number of visits to Yasukuni Shrine and reluctant apologies by solemn-faced prime ministers can cancel this moral debt”, *The Japan Times*, 15.8.1996, “War and the temptation to forget” pk.

³⁴³ Barkan 2001, 62.

näyttäytyi vastahakoisena ja vastuuta pakoilevana hallituspuolueena, joka hidastaisi edeltävien hallitusten sovintopyrkimyksiä.

4.4 Coomaraswamyn raportti seksiorjista ja muutos uutisten retoriikassa

Japanin armeijan toteuttama seksiorjuus sai 1990-luvun puolivälissä yhä enemmän huomiota myös kansainvälisessä mediassa. *The Japan Timesin* uutisista välittyi, kuinka aitoja katumuksen osoituksia vaativat nyt sekä uhrit ja heidän tukijoukkonsa, entisen siirtomaa-ajan vallatut valtiot että kansainväliset instituutiot.³⁴⁴ Median lohtunais uutisointi keskittyi erityisesti kolmeen teemaan: sotaan liittyvien vääryyksien hyvittämiseen, sukupuoleen ja ihmisoikeuksiin sekä Japanin kyvyttömyyteen kohdata sen imperialistinen menneisyys.³⁴⁵ YK:n ihmisoikeustoimikunnalle laadituissa raporteissa pakkoprotituutio määriteltiin sotilaalliseksi seksiorjuudeksi, jolloin kyse oli virallisesti naisiin kohdistuvasta väkivallasta. Kansainvälisten toimijoiden osallisuus ja viralliset määritelmät muodostivat ymmärrystä, jonka mukaan tapahtuneet nähtiin selkeänä ihmisen perusoikeuksien loukkauksena, kansainvälisen oikeuden rikkomuksena, sotarikoksena ja rikoksena ihmisyyttä vastaan.³⁴⁶

YK:n ihmisoikeuskomissio käynnisti tutkimuksen ”lohtunaisista”, ja vuonna 1996 julkaistiin YK:n naisiin kohdistuvan väkivallan erityisraportoiija Radhika Coomaraswamyn raportti, jonka hän laati vierailtuaan Pohjois- ja Etelä-Koreassa sekä Japanissa. Raportissa Coomaraswamy korosti naisten kokemaa kärsimystä ja luonnehti heidän tilannettaan ”lohtuasemilla” ”sotilaalliseksi seksiorjuudeksi” ja vaati uhreille suoria korvauksia Japanin hallitukselta.³⁴⁷ Määritelmän painoarvo oli tuotu lukijakunnalle esiin jo vuoden 1995 elokuussa *The Japan Timesin* uutisoidessa, että YK:n toimielin oli käyttänyt mainintaa seksiorjuudesta ensimmäistä kertaa ”lohtunaisiin” liittyvässä päätöslauselmassaan.³⁴⁸

Raportti sai Japanin hallitukselta kiivaan vastaanoton. Keväällä 1996 *The Japan Timesissa* lukijat saivatkin seurata Coomaraswamyn ja Japanin hallituksen välistä sanaharkkaa orjuusmääritelmän osalta. Hallituksen reaktio päättyi lehdessä etusivun uutiseksi asti ja jutussa kerrottiin, kuinka pääministeri Hashimoto torjui Coomaraswamyn raportissa esitetyt suositukset ja ilmaisi

³⁴⁴ Ks. esim. *The Japan Times*, 18.3. 1996, ”U.N. panel to focus on sex slaves” ; *The Japan Times*, 16.6.1996, ”Sex slaves on Seoul’s summit agenda”; *The Japan Times*, 21.7.1996, ”Payoff of ‘comfort women’ unlikely to end debate”.

³⁴⁵ Gluck 2007, 70.

³⁴⁶ Gluck 2007, 68–69.

³⁴⁷ Kumagai 2016, 9.

³⁴⁸ *The Japan Times*, 19.8.1995, ”U.N. panel slams Japan over sex slaves”.

tyytymättömyytensä raportin sisältöön. Pääministeri myös painotti, että Tokio olisi valmis ryhtymään oikeudellisiin vastatoimiin torjuakseen raportissa esitetyt vaatimukset.³⁴⁹ Uutinen rakentui raportin keskeisten havaintojen ja hallituksen vastareaktion ympärille.

Samasta raportista kirjoittanut toimittaja Naomi Hirakawa nosti artikkelissaan esiin Coomaraswamyn kuvaamia konkreettisia esimerkkejä naisten kokemasta väkivallasta:

Naisia ja niinkin nuoria kuin 14-vuotiaita tyttöjä suljettiin pieniin koppeihin ja heidät raiskattiin päivittäin useita kertoja. Heidän odotettiin rutiininomaisesti ”palvelevan jopa 60–70 miestä päivässä”.³⁵⁰

Raportista nostetun esimerkin lisäksi on vastaavia kokemuksia raportoitu lukuisia määriä. Uhrin ovat kertoneet, kuinka he joutuivat alaikäisinä japanilaisten sotilaiden kaappaamiksi, pahoinpidellyiksi ja raiskatuiksi, kunnes heitä ei enää tarvittu. Osa on kertonut, kuinka heidät vapautettiin perheilleen vasta lunnaita vastaan.³⁵¹ Yksityiskohtaisten ja järkyttävien kuvausten nostaminen kertoo *The Japan Timesin* asennoitumisesta aiheeseen. Lehti piti edelleen tärkeänä konkretisoida lohtunaiskysymyksen inhimillistä ulottuvuutta ja tuoda näkyviin sen julmuutta.

The Japan Times antoi Coomaraswamyn raportille siis tilaa myös muussa kuin vain hallituksen kielteistä reaktiota kuvaavassa uutisoinnissa. Coomaraswamyn asiantuntijuutta tuotiin esiin maininnoilla hänen erikoistumisestaan naisiin kohdistuvaan väkivaltaan sekä hänen vuodenmittaisesta tutkimusprosessistaan, mikä sisälsi vierailuja Japaniin ja Korean niemimaalle.³⁵² Lehden myönteistä suhtautumista Coomaraswamyn raporttiin kuvastaa myös sen otsikkotasolla käyttämä sanavalinta uutisoitaessa YK:n päätöksestä olla sisällyttämättä raporttia päätöslauselmaansa naisiin kohdistuvasta väkivallasta. YK:n kerrotaan ”vähätelleen” raporttia, mikä viittaa siihen, että *The Japan Times* piti raportin painoarvoa merkittävämpänä kuin minkä YK sille päätöslauselmassaan antoi.³⁵³

”Lohtunaisten” kokemusten esittämistapa Japanin historian uudelleen käsittelyn yhteydessä liittyy suoraan siihen, minkälaisen kuvan muodostamme Japanista valtiona. Jos ”lohtunaisten” kokemukset esitetään sodankäynnin ikävänä, mutta välttämättömänä seurauksena, jota ei ole tarpeen määritellä erikseen rikokseksi tai moraalisesti ja rahallisesti hyvitetävänä tekona, asetamme

³⁴⁹ *The Japan Times*, 7.2.1996, ”Report demands apology, redress for sex slaves; Tokyo is displeased”.

³⁵⁰ ”Women and girls as young as 14 were confined to small cubicles and subjected to multiple rapes daily. They were routinely ‘expected to service as many as 60 to 70 men per day’”, *The Japan Times*, 7.2.1996, ”Tokyo urged to accept report”.

³⁵¹ Tanaka 2002, 47.

³⁵² *The Japan Times*, 18.3.1996, ”U.N. panel to focus on sex slaves”.

³⁵³ *The Japan Times*, 21.4.1996, ”U.N. downplays report on sex slaves”.

Japanin eri asemaan kuin esimerkiksi natsi-Saksan.³⁵⁴ Raportin synnyttämällä keskustelulla oli selkeä vaikutus *The Japan Timesin* uutisointiin. Kun vuonna 1995 termillä "sex slave" löytyi yhteensä 189 osumaa, vuonna 1996 vastaava luku oli jo 434. Kasvua selittää osittain uutisointi itse raportista, mutta aineiston laadullinen tarkastelu osoittaa, että lehti käytti termiä myös itsenäisesti aiempaa useammin.³⁵⁵

Lehden valinta käyttää kansainvälisten toimijoiden suosittamaa terminologiaa orjuudesta "lohtunais"-termin rinnalla kertoo, että lehti tiedosti vastuunsa uutismedian ja kuinka kielelliset valinnat rakentavat todellisuutta. Orjuuteen viittaamalla *The Japan Timesissa* esiintynyt diskurssi sijoittui lähemmäs kansainvälisten instituutioiden painokkaampaa linjaa, jota Japanin hallitus taas vältteli. Linjaus oli luonteva ja odotuksenmukainen lehdeltä, jonka lukijakunnassa painottui kansainvälinen yleisö. Lehden kielelliset ja sisällölliset valinnat osoittavat, ettei *The Japan Times* ainoastaan raportoinut YK:n toimijoiden ja Japanin hallituksen välisestä kiistasta, vaan asemoitui osaksi kansainvälisten toimijoiden tukemaa diskurssia, jossa korostui uhrien kokema epäinhimillinen ja rikollinen kohtelu.

Verrattuna vuoteen 1995, nousivat vuonna 1996 "lohtunaisten" omat kertomukset jälleen vahvemmin osaksi artikkeleja. Lisääntynyt uutisointi naisten henkilökohtaisista kokemuksista oli seurausta siitä, että uhrit toivat näkemyksiään aiempaa useammin esiin sekä median kautta että oikeudenkäyntien yhteydessä. Yhteiskunnallinen ilmapiiri oli muuttunut niin, että naiset kokivat voivansa nyt astua esiin kokemustensa kanssa. He olivat omien sanojensa mukaan myös selvästi turhautuneita tilanteeseen, mikä heijastui aiempaa kärjekkäämpinä sanavalintoina.

Uutisissa esiintyneet sanavalinnat olivat raaempia kuin lehden oma retoriikka, sillä kertomukset olivat naisten omia kokemuksia ja sellaisina ne myös esitettiin. Lehdessä julkaistut esimerkit olivat voimakkaita ja konkreettisia: yhdessä uutisessa nainen kertoi joutuneensa japanilaisten sotilaiden raiskaamaksi 14-vuotiaana, toisessa entinen "lohtunainen" kertoi oikeuden edessä, miten sotilaat olivat pahoinpidelleet hänet, kun hän oli kieltäytynyt seksistä ja kuinka hän joutui luopumaan synnyttämästään lapsesta "lohtuasemalla".³⁵⁶ Lehti myös raportoi, kuinka Yhdysvalloissa esitettiin väitteitä, joiden mukaan raiskausten lisäksi naisia myös pahoinpideltiin ja kidutettiin asemilla.³⁵⁷

Japanissa alkoi 1990-luvun puolivälissä esiintyä yhä enemmän konservatiivirevisionistien kannanottoja, joissa naisten kertomuksia ja motiiveja avoimesti kyseenalaistettiin. On mahdollista,

³⁵⁴ McCormack 2000, 61–62.

³⁵⁵ Ks. esim. *The Japan Times*, 18.3.1996, "U.N. panel to focus on sex slaves"; *The Japan Times*, 15.5.1996, "Sex slaves want fund halted".

³⁵⁶ *The Japan Times*, 4.2.1996, "Sex slavery recounted in Japanese"; *The Japan Times*, 2.11.1996, "Ex-sex slave takes the stand".

³⁵⁷ *The Japan Times*, 5.12.1996, "U.S. bars 16 Japanese for war atrocities".

että *The Japan Times* lisäsi uhrien kokemusten kuvauksia osaksi uutisointia vastauksena revisionistisen puheen lisääntymiseen vahvistaakseen heidän todellisuuttaan osana julkista keskustelua.

Osiossaan *From the vernacular press* lehti nosti esiin kirjoituksen *Sankei Shimbunista* liittyen LDP:n nationalistiseen kansanedustajaryhmään, joka kielsi kesäkuussa 1996 esittäneessään kannanotossa sekä Japanin sotilaallisen aggression että ”lohtunaisten” pakkorekrytoinnit. *Sankein* teksti mukaili selkeästi ryhmittymän näkemyksiä ja siinä väitettiin, että lohtunaiskiista oli ”tahrannut” Japanin maineen.³⁵⁸ Mainehaitta ei ollut seurausta Japanin puutteellisesta historian käsittelystä tai sovittelupyrkimysten riittämättömyydestä, vaan siitä, että poliitikot, ”japaninvastaiset intellektuellit” ja media olivat nostaneet YK:n maininnat seksiorjista kansainvälisen huomion kohteeksi.³⁵⁹ Toisin sanoen ongelmaa ei olisi syntynyt, ellei sitä olisi tällä tavoin nostettu julkiseen keskusteluun. Tämän lisäksi tekstissä myös kyseenalaistettiin naisten pakkorekrytoinnit huomauttamalla, kuinka ”monet ovat todistaneet, että suurin osa ”lohtunaisista” toimi prostituoituina”.³⁶⁰

Raportoidessa edellä mainitun kansanedustajaryhmän väitteistä asettui *The Japan Times* itse jo otsikkotasolla uhrien puolelle. Otsikossa ”Seksiorjat raivostuivat LDP:n kovan linjan edustajille” on uhreja kuvaavalla sanavalinnalla merkittävä painoarvo.³⁶¹ Nimittämällä uhreja seksiorjiksi *The Japan Times* tunnusti heidän kokemuksensa sekä niiden traumaattisen luonteen. Uutisen sisältö taas konkretisoi kiistan ääripäiden välistä kuilua. Entisen ”lohtunaisen” kerrotaan kysyneen ryhmittymän jäseneltä: ”Miten voit sanoa tuollaista istuessani tässä edessäsi? Se, ettet myönnä totuutta, tahrii sieluni.”³⁶² Sitaatista välittyy kiistan henkilökohtainen ulottuvuus ja uhrin oma kokemus. Naisen sitaatin sisällyttäminen rakensi myös diskurssia, jossa uhrin olivat osa niin julkista keskustelua kuin historiaa, halusivat revisionistit sitä tai eivät.

Nosto *Sankeista* tarjosi *The Japan Timesin* lukijoille esimerkin hyvin erilaisesta journalismista kuin mihin he olivat lehden omien uutisten yhteydessä tottuneet. Se avasi lukijakunnalle näkymän Japanissa esiintyneeseen revisionistiseen retoriikkaan, jota muun muassa *The Japan Timesin* esittämät siteeraukset pöyristyneiltä uhreilta haastoivat. Kaksi päivää myöhemmin *The Japan Times* uutisoi entisen pääministerin Tomiichi Murayaman lausunnosta, jossa tämä totesi konservatiivien

³⁵⁸ ”Tarnished”, *The Japan Times*, 7.6.1996, ”Really sex ‘slaves’?”, lainaus *Sankei Shimbunista* 6.6.1996.

³⁵⁹ *The Japan Times*, 7.6.1996, ”Really sex ‘slaves’?”, lainaus *Sankei Shimbunista* 6.6.1996.

³⁶⁰ ”Many have testified that most comfort women were prostitutes”, *The Japan Times*, 7.6.1996, ”Really sex ‘slaves’?”, lainaus *Sankei Shimbunista*, 6.6.1996.

³⁶¹ *The Japan Times*, 6.6.1996, ”Sex slaves lash out at LDP hardliners”.

³⁶² ”Why can you say such a thing when I am sitting in front of you? Your attitude of not admitting the fact stains my soul”, *The Japan Times*, 6.6.1996, ”Sex slaves lash out at LDP hardliners”.

kommenttien vahingoittavan Japanin kansainvälisiä suhteita. Myös alahuoneen kirjoitettiin antavansa tukensa Murayaman näkemyksille.³⁶³ Tapaus ja sen uutisointi havainnollistavat, kuinka kaukana osapuolten näkemykset olivat toisistaan.

4.5 Lohtunaiskysymyksen revisionistinen vastareaktio voimistuu

Vuoden 1996 lopulla julkinen keskustelu ”lohtunaisten” ympärillä alkoi kääntyä korvauksista kohti kiistaa oppikirjamaininnoista. Monissa japanilaisten lukioiden oppikirjoissa oli jo mainintoja ”lohtunaisista”, mutta vuonna 1996 Japanin opetusministeriö hyväksyi lyhyitä mainintoja naisista myös yläasteen yhteiskuntaopin oppikirjoihin. Maininnoissa todettiin, että monia nuoria naisia Koreasta ja muualta lähetettiin rintamalle ”lohtunaisiksi”.³⁶⁴ Tarkoituksena oli vastata vaatimuksiin historian kokonaisvaltaisemmasta hyvittämisestä ja sisällyttää seksiorjuus osaksi Japanin historiakertomusta kansallisella tasolla. Kono-lausunto vuonna 1993 oli epämääräisestä luonteestaan huolimatta tunnustanut valtion osallisuuden ja naisten pakkorekrytoinnit, mikä toimi oikeutuksena oppikirjojen tekijöille nostaa ”lohtunaiset” entistä vahvemmin osaksi historianopetusta.³⁶⁵

Vaikka oikeistolaisten konservatiivien ääni osana julkista keskustelua oli voimakkaampi jo korvauskiistan yhteydessä, saivat viimeistään oppikirjamaininnat aikaan voimakkaan vastareaktion.³⁶⁶ Konservatiivipiireissä alkoi syntyä erilaisia oppikirjojen uudistamiseen keskittyviä ryhmittymiä, joiden tavoitteena oli poistaa Japanin mainetta heikentäviä sisältöjä ja korvata ne teksteillä, jotka vahvistaisivat nuorissa kansallista ylpeyttä. Vuonna 1993 alkunsa saanut LDP:n jäsenten perustama Historiankirjojen Uudistamisyhdistys (Rekishu kentō iinkai) oli yksi näistä. Ryhmään kuului yli 100 liberaalidemokraattia, mukaan lukien myöhemmin pääministereiksi valitut Ryutaro Hashimoto Mori, Yoshiro ja Shinzo Abe.³⁶⁷ Muita 1990-luvulla *The Japan Timesin* sivuilla mainittuja revisionistisia ryhmiä olivat esimerkiksi nationalistisen vaikuttajan professori Fujioka Nobukatsun perustama Liberaalin historiankäsityksen tutkimusseura (Jiyushugi shikan kenkyukai) sekä Japanin historian oppikirjauudistuksen seura (Atarashii Rekishu Kyokasho o Tsukuru Kai), jonka johtohahmot olivat LDP:n vuonna 1993 perustaneesta yhdistyksestä.³⁶⁸

³⁶³ *The Japan Times*, 9.6.1996, ”Murayama slams Okuno for sex slave comments”.

³⁶⁴ Hein ja Selden 2000, 25.

³⁶⁵ Nozaki 2008, 121.

³⁶⁶ Yamaguchi 2018, 197.

³⁶⁷ Saaler 2016, 4; Nozaki 2008, 142.

³⁶⁸ Nozaki 2008, 143–144.

Liikehdintä syntyi vastavoimana vaikutusvaltaansa kasvattaneelle vastuunkannondiskurssille, jossa Japanin toiminta ”lohtunaisia” kohtaan määriteltiin ihmisoikeuksia loukkaavaksi ja rikokseksi. Ryhmittymät kyseenalaistivat globaalilla tasolla nostettua kritiikkiä Japanin historiapolitiikkaa kohtaan ja vahvistivat toiminnallaan konservatiivisen nationalismin asemaa osana lohtunaisuutisoinnin yhteydessä esiintyneitä diskursseja. Ryhmät myös kampanjoivat aktiivisesti lohtunaisjärjestelmää koskevien oppikirjamainintojen poistamisen puolesta.³⁶⁹

Revisionistien ja seksiorjuuden uhrien kiista oppikirjamaininnoista näkyi *The Japan Times*issa, jossa ”lohtunaisia” käsittelevä uutisointi keskittyi loppuvuoden 1996 ajan lähes kokonaan oppikirjoihin lukuun ottamatta muutamia korvauksia käsitteleviä uutisia. Oppikirjojen lohtunaismainintoja kritisoivien joukon kirjoitettiin koostuvan niin tutkijoista, yliopistoprofessoreista, älymystöstä kuin poliitikoista. Kritisoijien kirjoitetaan usein olevan ”konservatiivisia” poliitikkoja tai opettajia, mutta heitä ei nimitetä ryhmänä esimerkiksi revisionisteiksi.³⁷⁰ Uutisoinnin retoriikka välittää mielikuvaa konfliktisista ja jopa sodasta. Opettajien kirjoitettiin olevan mainintojen takia sodassa, ja Fujiokan kirjoitettiin ”hyökkäävän oppikirjaesityksiä vastaan”, mihin ”lohtunaiset” taas reagoivat ”vastahyökkäyksillä”.³⁷¹ Vaikka *The Japan Times* ei itse edustanut revisionistista näkökulmaa, ennakoivat metaforat myöhemmin revisionistipiirien omaksumaa historiasodan diskurssia, jossa lohtunaiskysymys esitettiin Kiinan, Etelä-Korean, liberaalin median ja Japanin vasemmiston yrityksenä mustamaalata Japanin mainetta.³⁷²

Ryhmien tavoitteet välittyivät uutisista selvästi. Uutisoidessa esimerkiksi oppikirjojen uudistusta vaativan ryhmittymän uutiskonferenssista, lehti referoi ryhmittymän näkemyksistä, kuinka nykyinen historianopetus oli masokistisesta ja lapsille haitallisesta ja kuinka heidän oma pyrkimyksensä oli ”luoda oppikirja, joka opettaisi lapsia Japanin historiasta ottaen huomioon monet eri perspektiivit”.³⁷³ *The Japan Times* toi uutisissaan ilmi, ettei kyse ollut kuitenkaan vain yksittäisten ihmisten satunnaisista näkemyksistä, vaan kyse oli laajemmasta kehityksestä. Uutisoidessaan revisionistisen seuran uutiskonferenssista oli tekstiin lisätty maininta ryhmän 78 ihmisen suuruudesta tukijoukosta, johon kuului useita tunnettuja kirjailijoita ja kriitikoita sekä liike-

³⁶⁹ Seraphim 2007, 43.

³⁷⁰ Ks. esim. *The Japan Times*, 28.12.1996, ”Row rages over sex slave admission”; *The Japan Times*, 3.12.1996, ”Set masochistic history texts right: group”.

³⁷¹ ”Attacking the textbook portrayals”, ”counterattacks”, *The Japan Times*, 28.12.1996, ”Row rages over sex slave admission”.

³⁷² Yamaguchi 2020, 2–3.

³⁷³ ”To create a textbook that teaches children Japanese history that presents a multitude of perspectives”, *The Japan Times*, 3.12.1996, ”Set masochistic history texts right: group”.

elämän edustajia.³⁷⁴ Myös liikkeen kytköstä laajempaan yhteiskunnalliseen kehityskulkuun käsiteltiin esimerkiksi uutisen yhteyteen sisällytetyssä julkaisualan ammattiyhdistysliikkeen edustajan sitaatissa:

Oppikirjauudistusliike heijastaa konservatiivipoliitikkojen syvälle juurtunutta turhautumista hallitukseen, joka LDP:n valtamonopolin päätyttyä vuonna 1992, alkoi vähitellen ottaa vastuuta maan sodanaikaisista teoista, hän sanoi.³⁷⁵

Uutisissa tuotiin myös ilmi, miten liikehdintä laajeni akateemisen kentän ulkopuolelle, kun poliitikkojen perustamat konservatiiviset ryhmät kampanjoivat näkyvästi oppikirjamainintoja vastaan.³⁷⁶ Myös poliitikkojen keskuudessa esiin nousseista revisionistisista kannanotoista uutisoitiin. Entinen opetusministeri Seisuke Okuno oli julkisesti kommentoinut, kuinka hänen näkemyksiensä mukaan ”lohtunaiset” olivat osallistuneet toimintaan täysin vapaaehtoisesti.³⁷⁷ Valtavirran näkemyksinä ei lisääntyneitä konservatiivien revisionismia kuitenkaan esitetty. Tätä ilmentävää esimerkiksi lehden käyttämä muotoilu, kuinka uhrien näkemyksiä vastustivat ”jotkut konservatiiviset poliitikot”.³⁷⁸ Myös Fujiokan johtaman ryhmän kirjoitettiin ”haastavan yleisesti hyväksyttyä näkemystä lohtunaiskysymyksestä”.³⁷⁹

The Japan Timesin uutisoidessa Okunon tapauksesta nousee aineistosta esiin huomionarvoinen yksityiskohta. Uutiseen on sisällytetty maininta, kuinka pääministeri Hashimoto oli pyytänyt, etteivät toimittajat esittäisi hänelle kysymyksiä Okunon lausuntoihin liittyen.³⁸⁰ Reporteriklubien rajoittavista vaikutuksista huolimatta ei lehti peiteltyt lukijoiltaan pääministerin merkittävää pyyntöä, joka olisi sulkenut hänet ulos aiheen mediaesityksistä. Maininta vahvisti myös entisestään lehdessä rakentunutta kuvaa LDP:stä lohtunaiskysymystä kiertelevänä toimijana. Toisaalta pääministeriä koskevaa uutisointia olisi voitu myös kehystää maininnoilla, kuinka tämä oli itse ollut osana revisionistista Historiankirjojen Uudistamisyhdistystä muiden liberaalidemokraatin joukossa. Yksityiskohdan esiintuominen olisi antanut pääministeristä entistä kyseenalaisemman kuvan, mutta mainintoja hänen poliittisesta profiilistaan ei sisällytetty osaksi uutisointia, mikä osittain osoittaa lehden rakentaman kehyksen maltillisuutta.

³⁷⁴ *The Japan Times*, 3.12.1996, ”Set masochistic history texts right: group”.

³⁷⁵ ”The textbook reform movement reflects deep-rooted frustration among conservative politicians over the government, which, after the end of the monopoly of power by the LDP in 1992, gradually owned up to the nation’s wartime responsibilities, he said”, *The Japan Times*, 28.12.1996, ”Row rages over sex slave admission”.

³⁷⁶ Ks. esim. *The Japan Times*, 24.12.1996, ”’Comfort women’ references in texts upsets LDP rank”; *The Japan Times*, 28.12.1996, ”Row rages over sex slave admission”.

³⁷⁷ *The Japan Times*, 6.6.1996, ”Sex slaves lash out at LDP hardliners”.

³⁷⁸ ”Some conservative politicians”, *The Japan Times*, 28.6.1996, ”Textbooks walk fine line to pass screening”.

³⁷⁹ ”Challenges the popular view of the “comfort women” issue”, *The Japan Times*, 28.12.1996, ”’Masochistic’ view of history challenged”.

³⁸⁰ *The Japan Times*, 6.6.1996, ”Sex slaves lash out at LDP hardliners”.

Lehden oma asennoituminen oppikirjamainintoihin erosi uutisoiduista revisionistisista näkemyksistä. *The Japan Timesin* oma toimittaja nostaa oppikirjoja käsittelevässä artikkelissaan esiin, että vaikka ”lohtunaisista” oli sisällytetty mainintoja koulujen opetusmateriaaleihin, ei teksteihin ole sisällytetty naisten arvioitua lukumäärää, eikä ”yhdessäkään kirjassa selitetä, mitä ’lohtu’ tarkoittaa”.³⁸¹ Huomio toimii vasta-argumenttina väitteelle, että uhrien kokemusten käsittely osana opetusta olisi epäsovivaa tai liioiteltua. Artikkelista sai kuvan, että oppikirjojen maininnoista noussut kritiikki oli liioiteltua. Tätä vahvistivat myös maininnat uhreilta, jotka pitivät opetussisällön puutteellisuutta valitettavana.³⁸²

Kansainväliselle yleisölle viestivänä mediana ei *The Japan Timesilla* ollut motiivia korostaa nationalistien näkökulmaa.³⁸³ Se olisi ollut ristiriidassa lehden pyrkimyksen kanssa välittää Japanista kuvaa ulospäin suuntautuneena ja vakavasti otettavana kansainvälisenä toimijana. Revisionistista liikehdintää kuvattiin *The Japan Timesissa* historian sovittamista hankaloittavana kehityssuuntana, mutta ilmiöstä alkoi muodostua uutisissa lopulta myös uhkaava kuva. Lehti uutisoi oikeistolaisista ryhmistä, joka protestoivat lähes päivittäin kustantajien toimistojen edustalla raskaiden kuorma-autojen kanssa. Artikkelissa myös kerrottiin, kuinka protestoijat olivat lähettäneet kustantamoille valokuvia oppikirjojen kirjoittajien kodeista.³⁸⁴ Pelottelukeinojen ja protestien intensiivisyyden kuvailu synnyttää lukijalle mielikuvan radikaalista liikkeestä, joka oli valmis myös turvautumaan äärimmäisiin keinoihin tavoitteidensa edistämiseksi. Uutisissa tuotiin myös ilmi huolta oikeistolaisten asenteiden noususta:

Sisältöjen muokkaamiseen tähtäävät toimet ... saavat vahvaa kannatusta monilta, mutta herättävät samalla myös suuttumusta niissä, jotka pelkäävät kehityksen vahingoittavan Aasian sodan uhrien arvokkuutta ja johtavan militarismin uuteen nousuun Japanissa.³⁸⁵

Japanin todetaan lehdessä olevan rauhaa haluava valtio, jossa suurin osa kansalaisista tunnistaa sodan muistamisen merkityksen.³⁸⁶ Ongelmakohtia ei kuitenkaan pyritty peittelemään, vaan lehdessä koettiin selvästi tärkeäksi tuoda esiin myös yhteiskunnallisissa asenteissa tapahtuvia muutoksia ja niiden ongelmallisuutta. Sodan muistopäivän pääkirjoituksessa käy ilmi, ettei Japanissa ole *The Japan Timesin* mukaan tehty riittäviä toimia historian uudelleen käsittelyksi. Lehti

³⁸¹ “Not one of the books explains what ‘comfort’ means”, *The Japan Times*, 28.6.1996, ”Textbooks walk fine line to pass screening”.

³⁸² *The Japan Times*, 28.6.1996, ”Textbooks walk fine line to pass screening”.

³⁸³ Seaton 2006, 109.

³⁸⁴ *The Japan Times*, 28.12.1996, ”Row rages over sex slave admission”.

³⁸⁵ “Moves to modify the content ... are generating strong support from many and angering others who fear the trend will hurt the dignity of Asian war victims, as well as lead to the resurgence of militarism in Japan”, *The Japan Times*, 28.12.1996, ”Row rages over sex slave admission”.

³⁸⁶ *The Japan Times*, 16.8.1995, ”50 years later one thing is clear: Japan is peaceful”.

kirjoitti, kuinka Japanissa vallitsi sodan historian käsittelyn kannalta ”aavemainen hiljaisuus”.³⁸⁷

Pääkirjoituksessa myös painotettiin, etteivät seksiorjuuden uhreille esitetyt hyvittämisen tavat olleet riittäviä, eikä niiden varaan tulisi tukeutua:

Uutiset kuluneen vuoden ajalta ovat toinen toisensa jälkeen osoittaneet, miksi lohdullinen muistinmenetys on vielä turhan aikaista. Ruman menneisyyden totuudet eivät oikeutetusti tahdo pysyä haudattuina.³⁸⁸

The Japan Timesin päätoimitus ilmaisee myös huolensa siitä, miten nuorison vähäinen kiinnostus Japanin historiaa kohtaan voisi mahdollisesti johtaa välinpitämättömyyden kautta jopa äärimmäiseen kansallismielisyyteen, minkä takia menneisyyden käsittely oli Japanille kansakuntana edelleen välttämätöntä.³⁸⁹ Huoli oli aiheellinen, sillä vaikka suurin osa japanilaisista oli sovinnonteon puolella, näyttäytyi monille Japanin toistuva kritisointi ja jatkuvat vaatimukset anteeksipyyntöistä epäreiluilta. Monet muutkin valtiot olivat syyllistyneet rikoksiin joutumatta kohtaamaan niiden seurauksia. Miksi juuri Japanin pitäisi kantaa vastuu? Nuoremmalle sukupolvelle sota-ajan tapahtumat näyttäytyivät myös isovanhempien aikaisilta konflikteilta, joista he itse eivät kokeneet olevansa vastuussa.³⁹⁰ *The Japan Timesin* uutiset välittivät viestin todellisuudesta, jossa käsitykset historiasta olivat vain erkaantumassa toisistaan. Vielä oli liian aikaista unohtaa.

³⁸⁷ “An eerie silence”, *The Japan Times*, 15.8.1996, “War and the temptation to forget” pk.

³⁸⁸ “Indeed, one news story after another during the past year has demonstrated why it is too early for comforting amnesia. The truths of an ugly past are quite rightly refusing to stay buried”, *The Japan Times*, 15.8.1996, “War and the temptation to forget” pk.

³⁸⁹ *The Japan Times*, 15.8.1996, “War and the temptation to forget” pk.

³⁹⁰ Kingston 2013, 155, 165.

5 Päätelmät

The Japan Timesin uutisointi Japanin armeijan käyttämistä seksiorjista ja lohtunaiskiistan syntymisestä vuosina 1991–1996 kuvastaa Japanille tyypillistä historian uudelleen käsittelyn haasteellisuutta aikana, jolloin pitkään ja tarkoituksellisesti vaietut sodan traumat nousivat julkisen keskustelun keskiöön kylmän sodan päättymisen myötä. Aasian alueellinen valtatasapaino oli muuttumassa, ja Japanin oli pakko vastata sille esitettyihin vaatimuksiin sotahistorian avoimesta käsittelystä, mikäli se halusi edistää sovintoa naapurivaltioiden ja kansainvälisten toimijoiden kanssa vahvistaakseen asemaansa yhä kansainvälistyvämmässä maailmassa.

The Japan Timesin uutisointia tarkastelemalla on mahdollista seurata sekä historian uudelleen käsittelyn ja sovinnontekoprosessin etenemistä että Japanin erityislaatuista journalistista kulttuuria, jossa toimittajat joutuivat tasapainoilemaan virallisten lähteiden määrittämän hallituksen linjan ja vallan vahtikoirona toimimisen välillä. Tutkimukseni kannalta keskeistä on ennen kaikkea se, miten lehden uutisointia analysoimalla on mahdollista tarkastella ”lohtunaisista” rakennettuja mediarepresentaatioita – esityksiä, jotka vaikuttivat ratkaisevasti siihen, millainen mielikuva uhreista ja Japanin vastuusta lukijoille muodostui.

Lehdistöanalyysi ei voi koskaan tarjota täysin varmoja vastauksia tutkittavan median tai toimittajien motiiveista, ellei niitä ole erikseen tuotu esiin joko julkisesti tai suoraan tutkijalle. Tutkimuksen tulkinnat ovat siten aina ehdollisia ja voivat muuttua, mikäli tällaisia lähteitä julkaistaan. Tämä ei kuitenkaan vähennä analyysin merkitystä siitä, millainen käsitys lukijalle muodostuu tarkasteltavasta aiheesta. Riippumatta toimituksellisista lähtökohdista voimme tutkia, millaista todellisuutta ja kuvaa *The Japan Timesin* uutisointi ”lohtunaisista” rakensi.

Tutkimukseni tavoitteena oli selvittää, mitä ja miten *The Japan Times* kirjoitti ”lohtunaisista” vuosina 1991–1996, miten lehden teksteissä suhtauduttiin Japanin tapaan käsitellä sotahistoriaansa ja miksi uutisointi muotoutui sellaiseksi kuin se muotoutui. Aineisto osoitti ”lohtunaisista” olleen yksi 1990-luvun näkyvimmistä historiapolitiittisista kiistakysymyksistä, jota *The Japan Times* käsitteli, mutta lehden tapa uutisoida aiheesta osoittautui pidättyväiseksi. Uutisointi nojasi useimmiten virallisiin lähteisiin ja hallituksen lausuntoihin, mutta erillisissä artikkeleissa tuotiin esiin myös uhrien omaa ääntä. Selkeämmin kantaaottavat näkemykset rajoittuivat yksittäisten toimittajien tekemiin analyysihin sekä lehden pääkirjoituksiin, joissa toimitus kommentoi tapahtumia vasta poliittisesti merkittävien käänteiden jälkeen.

Kuten kotimaisessa mediassa, myös *The Japan Times*issa lohtunaiskysymys nousi merkittäväksi uutisaiheeksi vasta, kun professori Yoshiaki Yoshimin löytämät lähteet Japanin valtion osallisuudesta lohtunaisjärjestelmän organisointiin nousivat median tietoon tammikuussa 1992. *The Japan Times* antoi uutisoinnissaan paljon tilaa hallituksen virallisille kommenteille ja mahdollisuudelle vedota jo tehtyihin kansainvälisiin sopimuksiin vastuukysymysten välttämiseksi. Väitteitä ei uutisten yhteydessä haastettu vasta-argumenteilla eikä hallituksen näkökulmaa kyseenalaistettu, mikä vastasi japanilaisen sanomalehtikulttuurin tapaa kunnioittaa hallituslähteitä. Uutisointi oli sävyiltään neutraalia ja kuvailultaan pidättyvää: se seurasi tapahtumia, mutta ei ottanut niihin moraalisesti suoraan kantaa.

Uutisoinnin varovaisuus ennen vuotta 1993 selittyy sillä, ettei Japanin armeijan osallisuutta lohtunaisjärjestelmän organisointiin ollut vielä virallisesti Japanin valtion tasolta tunnustettu. *The Japan Times* ei todennäköisesti halunnut tai uskaltanut kyseenalaistaa hallitusta avoimesti ennen kuin valtion omat viralliset lähteet olivat vahvistaneet tiedot. Tämä todentaa, miten merkittävä vaikutus hallituksen lausunnoilla ja anteeksipyyntöillä oli ratkaiseva vaikutus japanilaiseen mediakulttuuriin. Valtionjohdon viralliset tunnustukset toimivat käännekohtana, joka vapautti median käsittelemään lohtunaiskysymystä aiempaa avoimemmin ja laajentamaan uutisoinnin yksittäisten todistusten tasolta keskusteluksi Japanin vastuusta ja anteeksipyyntöjen riittävydestä.

”Lohtunaisten” käsittely mediassa alkoi vähitellen syventyä, kun yhä useampi uhri toi kokemuksensa julkisuuteen. *The Japan Times* antoi naisten kertomuksille tilaa, mikä toi uutisointiin inhimillisen ja emotionaalisen ulottuvuuden. Uhrien todistusten sisällyttäminen uutisteksteihin välitti lukijoille mielikuvan raa’asta ja epäinhimillisestä kohtelusta, joka haastoi Japanin poliittisen johdon käyttämää narratiivia, jossa naiset näyttäytyivät sotilaallisina prostituoituina tai vapaaehtoisina seksityöntekijöinä.

Kansainvälisten toimijoiden, kuten YK:n ja eri ihmisoikeusjärjestöjen, aktiivinen rooli lohtunaiskysymyksen kehystämisessä ihmisoikeuskysymykseksi 1990-luvulla heijastui myös *The Japan Times*in uutisointiin. Lehti viittasi kannanottoihin toistuvasti ja käytti niitä asiantuntijalähteinä tavalla, joka teki näkyväksi lohtunaisjärjestelmän rikollista ja orjuuttavaa aspektia ilman, että sen tarvitsi itse perustella väitteitä ominaan. Lohtunaisuutisointiin alkoi vähitellen vakiintua diskurssi, jossa naiset esitettiin ennen kaikkea seksuaalisen orjuuden uhreina. Kronologinen tarkastelu osoittaa, kuinka uutisoinnin terminologia ja painotukset muuttuivat kansainvälisten ihmisoikeustoimien ja poliittisten lausuntojen seurauksena. Aineiston analyysi osoittaa, että sekä kansainväliset kannanotot että ihmisoikeusjärjestöjen aktiivisuus vahvistivat mediakeskustelua, jossa ”lohtunaisten” inhimillinen kärsimys ja kokemusten epäinhimillisyyden nostettiin aiempaa selvemmin esiin.

Lohtunaisuutisointi kytkeytyi erityisesti vuodesta 1994 eteenpäin hyvin vahvasti kiistaan uhrien ansaitsemista korvauksista. *The Japan Times* otti kantaa hyvityksiin yleensä vasta siinä vaiheessa, kun Japanin hallitus oli osoittanut valmiutta edetä asiassa. Lehden esittämät vaatimukset jäivät kuitenkin epämääräisiksi: toimitus ei määritellyt, millainen korvaus olisi riittävä, mutta halusi silti viestiä tukensa aidolle ja konkreettiselle hyvitykselle. *The Japan Times* ei ottanut kantaa siihen, millaisia korvauksia uhrien olisi pitänyt saada, vaan keskittyi välittämään eri osapuolten näkemyksiä ja perusteluja. Lehti toi esiin sekä hallituksen näkemyksen, jonka mukaan Japani oli jo täyttänyt korvausvelvoitensa aiempien kansainvälisten sopimusten kautta, että kriittisiä kannanottoja, joissa tätä tulkintaa kyseenalaistettiin. Myös uhrien ja heidän tukijoidensa argumentit siitä, miten todellinen vastuun kantaminen edellyttäisi rahoituksen tulevan suoraan valtiolta, välittyi uutisista suorien sitaattien kautta. Uutisointi korvauksista ei vain välittänyt lukijoilleen tietoa AWF:n etenemisestä, vaan tarjosi myös kontekstia ymmärtää Japanin hallituksen vastuun ja moraalisen velvollisuuden merkityksen historiapolitiisessa kontekstissa.

The Japan Times ei lohtunaisuutisoinnissaan suhtaudu silloisiin hallituksiin yksiselitteisen kriittisesti tai myönteisesti. LDP:lle esitettiin kritiikkiä sen hitaasta reagoinnista ”lohtunaisten” esittämiin vaatimuksiin, mutta journalististen rajoitteiden vuoksi se ei kyennyt avoimesti haastamaan vallanpitäjiä. Hallituksen tapaan, myös *The Japan Timesin* uutisointi aiheesta oli reaktiivista. Lehdessä suhtauduttiin positiivisesti muutokseen, kun Morihiro Hosokawasta tuli vuonna 1993 Japanin ensimmäinen sodanjälkeinen pääministeri, joka ei edustanut LDP:tä. Häneen sekä myöhemmin pääministeriksi nousseeseen Tomiichi Murayamaan suhtauduttiin uutisoinnissa henkilökohtaisella tasolla suopeasti. Heidän hallituksistaan kirjoitettiin ymmärtäväisemmin kuin LDP-johtoisista verrokeista, mutta *The Japan Times* toi esiin myös vuosien 1993–1995 hallitusten epäkohtia. Tämä osoittaa, että lehti säilytti journalistisen puolueettomuutensa LDP:hen kohdistuneesta kritiikistä huolimatta.

Lehden linja lohtunaisuutisoinnissa oli maltillisen liberaali, mutta vasemmistolaiseksi sitä ei ole uutisoinnin perusteella mahdollista luonnehtia. Japanin vasemmistolaisesta oppositiosta ei muodostunut uutisoinnissa merkittävää peluria, eikä sitä esitetty varteenotettavana vaihtoehtona lohtunaiskiistan ratkaisemiseksi. Oppositiopuolueet jäivät aiheen käsittelyssä selvästi hallituksen varjoon, mikä heijasti paitsi niiden rajallista poliittista vaikutusvaltaa myös *The Japan Timesin* toimituksellista painotusta, jossa korostuivat ensisijaisesti hallitus ja lohtunaiskiistan kannalta keskeisimmät kansainväliset toimijat.

The Japan Times ei ollut hallituksen äänitorvi, mutta ei myöskään sen avoin haastaja. Lehti välitti kansainväliselle lukijakunnalleen kuvaa Japanista kansakuntana, joka oli halukas ja kykenevä sovintoon, mutta jonka konservatiivinen hallitus jarrutti menneisyyden avointa käsittelyä.

Uutisoinnissa erityisesti LDP:n konservatiiviset jäsenet näyttäytyivät lohtunaiskiistan ratkaisua jarruttavana tekijänä, joka ylläpiti naapurimaiden katkeria asenteita Japania kohtaan haluttomuudellaan käsitellä sota-ajan tapahtumia avoimesti. Lehti toivoi pääkirjoituksissaan tilanteeseen muutosta, mutta ei juurikaan syventynyt analysoimaan, mistä aikaisemmat historiapolitiittiset ratkaisut johtuivat tai millaisin keinoin todellinen muutos voisi käytännössä toteutua. On myös mahdollista, että vuosikymmeniä jatkunut LDP:n hegemonia sekä 1990-luvun erinäisten hallituskokoonpanojen epäonnistuneet yritykset suunnanmuutoksesta heikensivät toimituksen uskoa todelliseen muutokseen.

Muistipolitiikka nousi *The Japan Timesin* lohtunaisuutisoinnissa näkyväksi erityisesti historian oppikirjoihin liittyvässä keskustelussa, jossa keskeisiksi kysymyksiksi nousivat, kenellä on oikeus määritellä Japanin menneisyyttä ja mihin historian tulkintojen tulisi perustua. Revisionististen historiantulkintojen yleistyminen välittyi lehden uutisoinnista, ja näkemyksille annettiin tilaa osana toimituksen pyrkimystä käsitellä yhteiskunnallisia ilmiöitä avoimesti ja sensuroimatta. *The Japan Timesin* ideologisen asennoitumisen kannalta on kuitenkin merkittävää, että aineistossa tuotiin toistuvasti esiin, kuinka ”lohtunaisten” kokemuksia kyseenalaistavat tulkinnat vaaransivat Japanin sovinnontekoprosessin uskottavuuden. Samalla niiden nähtiin heikentävän Japanin kansainvälistä mainetta. Tästä huolimatta ei tulkintojen koskaan todettu suoraan olevan virheellisiä. Äärimmäinen kansallismielisyys kuvattiin uutisoinnissa paitsi yhteiskunnallisesti huolestuttavana ilmiönä, myös konkreettisena uhkana Japanin tulevaisuudelle niin historiatietoisuuden kuin diplomaattisten suhteiden näkökulmasta.

Vaikka ihmisoikeuskehys oli *The Japan Timesin* lohtunaisuutisoinnissa vahvasti läsnä, ja lehdessä tunnustettiin ”lohtunaisten” kokema seksuaalinen väkivalta sekä naisten pakottaminen toimintaan, käsitteli *The Japan Times* lohtunaiskysymystä ennen kaikkea poliittisena ja diplomaattisena kiistana. Uutisoinnissa korostui, miten Japanin suhtautuminen menneisyyteensä vaikutti sen kansainväliseen asemaan ja suhteisiin erityisesti Etelä-Korean kanssa. *The Japan Times* antoi ”lohtunaisia” käsittelevissä uutisissa ja pääkirjoituksissa tukensa uhreille ja vahvisti heidän kokemustensa legitimitettiin, mutta pidättäytyi esittämästä suoria vaatimuksia siitä, miten naisten kokemukset olisi hyvitetävä.

Kielimuuri toi tutkielman laajuudelle merkittävän haasteen. Tutkimuksen kohteena on vain yksi englanninkielinen japanilainen lehti, minkä takia analyysistä ei ole tehdä kattavia johtopäätöksiä siitä, miten lohtunaiskysymystä käsiteltiin Japanin mediassa laajemmin. Tutkimuksen havainnot kuvaavat ennen kaikkea *The Japan Timesin* tapaa kehystä äihettä, eivät koko japanilaisen mediakentän linjaa. Tekoälypohjaisten käännöstyökalujen jatkuva kehitys tarjoaa tulevaisuudessa uusia mahdollisuuksia Japanin mediakentän kansainväliselle tutkimukselle. Käännöstyön

kehittyessä on toivottavasti yhä useammalle historianutkijalle mahdollista päästä käsiksi alkuperäislähteisiin ja siten tarkastella japaninkielisiä aineistoja aiempaa kattavammin. Jatkotutkimuksessa olisikin hedelmällistä tutkia erityisesti Japanin kotimaisen lehdistön suhtautumista lohtunaiskeskusteluun näinä merkittävinä vuosina, jolloin hallitusten lausunnot ja kansainvälisten toimijoiden kannanotot alkoivat muovata aihetta koskevaa julkista keskustelua ja sen diskursseja.

Lähteet

Alkuperäislähteet

The Japan Times, 1980–1996.

Tutkimuskirjallisuus

Altman, Kristin Kyoko. "Television and Political Turmoil: Japan's Summer of 1993". *Media and Politics in Japan*, toim. Susan J. Pharr ja Ellis S. Krauss. Honolulu: University of Hawai'i Press, 1996, 165–186.

Arki, Petra. *Lohtunaiskysymyksen käsittely The Japan Times -lehdessä vuosina 1991 ja 2011*. Poliittisen historian kandidaatintutkielma. Turku: Turun yliopisto, 2016.

Barkan, Elazar. *The guilt of nations: restitution and negotiating historical injustices*. Johns Hopkins Paperback ed. Baltimore: Johns Hopkins University Press, 2001.

Berger, Thomas U. "The Politics of Memory in Japanese Foreign Relations". *Japan in International Politics: The Foreign Policies of an Adaptive State*, toim. Thomas U. Berger, Mike Mochizuki ja Jitsuo Tsuchiyama. Boulder, Colorado: Lynne Rienner Publishers, 2007, 177–212.

Borowiec, Steven. "Writers of wrongs: Have Japan's press clubs created overly cosy relationships between business leaders and the press?" *Index on Censorship*, 2/2016, 48–50.

<<https://doi.org/10.1177/0306422016657025>>

Buruma, Ian. *The Wages of Guilt: Memories of War in Germany and Japan*. Paperback ed. London: Phoenix, 2002.

Clerc, Louis. "Tiedotusvälineet ulkopolitiikan historian lähteinä – Esimerkkejä Ranskan historiasta vuosina 1900–1980". *Media historiassa*, toim. Erkkä Railo ja Paavo Oinonen. Historia mirabilis 9. Turku: Turun historiallinen yhdistys ry, 2012, 78–101.

Cooper-Chen, Anne. *Mass Communication in Japan*. 1st ed. Ames, Iowa: Iowa State University Press, 1997.

van Dijk, Teun Adrianus. *News Analysis: case studies of international and national news in the press*. Hillsdale, New Jersey: Lawrence Erlbaum, 1988.

Dionisio, Agnese. “‘Against Forgetting’: The Struggle for Inclusive Remembrance in the ‘Comfort Women’ Discourse”. *Women’s History Review*, 2025.

<<https://doi.org/10.1080/09612025.2025.2524659>>

Fairclough, Norman. *Miten media puhuu*. Suomeksi kääntäneet Virpi Blom ja Kaarina Hazard. Tampere: Vastapaino, 1997.

Farley, Maggie. “Japan’s Press and the Politics of Scandal”. *Media and Politics in Japan*, toim. Susan J. Pharr ja Ellis S. Krauss. Honolulu: University of Hawai’i Press, 1996, 131–163.

Forsberg, Tuomas. ”Poliittisen anteeksiannon rajat ja mahdollisuudet”. *Voiko historiaa hyvittää? : historiallisten vääryyksien korjaaminen ja anteeksiantaminen*, toim. Jan Löfström. Helsinki: Gaudeamus, 2012, 61–87.

Freeman, Laurie Anne. *Closing the Shop: Information Cartels and Japan’s Mass Media*. Princeton: Princeton University Press, 2000.

Gluck, Carol. ”Operations of Memory: ‘Comfort Women’ and the World”. *Ruptured Histories: War, Memory, and the Post-Cold War in Asia*, toim. Sheila Miyoshi Jager ja Rana Mitter. Cambridge; London: Harvard University Press, 2007, 47–77.

Haataja, Lauri. ”Henkilöt ja mielipide”. *Johdatus poliittiseen historiaan*, toim. Jukka Nevakivi, Seppo Hentilä ja Lauri Haataja. Espoo: Weilin + Göös, 1983, 126–156.

Han, Choong Hee. *The politics of memory in journalistic representations of human rights abuses during the Asia-Pacific War: discursive constructions of controversial “sites of memory” in three East Asian newspapers*. PhD thesis for the Doctor of Philosophy degree in Mass Communications. Iowa: The University of Iowa, 2010. <<https://doi.org/10.17077/etd.4avo716s>>

Hein, Laura. ”War Compensation: Claims against the Japanese Government and Japanese Corporations for War Crimes”. *Politics and the Past : On Repairing Historical Injustices*, toim. John Torpey. Lanham: Rowan & Littlefield Publishers, 2003, 127–148.

Hein, Laura ja Mark Selden. “The Lessons of War, Global Power and Social Change”. *Censoring History: Citizenship and memory in Japan, Germany, and the United States*, toim. Laura Hein ja Mark Selden. Asia and the Pacific. Armonk, New York; London: M. E. Sharpe, 2000, 3–50.

Herkman, Juha. *Politiikka ja mediajulkisuus*. Tampere: Vastapaino, 2011.

Jaleel, Rana. “Weapons of Sex, Weapons of War: Feminisms, Ethnic Conflict and the Rise of Rape and Sexual Violence in Public International Law during the 1990s”. *Cultural Studies*, 1/2013, 115–135. <<https://doi.org/10.1080/09502386.2012.722302>>

- Jokinen, Arja, Kirsi Juhila ja Eero Suoninen. *Diskurssianalyysi: teorian, peruskäsitteet ja käyttö*. Tampere: Vastapaino, 2016.
- Kalela, Jorma. *Historiantutkimus ja historia*. 2. painos. Helsinki: Gaudeamus, 2000.
- Kantola, Anu, Inka Moring ja Esa Väliaverronen. *Media-analyysi : tekstistä tulkintaan*. Lahti: Helsingin yliopiston Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus, 1998.
- Kim, Ji Young ja Jeyong Sohn. "Settlement Without Consensus: International Pressure, Domestic Backlash, and the Comfort Women Issue in Japan". *Pacific Affairs*, 1/2017, 77–99.
<<https://doi.org/10.5509/201790177>>
- Kim, Puja. "The 'Comfort Women' Redress Movement in Japan: Reflections on the Past 28 Years". *The Transnational Redress Movement for the Victims of Japanese Military Sexual Slavery*, toim. Pyong Gap Min, Thomas R. Chung, ja Sejung Sage Yim. Berlin: De Gruyter Oldenbourg, 2020, 43–69.
- Kingston, Jeff. *Contemporary Japan: History, Politics, and Social Change Since The 1980s*. 2nd ed. A History of the Contemporary World. Hoboken, New Jersey: John Wiley & Sons Ltd, 2013.
- Kingston, Jeff, "Japan's foreign relations in Cold War Asia, 1945–1990". *Japan's Foreign Relations in Asia*, toim. James D.J. Brown ja Jeff Kingston. 1st ed. London; New York: Routledge, 2018, 3–17.
- Kortti, Jukka. *Mediahistoria : viestinnän merkityksiä ja muodonmuutoksia puheesta bitteihin*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2016.
- Krauss, Ellis S. "Japan-US Relations: The Most Important Bilateral Relationship in the World". *The Oxford Handbook of Japanese Politics*, toim. Robert Pekkanen ja Saadia Pekkanen. New York: Oxford University Press, 2022, 811–832.
- Krauss, Ellis S. ja Robert Pekkanen. "Explaining Party Adaptation to Electoral Reform: The Discreet Charm of the LDP?" *The Journal of Japanese Studies*, 1/2004, 1–34.
<<https://doi.org/10.1353/jjs.2004.0021>>
- Krauss, Ellis S. ja Robert Pekkanen. *The Rise and Fall of Japan's LDP: Political Party Organizations as Historical Institutions*. Ithaca, New York: Cornell University Press, 2011.
- Kumagai, Naoko. "Asia Women's Fund Revisited". *Asia-Pacific Review*, 2/2014, 117–148.
<<https://doi.org/10.1080/13439006.2014.978986>>

Kumagai, Naoko. "Ontological Security and Japan's Ideological Debate over Compensating Wartime 'Comfort Women'". *Social Science Japan Journal*, 2/2015, 145–161.

<<https://doi.org/10.1093/ssjj/jyv009>>

Kumagai, Naoko. *The Comfort Women : Historical, Political, Legal, and Moral Perspectives*. Translated in English by David Noble. Tokyo: International House of Japan, 2016.

Lee, Na-Young. "Challenging the Global Human Rights Regime: Transnational Significance of the 'Comfort Women' Redress Movement". *Journal of Asian American Studies*, 3/2021, 417–441.

Leppänen, Silja. *Takahuoneista etusivuille: Recruit-korruptioskandaali Japan Times Weekly -lehdessä vuosina 1988–1989*. Poliittisen historian pro gradu -tutkielma. Turku: Turun yliopisto, 2003.

Lind, Jennifer. "Apologies in International Politics". *Security Studies*, 3/2009, 517–556.

<<https://doi.org/10.1080/09636410903132987>>

McCargo, Duncan. *Contemporary Japan*. 3rd ed. Contemporary States and Societies. Houndmills, Basingstoke, Hampshire: Palgrave Macmillan, 2013.

McCargo, Duncan. *Media and Politics in Pacific Asia*. 1st ed. London: RoutledgeCurzon, 2003.

<<https://doi.org/10.4324/9780203402542>>

McCormack, Gavan. "The Lessons of War, Global Power and Social Change". *Censoring History: Citizenship and memory in Japan, Germany, and the United States*, toim. Laura Hein ja Mark Selden. Asia and the Pacific. Armonk, New York; London: M. E. Sharpe, 2000, 53–73.

McNeill, David. "Japan's contemporary media". *Critical Issues in Contemporary Japan*, toim. Jeff Kingston. New York: Routledge, 2014, 64–76.

Min, Pyong Gap. *Korean Comfort Women: Military Brothels, Brutality, and the Redress Movement*. New Brunswick: Rutgers University Press, 2021.

Miyoshi Jager, Sheila ja Rana Mitter. "Introduction: Re-envisioning Asia, Past and Present". *Ruptured histories – War, Memory, and the Post-Cold War in Asia*, toim. Sheila Miyoshi Jager ja Rana Mitter. Cambridge; London: Harvard University Press, 2007, 1–14.

Nakano, Koichi. "The Right-Wing media and the rise of illiberal politics in Japan". *Press Freedom in Contemporary Japan*, toim. Jeff Kingston. London; New York: Routledge, 2017, 30–39.

Nozaki, Yoshiko. *War Memory, Nationalism and Education in Postwar Japan, 1945–2007 : The Japanese history textbook controversy and Ienaga Saburo's court challenges*. Routledge Contemporary Japan Series. London: Routledge, 2008.

Pak, Hyeong Jun. “News Reporting on Comfort Women: Framing, Frame Difference, and Frame Changing in Four South Korean and Japanese Newspapers, 1998–2013”. *Journalism & Mass Communication Quarterly*, 4/2016, 1006–1025. <<https://doi.org/10.1177/1077699016644560>>

Park, Cheol Hee. “Sour Partners: Japan and South Korea’s Uncomfortable Compromise for Cooperation”. *Japan’s Foreign Relations in Asia*, toim. James D.J. Brown ja Jeff Kingston. 1st ed. London; New York: Routledge, 2018, 218–232.

Pharr, Susan J. “Introduction: Media and Politics in Japan: Historical and Contemporary Perspectives”. *Media and Politics in Japan*, toim. Susan J. Pharr ja Ellis S. Krauss. Honolulu: University of Hawai’i Press, 1996a, 3–18.

Pharr, Susan J. “Media as Trickster in Japan: A Comparative Perspective”. *Media and Politics in Japan*, toim. Susan J. Pharr ja Ellis S. Krauss. Honolulu: University of Hawai’i Press, 1996b, 19–44.

Saaler, Sven. “Nationalism and History in Contemporary Japan”. *Asia-Pacific Journal: Japan Focus*, 7/2016, 1–17. <<https://apjff.org/wp-content/uploads/2023/11/article-1331.pdf>>

Saaler, Sven. *Politics, Memory and Public Opinion : The History Textbook Controversy and Japanese Society*. 2. Aufl. München: Iudicium, 2006.

Seaton, Philip. “Reporting the ‘Comfort Women’ Issue, 1991–1992: Japan’s Contested War Memories in the National Press”. *Japanese Studies*, 1/2006, 99–112. <<https://doi-org.ezproxy.utu.fi/10.1080/10371390600636307>>

Seppänen, Janne ja Esa Väliaverronen. *Mediayhteiskunta : viestintä ja valta huomiotaloudessa*. Tampere: Vastapaino, 2024.

Seraphim, Franziska. “Relocating War Memory at Century’s End: Japan’s Postwar Responsibility and Global Public Culture”. *Ruptured Histories: War, Memory, and the Post-Cold War in Asia*, toim. Sheila Miyoshi Jager ja Rana Mitter. Cambridge; London: Harvard University Press, 2007, 15–46.

Soikkanen, Timo. ”Lehdistöpohjainen mielipidetutkimus”. *Poliittisen historian tutkimusopas*, toim. Timo Soikkanen. Julkaisuja C:24. Turku: Turun yliopisto, 1986, 87–96.

Son, Angella. "The Japanese Secret: The Shame Behind Japan's Longstanding Denial of Its War Crime against Korean Comfort Girls-Women". *The Transnational Redress Movement for the Victims of Japanese Military Sexual Slavery*, toim. Pyong Gap Min, Thomas R. Chung ja Sejung Sage Yim. Genocide and Mass Violence in the Age of Extremes. Berlin; Boston: De Gruyter Oldenbourg, 2020, 295–324.

Takayama, Keita. "Globalizing Critical Studies of 'official' Knowledge: Lessons from the Japanese History Textbook Controversy over 'Comfort Women'". *British Journal of Sociology of Education*, 5/2009, 577–589. <<https://doi.org/10.1080/01425690903101064>>

Tanaka, Oda Sachiko. "The Japanese media and English". *World Englishes*, 1/1995, 37–53. <<https://doi.org/10.1111/j.1467-971X.1995.tb00338.x>>

Tanaka, Yuki. *Hidden horrors: Japanese War Crimes in World War II*. Transitions: Asia and Asian America. Boulder, Colorado: Westview Press, 1996

Tanaka, Yuki. *Japan's Comfort Women : Sexual slavery and prostitution during World War II and the US occupation*. Asia's Transformations. London: Routledge, 2002.

Timonen, Meri. *Between power and protest – The Japan Times and Anpo-protests 1960*. Poliittisen historian pro gradu -tutkielma. Helsinki: Helsingin yliopisto, 2020.

Tipton, Elise K. *Modern Japan: A Social and Political History*. Florence: Taylor & Francis Group, 2015.

Togo, Kazuhiko. "Development of Japan's Historical Memory: The San Francisco Peace Treaty and the Murayama Statement in Future Perspective". *Asian Perspective*, 3/2011, 337–360. <<https://doi.org/10.1353/apr.2011.0002>>

Valtonen, Sanna. "Hyvä, paha media. Diskurssianalyysi kriittisen mediatutkimuksen menetelmänä". *Media-analyysi : tekstistä tulkintaan*, toim. Anu Kantola, Inka Moring ja Esa Väliaverronen. Lahti: Helsingin yliopiston Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus, 1998, 93–121.

Vella, Stephen. "Newspapers". *Reading Primary Sources*, toim. Benjamin Ziemann ja Miriam Dobson. 2nd ed. London: Routledge, 2020, 217–237. <<https://doi.org/10.4324/9780429401916-11>>

Väliaverronen, Esa. "Mediatekstistä tulkintaan". *Media-analyysi : tekstistä tulkintaan*, toim. Anu Kantola, Inka Moring ja Esa Väliaverronen. Lahti: Helsingin yliopiston Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus, 1998, 13–39.

Woodall, Brian. *Growing Democracy in Japan: The Parliamentary Cabinet System since 1868*. Lexington, Kentucky: The University Press of Kentucky, 2014.

Yamaguchi, Tomomi. “Revisionism, Ultrationalism, Sexism: Relations Between the Far Right and the Establishment Over the ‘Comfort Women’ Issue”. *Social Science Japan Journal*, 2/2018, 193–212. <<https://doi.org/10.1093/ssjj/jyy014>>

Yamaguchi, Tomomi. “The ‘History Wars’ and the ‘Comfort Woman’ Issue: Revisionism and the Right-Wing in Contemporary Japan and the U.S.” *The Asia-Pacific Journal: Japan focus*, 3/2020, 1–23. <<https://apjif.org/wp-content/uploads/2023/10/article-436.pdf>>

Yoko, Hayashi. “Issues Surrounding the Wartime ‘Comfort Women’”. *Review of Japanese Culture and Society*, special issue 1999, 54–65.

Yoon, Mee-hyang. “Unfulfilled Justice: Human Rights Restoration for the Victims of Japanese Military Sexual Slavery”. *The Transnational Redress Movement for the Victims of Japanese Military Sexual Slavery*, toim. Pyong Gap Min, Thomas R. Chung ja Sejung Sage Yim. Berlin: De Gruyter Oldenbourg, 2020, 21–42.

Viralliset lausunnot ja puheet

Kato, Koichi. “Statement by Chief Cabinet Secretary Koichi Kato on the Issue of the so-called ‘Wartime Comfort Women’ from the Korean Peninsula”. 6.7.1992, Ministry of Foreign Affairs of Japan. <https://www.mofa.go.jp/a_o/rp/page25e_000346.html>

Kono, Yohei. “Statement by the Chief Cabinet Secretary”. 4.8.1993. Ministry of Foreign Affairs of Japan. <https://www.mofa.go.jp/a_o/rp/page25e_000343.html>

Murayama, Tomiichi. “On the occasion of the 50th anniversary of the war’s end”. 15.8.1995. Ministry of Foreign Affairs of Japan. <<https://www.mofa.go.jp/announce/press/pm/murayama/9508.html>>

Muut verkkolähteet

Sustainable Japan, 2023. <<https://sustainable.japantimes.com/history>>

The Japan Times, 2022. <<https://www.japantimes.co.jp/>>

Liite: Tekoälyn käyttö opinnäytetyössä

Opinnäytteessäni on käytetty tekoälysovelluksia:

- Ei
- Kyllä

Ilmoitukseni mukaan olen käyttänyt opinnäytteessäni tutkielmaprosessin aikana seuraavia tekoälysovelluksia: Chat GPT-5

Käyttötarkoitus: Tekoälyä on hyödynnetty opinnäytetyössä suomenkielisten käännösten tuottamiseen sekä paikoin oman tekstin selkeyttämiseen ja sujuvoittamiseen, jotta sisältö olisi helpommin ymmärrettävää ja saavutettavampaa. Opiskelija on tarkistanut huolellisesti kaiken tekoälyn tuottaman tekstin sovelluksen käytön jälkeen ja muokannut sisältöä tarvittaessa.

Olen tietoinen siitä, että olen täysin vastuussa koko opinnäytteeni sisällöstä, mukaan lukien osat, joissa on hyödynnetty tekoälyä, ja hyväksyn vastuun mahdollisista eettisten ohjeiden rikkomuksista.